

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

2. The Canon of Discipline - Subcommentaries (2. Vinaya Piṭaka - Tīkā)

09. Subcommentary on the Vimativinodanī-1 (09. Vimativinodanī-tīkā (paṭhamo bhāgo))

1. Pārājikakaṇḍo (1. Pārājikakaṇḍo)

PaliVerse

09. Subcommentary on the Vimativinodanī-1

1. Pārājikakaṇḍo

1. Paṭhamapārājikam

Sudinnabhāṇavāraṇṇanā

24. Vikkāyikabhaṇḍassa vikkīṇanam iṇadānañca bhaṇḍappayojanam nāma. Evaṃ payojitassa mūlassa saha vaḍḍhiyā gahaṇavāyāmo uddhāro nāma. Asukadivase dinnantiādīnā pamuṭṭhassa satuppādanādi sāraṇam nāma. Catubbidhāyāti khattiyabrāhmaṇagahapatisamaṇānam vasena, bhikkhuādīnam vā vasena catubbidhāya. Disvānassa etadahosīti hetuatthe ayam disvāna-saddo asamānakattukattā, yathā ghaṭam pivitvā balaṃ hotīti, evamaññatthāpi evarūpesu. Bhabbakulaputtoti upanissayamattasabhāvena vuttaṃ, na pacchimabhavikatāya. Tenevassa mātādiakalyāṇamittasamāyogena katavītikkamanam nissāya uppannavippaṭṭisārena adhigamantarāyo jāto. Pacchimabhavikānam pubbabuddhuppādesu laddhabhāyākaṇḍanam na sakkā kenaci antarāyam kātuṃ. Teneva aṅgulimālattherādayo akusalam katvāpi adhigamasampannā eva ahesunti. Carimakacittanti cuticittam. Saṅkham viya likhitam ghaṃsitvā dhovitam saṅkhalikhitanti āha dhotaiccādi. Ajjhāvasatāti adhi-saddayogena agāranti bhummatthe upayogavacananti āha “agāramajjhe”ti. Kasāyarasarattāni kāsāyānīti āha “kasāyarasapītātāyā”ti. Kasāyato nibbattātāya ca hi rasopi “kasāyaso”ti vuccati.

26. Yadā jānāti-saddo bodhanattho na hoti, tadā tassa payoge sappino jānāti madhuno jānātītiādīsu viya karaṇatthe sāmivacanam saddasatthavidū icchantīti āha “kiñci dukkhena nānubhosī”ti. Kenaci dukkhena nānubhosīti attho, kiñcīti etthāpi hi karaṇatthe sāmivacanassa lopo kato, teneva vakkhati “vikappadvayepi purimapadassa uttarapadena samānavibhattilopo daṭṭhabbo”ti. Yadā pana jānāti-saddo saraṇattho hoti, tadā mātu saratītiādīsu viya upayogatthe sāmivacanam saddasatthavidū vadantīti āha “atha vā kiñci dukkham nassaratīti attho”ti, kassaci dukkhassa ananubhūtatāya nassaratīti attho. Vikappadvayepīti anubhavanasaraṇatthavasena vutte dutiyatativikappadvaye. Purimapadassāti kiñcīti padassa. Uttarapadenāti dukkhassātipadena. Samānāya sāmivacanabhūtāya vibhattiyā “kassaci dukkhassā”ti vattabbe “kiñci dukkhassā”ti lopoti daṭṭhabbo. Maraṇenapi mayam teti ettha teti padassa sahatthe karaṇavasenapi attham dassetuṃ tayā viyogam vā pāpuṇissāmāti atthantaram vuttaṃ.

28. Gandhabbā nāma gāyanakā. Naṭṭa nāma raṅganaṭṭa. Nāṭakā laṅghanakādayo. Sukhūpakaraṇehi attano paricaraṇam karonto yasmā laṅanto kīḷanto nāma hoti, tasmā dutiye atthavikappe laṅātīdi vuttaṃ. Dānappadānādīnīti ettha niccadānam dānam nāma, visesadānam padānam nāma, ādi-saddena sīlādīni saṅgaṇhāti.

30. Cuddasa bhattānīti saṅghabhattam uddesabhattam nimantanam salākam pakkhikam uposathikam pāṭipadikam āgantukam gamikam gilānam gilānupaṭṭhākam vihāra-dhura-vārabhattanti imāni cuddasa bhattāni. Ettha ca senāsanādipaccayattayanissitesu āraññaṅgādīpadhānaṅgānam gahaṇavasena

sesadhutaṅgānipi gahitāneva hontīti veditabbaṃ. Vajjīnanti vajjirājūnaṃ. Vajjisūti janapadāpekkhaṃ bahuvacanaṃ, vajjīnāmake janapadeti attho. Pañcakāmaguṇāyeva upabhuñjitabbato paribhuñjitabbato ca upabhogaparibhogā, itthivatthādīni ca tadupakaraṇānīti āha “yehi tesa”ntiādi. Ukkaṭṭhapiṇḍapātikattāti sesadhutaṅgaparivāritena ukkaṭṭhapiṇḍapātikadhutaṅgena samannāgatattā, tenāha “sapaḍānacāraṃ caritukāmo”ti.

31. Dosāti ratti. Tattha abhivutthaṃ parivusitaṃ ābhidosikaṃ, abhidosam vā paccūsakālaṃ gato patto atikkanto ābhidosiko, tenāha ekarattātikkantassa vātiādi.

32. Udakakañjiyanti pāṇiyaparibhojanīyaudakañca yāgu ca. Tathāti samuccayatthe. Anokappanaṃ asaddahanaṃ, amarisaṇaṃ asahanaṃ.

34. Taddhitalopanti pitāmahato āgataṃ “petāmaha”nti vattabbe taddhitapaccayanimitassa e-kārassa lopaṃ katvāti attho. Yesam santakaṃ dhanam gahitaṃ, te iṇāyikā. Palibuddhoti ‘mā gaccha mā bhuñjā’tiādinā katāvaraṇo, pīlītoti attho.

35. Attanāti sayam. Sapatino dhanasāmino idaṃ sāpateyyam, dhanam. Tadeva vibhavo.

36. Bhijjantīti agahitapubbā eva bhijjanti. Dinnāpi paṭisandhīti pitarā dinnam sukkaṃ nissāya uppannassa sattassa paṭisandhipi tena dinnā nāma hotīti vuttaṃ. Sukkameva vā idha paṭisandhinissayattā “paṭisandhī”ti vuttaṃ, tenāha “khippaṃ patiṭṭhātī”ti. Na hi pitu samyogakkhaṇeyeva sattassa uppattiniyamo atthi sukkameva tathā patiṭṭhānaniyamato. Sukke pana patiṭṭhite yāva satta divasāni, aḍḍhamāsamattaṃ vā, taṃ gabbhasaṅghānassa khattameva hoti mātu maṃsassa lohitalessa sabbadāpi vijjamānattā. Pubbepi paññattasikkhāpadānaṃ sabbhāvato apaññatte sikkhāpadeti imassa paṭhamapārājikasikkhāpade aṭṭhapiteti attho vutto. Evarūpanti evam garukasabhāvaṃ, pārājikasaṅghādisavatthubhūṭanti attho, tenāha “avasese pañcakhuddakāpattikkhandhe eva paññapesī”ti. Yam ādīnavanti sambandho. Kāyaviññatticopanatoti kāyaviññattiyā nibbattacalanato.

Tenevāti avadhāraṇena yāni gabbhaggahaṇakāraṇāni nivattitāni, tānipi dassetuṃ kiṃ panātiādi vuttaṃ. Tattha ubhayesaṃ chandarāgavasena kāyasaṃsaggo vutto. Itthiyā eva chandarāgavasena nābhiparāmasanaṃ visuṃ vuttaṃ. Sāmapaṇḍitassa hi mātā puttuppattiyā sañjātādarā nābhiparāmasanakāle kāmarāgasamākulacittā ahosi, itarathā puttuppattiyā eva asambhavato. “Sakko cassā kāmarāgasamuppattinimittāni akāsī”tipi vadanti, vatthuvaseva vā etaṃ nābhiparāmasanaṃ kāyasaṃsaggato visuṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. Mātaṅgapaṇḍitassa diṭṭhamaṅgalikāya nābhiparāmasanena maṇḍabyassa nibbatti ahosi. Caṇḍapajjotamātu nābhiyam vicchikā pharitvā gatā, tena caṇḍapajjotassa nibbatti ahosīti āha eteneva nayanātiādi.

Ayanti sudinnassa purānadutiyikā. Yam sandhāyāti yaṃ ajjhācāraṃ sandhāya. Mātāpitaro ca sannipatitā hontīti iminā sukkassa sambhavaṃ dīpeti, mātā ca utunī hotīti iminā soṇitassa. Gandhabboti tatrupago satto adhippeto, gantabboti vuttaṃ hoti, ta-kārassa cettha dha-kāro kato. Atha vā gandhabbā nāma raṅganaṭṭhā, te viya tatra tatra bhavesu nānāvesaggahaṇato ayampi “gandhabbo”ti vutto, so mātāpitūnaṃ sannipātakkhaṇato pacchāpi sattāhabbhantare tatra upapanno “paccupaṭṭhito”ti vutto. Gabbhassāti kalalarūpasahitassa paṭisandhiviññāṇassa. Tañhi idha “gabbho”ti adhippetam sā tena gabbham gaṇhītiādīsu viya. Assa taṃ

ajjhācāranti sambandho. Pāḷiyaṃ nirabbudo vata bho bhikkhusaṅgho nirādīnavoti imassa anantaraṃ tasmīṃ bhikkhusaṅgheti ajjhāharitvā sudinnena...pe... ādīnavo uppāditoti yojanā veditabbā. Itihāti nipātasamudāyassa evanti idaṃ atthabhavanaṃ. Muhuttenāti idaṃ khaṇenāti padassa vevacanaṃ. Yāva brahmalokā abbhuggatopi devānaṃ tāvamahanto saddo tesāṃ rūpaṃ viya manussānaṃ gocaro na hoti. Tasmā pacchā sudinnena vutte eva jāniṃsūti datṭhabbaṃ.

37. Maggabrahmacariyanti maggapadaṭṭhānaṃ sikkhattayameva upacārato vuttaṃ tasseva yāvajīvaṃ caritabbattā. Avipphārikoti uddesādīsu abyāvaṭo. Vahacchinnoti chinnaṭṭho, chinnaṭṭho vā. Cintayīti iminā pajjhāyīti padassa kiriyāpadattaṃ dasseti. Tena “kiso ahosi...pe... pajjhāyi cā”ti ca-kāraṃ ānetvā pāḷiyojanā katabbā.

38. Gaṇe janasaṃgāmaṃ sannipātanaṃ gaṇasaṅgaṇikā, sāva papañcā, tena gaṇasaṅgaṇikāpapañcena. Yassāti ye assa. Kathāphāsukāti viśāsikabhāvena phāsukakathā, sukhasambhāsāti attho. Upādārūpaṃ bhūtarūpamukheneva mandanaṃ pīnanañca hotīti āha pasādaiccādi. Dānīti nipāto idha pana-saddatthe vattati takkālavācino etarahi-padassa viṣuṃ vuccamānattāti āha “so pana tva”nti. No-saddopi nu-saddo viya pucchanatthoti āha “kacci nu tva”nti. Tamevāti gihibhāvapaṭṭhanālakkhaṇameva. Anabhiratimevāti eva-kārena nivattitāya pana tadaññāya anabhiratīyā vijjamānattaṃ dassetuṃ adhikusalānantiādi vuttaṃ, samathavipassanā adhikusalā nāma. Idaṃ panātiādi upari vattabbavisesadassanaṃ. Pariyāyavacanamatthanti saddatthakathanamattaṃ.

Tasmīti dhamme, evaṃ virāgāya desite satīti attho. Nāmāti garahāyaṃ. Lokuttaraṇibbānanti virāgāyātiādinā vuttakilesakkhayaṇibbānato viśeseti. Jātiṃ nissāya uppajjanakamāno eva madajananatṭhena madoti mānamado. “Ahaṃ puriso”ti pavatto māno purisamado. “Asaddhammasevanāsamattathaṃ nissāya māno, rāgo eva vā purisamado”ti keci. Ādi-saddena balamadādiṃ saṅgaṇhāti. Tebhūmakavaṭṭanti tīsu bhūmīsu kammakilesavipākā pavattanaṭṭhena vaṭṭaṃ. Virajjatīti vigacchati. Yoniyoti aṇḍajādayo, tā pana yavanti tāhi sattā amissitāpi samānajatītiāya missitā hontīti “yoniyoti”ti vuttā.

Ñātatiṇaṇapahānavasenaṇti ettha lakkhaṇādivasena sappaccayanāmarūpapariggaho ñātapariññā nāma. Kalāpasammasanādivasena pavattā lokiyavipassanā tīraṇapariññā nāma. Ariyamaggo pahānapariññā nāma. Idha pana ñātatiṇaṇakiccānampi asammohato maggakkhaṇe sījhanato ariyamaggameva sandhāya tividhāpi pariññā vuttā, teneva “lokuttaramaggova kathito”ti vuttaṃ. Kāmesu pātabyatānanti vatthukāmesu pātabyatāsaṅkhātānaṃ subhādiākārānaṃ tadākāragāhikānaṃ taṇhānanti attho. Visayamukhena hettha visayino gahitā. Tīsu ṭhānesūti “virāgāya dhammo desito...pe... no saupādānāyā”ti evaṃ vuttetu.

39. Kalisāsanāropanatthāyāti dosāropanatthāya. Kalīti kodhassa nāmaṃ, tassa sāsanaṃ kalisāsanaṃ, kodhavasena vuccamānā garahā. Ajjhācārova vītikamo. Samaṇakaraṇānaṃ dhammānanti samaṇabhāvakarānaṃ hirottappādidhammānaṃ. Pāḷiyaṃ kathaṃ-saddayogena na sakkhissasīti anāgatavacanaṃ kataṃ, “nāma-saddayogenā”tipi vadanti. Ativiya dukkhavipākanti gahaṭṭhānaṃ nātisāvajjampi kammaṃ pabbajitānaṃ bhagavato āṇāvītikkamato ceva samādinnaṃ sikkhattayavināsanato ca mahāsāvajjaṃ hotīti vuttaṃ. Udaṇa bhavaṃ odakaṃ, dhovanaṃ kiccanti āha udakaṃ kiccantiādi. Samāpajjissasīti anāgatavacanaṃ nāma-saddayogena katanti āha “nāma-saddena yojetabba”nti. Dubbharatādīnaṃ

hetubhūto asaṃvaro idha dubbharatādi-saddena vutto kāraṇe kāriyopacārenāti āha “dubbharatādīnaṃ vatthubhūtaṃ asaṃvarassā”ti. Attāti attabhāvo. Dubbharatanti attanā upaṭṭhākehi ca dukkhena bharitabbataṃ. Sattehi kilesehi ca saṅgaṇaṃ samodhānaṃ saṅgaṇikāti āha gaṇasaṅgaṇikāyātiādi. Aṭṭhakusītavattupāripūriyāti ettha kammaṃ kātābanti ekaṃ, tathā akāsinti, maggo gantabboti agamāsinti, nālatthaṃ bhojanassa pāripūrinti, alatthanti, uppanno me ābādhoti, aciravuṭṭhito gelaññāti ekanti imāni aṭṭha kusītavattūni nāma. Ettha ca kosajjaṃ kusīta-saddena vuttaṃ. Vināpi hi bhāvajotanapaccayaṃ bhāvattho viññāyati yathā paṭassa sukkanti. Sabbakilesāpacayabhūtāya vivaṭṭāyāti rāgādisabbakilesānaṃ apacayahetubhūtāya nibbānāya, nibbānatthanti attho. Saṃvarappahānapaṭisaṃyuttanti sīlasaṃvarādīhi pañcahi saṃvarehi ceva tadaṅgappahānādīhi pañcahi pahānehi ca upetaṃ. Asuttanta vinibaddhanti tīsu piṭakesu pālisaṅkhātasuttantavasena aracitaṃ, saṅgītikārehi ca anāropitaṃ, tenāha “pālīvinimutta”nti. Tena ca aṭṭhakathāsu yathānurūpaṃ saṅgahitanti dasseti. Evarūpā hi pakiṇṇakadesanā aṭṭhakathāya mūlaṃ. Okkantikadhammadesanā nāma tasmīṃ tasmīṃ pasaṅge otāretvā otāretvā nānāyehi kathiyamānā dhammadesanā, tenāha bhagavā kirātiādi. Paṭikkhipanādhippāyāti paññattampi sikkhāpadaṃ “kimetenā”ti maddanacittā.

Vuttatthavasenāti patiṭṭhādhigamupāyavasena. Sikkhāpadavibhaṅge yā tasmīṃ samaye kāmesumicchācārā āraṭi viratītiādinā niddiṭṭhaviratiyo ceva, yā tasmīṃ samaye cetanā sañcetanātiādinā niddiṭṭhacetanā ca, kāmesumicchācārā viramantassa phasso...pe... avikkhepotiādinā niddiṭṭhaphassādidhammā ca sikkhāpadanti dassetuṃ “ayañca attho sikkhāpadavibhaṅge vuttanayeneva veditabbo”ti vuttaṃ. “Yo tattha nāmakāyo padakāyoti idaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ vutta”nti vadanti. Nāmakāyoti nāmasamūho nāmapaññattiyeva, sesānīpi tasseeva vevacanāni. Sikkhākoṭṭhāsoti viratīdayo vuttā tappakāsakañca vacanaṃ.

Atthavaseti hitavisesse ānisaṃsavisesse, te ca sikkhāpadapaññattiyā hetūti āha “kāraṇavase”ti. Sukhavihārābhāve sahaṇīvanassa abhāvato sahaṇīvitāti sukhavihārova vutto. Dussīlapuggalāti nissīlā dūsitāsīlā ca. Pārājikasikkhāpadappasaṅge hi nissīlā adhippetā, sesasikkhāpadapasaṅge tehi tehi vītikkamehi khaṇḍachiddādhābhāvappattiyā dūsitāsīlā adhippetā. Ubhayenapi alajjinova idha “dussīlā”ti vuttāti veditabbā. Sabbasikkhāpadānampi dasa atthavase paṭicceva paññattattā upari dussīlapuggale nissāyāti etthāpi eseva nayo, teneva “ye maṅkutaṃ...pe... niggahessatī”ti sabbasikkhāpadasādhāraṇavasena attho vutto. Tattha maṅkutanti nittejataṃ adhomukhataṃ. Dhammenātiādīsu dhammoti bhūtaṃ vatthu. Vinayoti codanā ceva sāraṇā ca. Satthusāsananti ñattisampadā ceva anusāvanasampadā ca. Sandiṭṭhamānāti saṃsayāṃ āpajjamānā. Ubbāḷhāti pīḷitā. Dussīlapuggale nissāya hi uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṅghakammāni nappavattanti, sāmaggī na hotīti iminā alajjīhi saddhiṃ uposathādisakalaśaṅghakammaṃ kātuṃ na vaṭṭati dhammaparibhogattāti dasseti. Uposathapavāraṇānaṃ niyatakālikatāya ca avassaṃ kattabbattā saṅghakammato visuṃ gahaṇaṃ veditabbaṃ. Akitti garahā. Ayaso parivārahāni.

Cuddasa khandhakavattāni nāma vattakkhandhake vuttāni āgantukavattaṃ āvāsikagamikaanumodanabhattachagapiṇḍacārikaāraññakasenāsanajantāgharavaccaku ṭīupajjhāyasaddhivihārikaācariyaantevāsikavattanti imāni cuddasa vattāni, etāni ca sabbesaṃ bhikkhūnaṃ sabbadā ca yathārahaṃ caritabbāni. Dve asīti mahāvattāni pana tajjanīyakammakatādikāleyeva caritabbāni, na sabbadā. Tasmā visuṃ gaṇitāni.

Tāni pana “pārivāsikānaṃ bhikkhūnaṃ vattaṃ paññāpessāmi”ti ārabhitvā “na upasampādetabbaṃ...pe... na chamāya caṅkamate caṅkame caṅkamitabba”nti vuttāvasānāni chasaṭṭhi, tato paraṃ “na, bhikkhave, pārivāsikena bhikkhunā pārivāsikena vuḍḍhatarena bhikkhunā saddhiṃ, mūlāyapaṭikassanārahena, mānattacārikena, mānattārahena, abbhānārahena bhikkhunā saddhiṃ ekacchanne āvāse vatthabba”ntiadinā vuttavattāni pakatattena caritabbhehi anaññattā visuṃ agaṇetvā pārivāsikavuḍḍhatarādīsu puggalantaresu caritabbattā tesam vasena sampiṇḍetvā ekekaṃ katvā gaṇitāni pañcāti ekasattativattāni ca ukkhepanīyakammakatavattesu ca vuttaṃ “na pakatattassa bhikkhuno abhivādanāṃ paccuṭṭhānaṃ...pe... nahāne piṭṭhiparikammaṃ sādītābba”nti idaṃ abhivādanādīnaṃ asādiyaṃ ekaṃ, “na pakatatto bhikkhu sīlavipattiyā anuddhamsetabbo”tiādīni ca dasāti evaṃ dvāsīti vattāni honti, etesveva pana kānici tajjanīyakammādivattāni kānici pārivāsikādivattānīti aggahitaggahaṇena dvāsītiyeva. Aññattha pana aṭṭhakathāpadese appakaṃ ūnamadhikaṃ vā gaṇanūpagaṃ na hotīti asītikhandhakavattānīti āgataṃ. Atha vā purimehi cuddasavattehi asaṅghatāni vinayāgatāni sabbāni vattāni yathā dvāsīti vattāni, asīti vattāni eva vā honti, tathā saṅghetvā ñātābbaṇi.

Samvaravinayoti sīlasamvaro satisamvaro ñāṇasamvaro khantisamvaro vīriyasamvaroti pañcavidhopi samvaro yathāsakaṃ samvaritabbānaṃ vinetabbānañca kāyaduccaritādīnaṃ samvaraṇato samvaro, vinayanato vinayoti vuccati. Pahānavinayoti tadaṅgappahānaṃ vikkhambhanappahānaṃ samucchedappahānaṃ paṭippassaddhippahānaṃ nissaraṇappahānanti pañcavidhampi pahānaṃ, yasmā cāgaṭṭhena pahānaṃ, vinayanaṭṭhena vinayo, tasmā “pahānavinayo”ti vuccati. Samathavinayoti satta adhikaraṇasamathā. Paññattavinayoti sikkhāpadameva. Tampi hi bhagavato sikkhāpadapaññattiyāva anuggahitaṃ hoti tabbhāve eva bhāvato. Saṅkhalikanayaṃ katvā dasakkhattuṃ yojanañca katvā yaṃ vuttanti sambandho. Tattha purimapurimapadassa anantarapadeneva yojitattā ayosaṅkhalikasadisanti “saṅkhalikanaya”nti vuttaṃ. Dasasu padesu ekamekaṃ padaṃ tadavasesehi navanavapadehi yojitattā “ekekāpadamūlika”nti vuttaṃ.

Atthasataṃ dhammasatanti ettha yo hi so parivāre yaṃ saṅghasuṭṭhu, taṃ saṅghaphāsūti ādiṃkatvā yaṃ saddhammaṭṭhitiyā, taṃ vinayānuggahāyāti pariyoṣānaṃ khaṇḍacakkavaseneva saṅkhalikanayo vutto, tasmīṃ ekamūlakanaye āgatabaddhacakkanayena yaṃ vinayānuggahāya, taṃ saṅghasuṭṭhūti idampi yojetvā baddhacakke kate purimapurimāni dasa dhammapadāni, pacchimapacchimāni dasa atthapadāni cāti vīsati padāni honti. Ekamūlakanaye pana ekasmiṃ vāre naveva atthapadāni labbhanti. Evaṃ dasahi vārehi navuti atthapadāni navuti dhammapadāni ca honti, tāni saṅkhalikanaye vuttehi dasahi atthapadehi dasahi dhammapadehi ca saddhiṃ yojitāni yathāvuttaṃ atthasataṃ dhammasatañca hontīti veditabbaṃ. Yaṃ panettha sārattadīpaniyaṃ saṅkhalikanayepi ekamūlakanayepi paccekaṃ atthasatassa dhammasatassa yojanāmukhaṃ vuttaṃ, taṃ tathā siddhepi atthasataṃ dhammasatanti gāthāya na sameti dve atthasatāni dve dhammasatāni cattāri niruttisatāni aṭṭha ñāṇasatānīti vattabbato. Tasmā idha vuttanayeneva atthasataṃ dhammasatanti vuttanti gahetabbaṃ. Dve ca niruttisatānīti atthajotikānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttisataṃ, dhammabhūtānaṃ niruttīnañca vasena niruttisatanti

dve niruttisatāni. Cattāri ca ñāṇasatānīti atthasate ñāṇasataṃ, dhammasate ñāṇasataṃ, dvīsu niruttisatesu dve ñāṇasatānīti cattāri ñāṇasatāni. Atirekānayanatthoti avuttasamuccayattho.

Paṭhamapaññattikathāvaṇṇanāyo niṭṭhito.

Sudinnabhāṇavāraṇṇanā niṭṭhitā.

Makkaṭṭivattukathāvaṇṇanā

40. Pacuratthe hi vattamānavacananti ekadā paṭisevitvā pacchā anoramitvā divase divase sevanicchāya vattamānattā sevanāya abhāvakkhaṇepi iha mallā yujjhantītiādīsu viya abbocchinnataṃ bāhullavuttitañca upādāya paṭisevatīti vattamānavacanāṃ katanti attho. Āhiṇḍantāti vicarantā.

41. Sahoḍḍhaggahitoti sabhaṇḍaggahito, ayameva vā pāṭho. Taṃ sikkhāpadaṃ tatheva hotīti manussāmanussādīpuggalavisesaṃ kiñci anupādiyitvā sāmāññato “yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”ti vuttattā manussāmanussatiracchānagatānaṃ itthipurisapaṇḍakaubhatobyañjanānaṃ tiṃsavidhepi magge methunaṃ sevantassa taṃ sikkhāpadaṃ mūlacchejjakaraṃ hoti evāti adhippāyo. Etena yaṃ anupaññattimūlapaññattiyā eva adhippāyappakāsanavasena subodhatthāya vatthuvaseṇa pavattānaṃ visesatthajotakavaseṇāti dassitaṃ hoti. Āmasanaṃ āmaṭṭhamattaṃ. Tato daḷhataraṃ phusaṃ. Ghaṭṭanaṃ pana tato daḷhataraṃ katvā sarīrena sarīrassa saṅghaṭṭanaṃ. Taṃ sabbampīti anurāgena pavattitaṃ dassanādisabbampi.

42. Pāṇātipātādisacittakasikkhāpadānaṃ surāpānādiacittakasikkhāpadānañca ekeneva lakkhaṇavacanena lokavajjataṃ dassetuṃ “yassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, taṃ lokavajjaṃ nāmā”ti vuttaṃ. Tattha sacittakapakkheti idaṃ kiñcāpi acittakasikkhāpadaṃ sandhāyeva vattuṃ yuttaṃ tasseeva sacittakapakkhasambhavato, tathāpi sacittakasikkhāpadānampi asañcicca caṅkamanādīsu loke pāṇaghātavohārasambhavena acittakapakkhaṃ parikkappetvā ubhinnaṃpi sacittakācittakasikkhāpadānaṃ sādharmaṇavasena “sacittakapakkhe”ti vuttaṃ. Itarathā sacittakasikkhāpadānaṃ imasmiṃ vākye lokavajjatālakkaṇaṃ na vuttaṃ siyā. “Sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevā”ti vutte pana sacittakasikkhāpadānaṃ cittaṃ akusalameva, itaresaṃ sacittakapakkheyeva akusalaniyamo, na acittakapakkhe. Tattha pana yathāsambhavaṃ kusalaṃ vā siyā, akusalaṃ vā, abyākataṃ vāti ayamatto sāmattihiyato sijjhatīti veditabbaṃ. Sacittakapakkheti vatthuvītikamavijānanacittena sacittakapakkheti gahetabbaṃ, na paṇṇattivijānanacittena tathā sati sabbasikkhāpadānampi lokavajjatāpasaṅgato. “Paṭikkhittamidaṃ kātuṃ na vaṭṭatī”ti jānantassa hi paṇṇattivajjepi anādariyavasena paṭighacittameva uppajjati, tasmā idaṃ vākyam niratthakameva siyā sabbasikkhāpadānampi lokavajjānīti ettakamattasseva vattabbatāpasaṅgato.

Ettha ca sacittakapakkheyeva cittaṃ akusalanti niyamassa akatattā surāpānādīsu acittakapakkhe cittaṃ akusalaṃ na hotevāti na sakkā niyametuṃ, kevalaṃ pana sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva, na kusalādīti evamettha niyamo sijjhati, evañca surāti ajānitvā pivantānampi akusalacitteneva pānaṃ gandhavaṇṇakādibhāvaṃ ajānitvā limpantīnaṃ bhikkhunīnaṃ vināpi akusalacittena limpanaṃ, ubhayatthāpi āpattisambhavo ca samatthito hoti. Yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ “sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevāti vacanato acittakassa vatthuvajjānavaseṇa acittakapakkhe

cittam akusalamevāti ayam niyamo natthi viññāyati”ti vuttam, tam na yuttam. Acittakesu hi terasasu lokavajjesu surāpānasseva acittakapakkhepi akusalacittaniyamo, na itaresam dvādasannaṃ akusalādicittanāpi āpajjitabbato. Yam pana evam kenaci anicchamānaṃ saddatopi apatīyamānamimaṃ niyamaṃ parādhīpāyaṃ katvā dassetuṃ “yadi hi acittakassa acittakapakkhepi cittam akusalameva siyā, sacittakapakkheti idaṃ visesanaṃ niratthakaṃ siyā”tiādi vuttam, tam niratthakameva evam niyamassa kenaci anadhippetattā. Na hi koci saddasatthavidū niyamaṃ icchati, yena sacittakapakkheti idaṃ visesanaṃ niratthakaṃ siyātiādi vuttam bhavēyya, kintu sacittakapakkhe cittam akusalameva, acittakapakkhe pana cittam aniyataṃ akusalameva vā siyā, kusalādisu vā aññataranti evameva icchati. Tena sacittakapakkheti visesanampi sātthakaṃ siyā. Acittakasikkhāpadānaṃ sacittakapakkhesu akusalaniyamaṃ lokavajjatā ca sijjhati. Tesu ca surāpānasseva acittakapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca, itaresam pana sacittakapakkhe evāti vādopi na virujjhatīti na kiñcetha anupapannaṃ nāma.

Yam panettha “surāti ajānitvā pivantassa...pe...vināpi akusalacittena āpattisambhavato...pe... surāpānādicittakasikkhāpadānaṃ lokavajjatā na siyā”tiādi vuttam. Yañca tamatthaṃ sādhetuṃ gaṇṭhipadesu āgatavacanaṃ dassetvā bahum papañcitaṃ, tam na sārato pacceṭabbam atthakathāhi viruddhattā. Tathā hi “vatthujānanatāya cettha acittakatā veditabbā akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti vuttam. Yañcetassa “sacittakapakkhe akusaleneva pātabbato lokavajjatā”ti vuttam atthakathāvacanaṃ, tam na sundaram. “Sacittakapakkhe cittam akusalamevā”ti sabbesaṃ lokavajjānaṃ idheva pārājikaṭṭhakathāya sāmāññato vatvā surāpānasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ “akusaleneva pātabbatāyā”ti evam acittakapakkhepi akusalacittatāya visesetvā vuttattā. Na hi “sāmāññato idha vuttova attho puna surāpānaṭṭhakathāyampi vutto”ti sakkā vattum vuttasseva puna vacane payoanābhāvā, tadanñesupi acittakalokavajjesu vattabbatāpasaṅgato ca, nāpi ekattha vutto nayo tadanñesupi ekalakkhaṇatāya vutto eva hotīti “surāpānasikkhāpadeyeve vutto”ti sakkā vattum acittakalokavajjānaṃ sabbapaṭhame uyyuttasikkhāpadeyeve vattabbato, surāpānasikkhāpadeyeve vā vatvā eseve nayo sesesu acittakalokavajjesupīti atidisitabbato ca.

Apica vuttamevatthaṃ vadantena “sacittakapakkhe akusaleneva pātabbatāyā”ti pubbe vuttakkameneve vattabbam sandehādivigamatthattā puna vacanassa. Sikkhāpadavisaye ca visesitabbam visesetvā vuccati, itarathā āpattānāpattādibhedassa duviññeyyattā. Tathā hi bhikkhunīvibhaṅgaṭṭhakathāyaṃ “vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneve āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cā”ti giraggasamajjādīnaṃ sacittakapakkhe eva lokavajjatā akusalacittatā ca visesetvā vuttā, na evam surāpānassa. Tassa pana pakkhadvayassāpi sādharmaṇasena “akusaleneve pātabbatāyā”ti vuttam, na pana “sacittakapakkhe”ti visesetvā. Tasmā idaṃ surāpānaṃ sacittakācittakapakkhadvayepi lokavajjaṃ akusalacittāñcāti dassetumeve “akusaleneve pātabbatāya lokavajjatā”ti visuṃ vuttanti suṭṭhu sijjhati. Eteneve yaṃ sārattadīpaniyaṃ “sacittakapakkhe akusaleneve pātabbatāya lokavajjatā”ti vuttassa imasseve adhippāyassa paṭipādakametanti saññāya iminā eva hi adhippāyena aññesupi lokavajjesu acittakasikkhāpadesu akusalacittatā eva vuttā, na pana ticittatā. Teneve bhikkhunīvibhaṅgaṭṭhakathāyaṃ vuttam “giraggasamajjaṃ cittāgārasikkhāpadaṃ saṅghāni itthālaṅkāro gandhavaṇṇako vāsitaṇṇako bhikkhunīdīhi ummaddanaparimaddanānīti imāni dasa sikkhāpadāni acittakāni

akusalacittāni, ayaṃ panettha adhippāyo vināpi cittaena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cā'ti vuttaṃ, tampi paṭisiddhaṃ hoti tabbiparītasseva atthassa yathāvuttanayena sādhanato. Tasmā surāpānassa acittakapakkhepi cittaṃ akusalamevāti imaṃ visesaṃ dassetumeva idaṃ vacanaṃ vuttanti gahetabbaṃ. Ayañhettha attho vatthujānanatāya cetthāti ettha ca-kāro visesatthajotako apicāti iminā samānattho. Tasmā yadidaṃ aññesu acittakalokavajjesu vināpi cittaena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cāti lokavajjatāya akusalacittatāya ca lakkhaṇaṃ vuccati, taṃ ettha surāpānasikkhāpade nāgacchati, idha pana viseso atthāti vuttaṃ hoti. So kataroti ce? Vatthujānanatāya eva vatthujānanacittena vināpi āpajjitabbatāya eva acittakatā veditabbā, natthettha acittakatāya viseso. Kintu vatthujānanasaṅkhātācittakapakkhepi akusalacitteneva surāmerayassa ajjhoharitabbatāyāti imassa sikkhāpadassa sacittakapakkhepi acittakapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca veditabbāti ayamettha viseso. Idha hi "citte pana sati"ti avisesetvā "akusalenevā"ti sāmāññato vuttattā ubhayapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca siddhāti veditabbā. Teneva paramatthajotikāya khuddakaṭṭhakathāya sikkhāpadavaṇṇanāya "surāmerayamajjapamādaṭṭhānaṃ kāyato ca kāyacittato cāti dvisamuṭṭhāna"nti vuttaṃ. Surāti jānanacittābhāveneva hettha cittaṅgavirahito kevalopi kāyo ekasamuṭṭhānaṃ vutto, tasmīṃca ekasamuṭṭhānakkaṇepi yāya cetanāya pivati, sā ekantaakusalā eva hoti. Teneva tattheva aṭṭhakathāyaṃ "paṭhamā cettha pañca ekantaakusalacittasamuṭṭhānattā pāṇātipātādīnaṃ pakativajjato veramaṇiyo, sesā paṇṇattivajjato"ti evaṃ pañcannampi sāmāññato akusalacittatā lokavajjatāsaṅkhātā pakativajjatā ca vuttā. Añgesu ca jānanaṅgaṃ na vuttaṃ. Tathā hi "surāmerayamajjapamādaṭṭhānassa pana surādīnaṃ aññataraṃ hoti madanīyaṃ, pātukāmatācittaṅca paccupaṭṭhitam hoti, tajañca vāyāmaṃ āpajjati, pīte ca pavisaṭṭi imāni cattāri aṅgāni"ti vuttaṃ, na pana surāti jānanaṅgena saddhiṃ pañcāti. Yadi hi surāti jānanampi aṅgaṃ siyā, avassameva taṃ vattabbaṃ siyā, na ca vuttaṃ. Yathā cettha, evaṃ aññāsupi suttaṭṭakādiatṭhakathāsu katthaci jānanaṅgaṃ na vuttaṃ. Tasmā "akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā"ti imassa aṭṭhakathāpāṭhassa acittakapakkhepi "akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā"ti evameva atthoti niṭṭhamettha gantabbaṃ.

Apica yaṃ gaṇṭhipadesu "etaṃ sattaṃ māressāmīti tasmimyeva padese nipannaṃ aññaṃ mārentassa pāṇasāmaññassa atthitāya yathā pāṇātipāto hoti, evaṃ etaṃ majjaṃ pivissāmīti aññaṃ majjaṃ pivantassa majjasāmaññassa atthitāya akusalameva hoti, yathā pana kaṭṭhasaññāya sappam ghātentassa pāṇātipāto na hoti, evaṃ nāḷikerapānasaññāya majjaṃ pivantassa akusalaṃ na hoti"ti pāṇātipātena saddhiṃ sabbathā samānattena upametvā vuttaṃ, taṃ ativiya ayuttaṃ sabbesaṃ sikkhāpadānaṃ pāṇātipātādiakusalānañca aññamaññaṃ samānatāya niyamābhāvā. Pāṇātipāto hi pariyāyenāpi sijjhati, na tathā adinnādānaṃ. Taṃ pana āṇattiyāpi sijjhati, na ca methunādīsu. Tasmā payogaṅgādīhi bhinnānameva saṃsaṭṭhaṃ sabbathā samīkaraṇaṃ ayuttameva. "Pāṇātipāto viya adinnādānamethunādīni pariyāyakathādīhi sijjhanti"ti kenaci vutte taṃ kinti na gayhati tathā vacanābhāvāti ce? Idhāpi "tathā pāṇātipātasadisam surāpāna"nti vacanābhāvā idampi na gahetabbameva. Kiñci aṭṭhakathāvacaneneva siddhamevatthaṃ paṭibāhantena vinayaññunā suttasuttānulomādīhi tassa virodhaṃ dassetvā paṭibāhetabbaṃ, na pana payogaṅgādīhi accantavibhinnena

sikkhāpadantarena saha samīkaraṇamattena. Na hi “surāti ajānitvā pivantassāpi akusalamevā”ti ettha suttādivirodho atthi, vinayapiṭake tāva etassa atthassa viruddhaṃ suttādikaṃ na dissati, nāpi suttapiṭakādīsu.

Yaṃ panettha keci vadanti “manopubbaṅgamā dhammāti vuttattā sabbāni akusalāni pubbe vītikkamavatthūṃ jānantasseva hontī”ti. Taṃ tesāṃ suttādhippāyānabhiññātameva pakāseti. Na hi “manopubbaṅgamā dhammā”ti idaṃ vacanaṃ pubbe vītikkamavatthūṃ jānantasseva akusalā dhammā uppajjantīti imamatthaṃ dīpeti, atha kho kusalākusalā dhammā uppajjamānā uppādapaccayaṭṭhena pubbaṅgamabhūtaṃ sahaajātacittaṃ nissāyeva uppajjanti, na vinā cittenāti imamatthaṃ dīpeti. Na hettha “surāti ajānitvā pivantassa akusalamevā”ti vutte sahaajātacittaṃ vināpi lobhādiakusalacetāsikā dhammā uppajjantīti ayamatto āpajjati. Yena taṃ nisedhāya idaṃ suttaṃ āharaṇīyaṃ siyā, abhidhammavirodhopettha natthi pubbe nāmajātiādivasena ajānantasseva pañcaviññānavīthiyaṃ kusalākusalajavanuppattivacanato.

Apica bālaputhujjanānaṃ chasu dvāresu uppajjamānāni javanāni yebhuyyena akusalāneva uppajjanti. Kusalāni pana tesāṃ kalyāṇamittādiupanissayabalena appakāneva uppajjanti, tuṇhībhūtānampi niddāyitvā supinaṃ passantānampi uddhaccādiakusalajavanasseva yebhuyyappavattito kusalākusalavirahitassa javanassa tesāṃ abhāvā. Akusalā hi visayānuguṇaṃ vāsanānuguṇaṃ yathāpaccayaṃ samuppajjanti, tattha kiṃ pubbe jānanājanānibaddhena. Ye pana jānanādiāṇgasampannā paṇātipātādayo, ye ca jānanādiṃ vināpi sijjhamānā surāpānamicchādiṭṭhīdayo, te te tathā tathā yāthāvato ñatvā sammāsambuddhena niddiṭṭhā, tesaṃ yathāniddiṭṭhavasena gahaṇe ko nāma abhidhammavirodho. Evaṃ suttādivirodhābhāvato, aṭṭhakathāya ca vuttattā yathāvuttavasenevettha attho gahetabbo. Yadi evaṃ kasmā “sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedam āpajjati, na ajānitvā”ti aṭṭhakathāyaṃ vuttanti? Nāyaṃ doso sīlabhedassa bhagavato āṇāyattattā ukkhittānuvattikādīnaṃ sīlabhedo viya. Na hi tasmaṃ akusaluppattiyā eva sīlabhedo hoti saṅghāyattasamanubhāsanānantareyeva vihitattā. Evamidhāpi jānitvā pivane eva vihitto, na ajānitvā pivane. Añño hi sikkhāpadavisayo, añño akusalavisayo. Teneva sāmaṇeraṇaṃ purimesu pañcasu sikkhāpadesu ekasmiṃ bhinne sabbānapi sikkhāpadāni bhijjanti. Akusalaṃ pana yaṃ bhinnaṃ, tena ekeneva hoti, nāññehi. Tasmā sāmaṇerassa ajānitvā pivantassa sīlabhedābhāvepi kammaopathappattaṃ akusalamevāti gahetabbaṃ.

Yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ “sāmaṇerassa surāti ajānitvā pivantassa pārājikaṃ natthi, akusalaṃ pana hotī”ti kehici vuttavacanaṃ “taṃ tesāṃ matimatta”nti paṭikkhipitvā “bhikkhuno ajānitvāpi bījato paṭṭhāya majjaṃ pivantassa pācittiyaṃ. Sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedam āpajjati, na ajānitvāti ettakameva hi aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, akusalaṃ pana hotīti na vutta”nti tattha kāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ akāraṇaṃ. Na hi aṭṭhakathāyaṃ sāmaṇeraṇaṃ jānitvā pivane eva sīlabhedo, na ajānitvāti sīlabhedakathanatṭhāne akusalaṃ pana hotīti avacanaṃ ajānanapakke akusalābhāvassa kāraṇaṃ hoti, tattha pasaṅgābhāvā, vattabbaṭṭhāne eva “akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti vuttattā ca. Na ca te “akusalaṃ pana hotī”ti vadantā ācariyā imaṃ sāmaṇeraṇaṃ sīlabhedappakāsakaṃ khandhakaṭṭhakathāpāṭhameva gahetvā avocaṃ, yena “ettakameva aṭṭhakathāyaṃ vutta”nti vattabbaṃ siyā, atha kho surāpānatṭhakathāgataṃ suttapiṭakaṭṭhakathāgataṃ anekavidhaṃ vacanaṃ, mahāvihāravāsīnaṃ

paramparopadesañca gahetvā avocum. Bhinnaladdhikānaṃ abhayagirikādīnaṃ matañhetuṃ, yadidaṃ jānitvā pivantasseva akusalanti gahaṇaṃ. Tasmā yaṃ vuttaṃ kehici “sāmañerassa surāti ajānitvā pivantassa pārājikaṃ natthi, akusalaṃ pana hotī”ti, taṃ suvuttanti gahetabbaṃ.

Yañca sārattadīpaniyaṃ “ajānitvā pivantassāpi sotāpannassa mukhaṃ surā na pavisati kammaopathappattaakusalacitteneva pātabbato”ti kehici vuttavacanaṃ “na sundara”nti paṭikkhipitvā “bodhisatte kucchigate bodhisattamātu sīlaṃ viya hi idampi ariyasāvakānaṃ dhammatāsiddhanti veditabba”nti vatvā dhammatāsiddhattaṃyeva samatthetuṃ “bhavantarepi hi ariyasāvako jīvitahetupi neva pāṇaṃ hanati, na suraṃ pivati. Sace pissa surañca khīrañca missetvā mukhe pakkhipanti, khīrameva pavisati, na surā. Yathā kiṃ? Yathā koñcasakuṇānaṃ khīramissake udake khīrameva pavisati, na udakaṃ. Idaṃ yonisiddhanti ce, idampi dhammatāsiddhanti veditabba”nti idaṃ atthakathāvacanaṃ dassitaṃ, tampi na yuttameva. Yathā hi bodhisattamātu sīlaṃ viya ariyasāvakānaṃ dhammatāsiddhanti ettha bodhisattamātu dhammatā nāma bodhisattassa ca attano ca pāramitānubhāvena akusalānupattiniyamo eva. Tathā ariyasāvakānampi bhavantare pāṇātipātādīnaṃ dasannaṃ kammaopathānaṃ aññesañca apāyahetukānaṃ akusalānaṃ accantappahāyakassa maggassa ānubhāvena taṃtaṃsīlavītikkamahetukassa akusalassa anupattiniyamo eva dhammatā. Na hi sabhāvavādīnaṃ dhammatā viya ahetukatā idha dhammatā nāma. Yathā vā evaṃdhammatānaye kāraṇassa bhāve abhāve ca kāriyassa bhāvo abhāvo ca dhammatā, na ahetuappaccayābhāvābhāvo, evamidhāpi pāṇātipātādikammaopathānaṃ hetubhūtaṃ kilesassa accantābhāvena tesāṃ abhāvo, tadavasesānaṃ akusalānaṃ hetuno bhāvena bhāvo ca dhammatā, na ahetukatā. Tasmā apāyahetuno rāgassa abhāveneva ariyānaṃ ajānitvāpi surāya anajjhoharaṇanti suvuttamevidaṃ kehici “ajānitvā pivantassāpi sotāpannassa mukhaṃ surā na pavisati kammaopathappattaakusalacitteneva pātabbato”ti, taṃ kena hetunā na sundaraṃ jātanti na ñāyati, dhammatāsiddhanti vā kathanena kathaṃ taṃ paṭikkhittanti.

Yampi dīghanikāyaatthakathāyaṃ “surañca khīrañca missetvā...pe... idaṃ dhammatāsiddha”nti vacanaṃ, tampi surāpānassa acittakapakkhepi akusalacittaññeva sādheti. Tathā hi “bhavantarepi hi ariyasāvako jīvitahetupi pāṇaṃ na hanati, nādinnaṃ ādiyati...pe... na suraṃ pivatī”ti vutte “purimānaṃ tāva catunnaṃ kammaopathānaṃ sacittakattā viramaṇaṃ sukaraṃ, pacchimassa pana surāpānassa acittakattā kathaṃ viramaṇaṃ bhavēyyā”ti codanāsambhavaṃ manasikatvā vatthujānanavasena acittakattepi yasmā kammaopathappattaakusaleneva surā ajjhoharitaṃ, tādisī ca akusalappavatti ariyasāvakassa maggeneva hatā, tasmāssa paragaḷaṃ surāya pavisaṇaṃ natthīti atthato gamyamānatthaṃ parihāravacanaṃ vadatā “sace pissa surañca khīrañcā”tiādi vuttaṃ. Tattha khīrameva pavisati, na surāti idaṃ surāya sabbathāpi paragalappavesābhāvadassanaparaṃ, na pana surāmissakhīrassa surāya viyojanasāmatthiyadassanaparaṃ. Ayañhettha adhippāyo - yadi hi surāmisse khīre kiñci paviseyya, khīrameva paviseyya, na surā. Khīre pana surāya aviyutte na kiñci pavisatīti. Idaṃ yonisiddhanti udakassa mukhe appavisaṇaṃ yonisiddhaṃ. Yonīti cettha jāti adhippetā. Tasmā koñcajātikānaṃ mukhatuṇḍasañkhātānaṃ rūpadhammānaṃ khīramissaudakajjhoharaṇahetuttābhāvena taṃ appavisaṇaṃ siddhanti attho. Idampi hi khīramissāya surāya khīre pavisaṇtepi paragalāpavisaṇanti.

Dhammatāsiddhanti ariyasāvakassa arūpadhammānaṃ
surāpivanahetubhūtakilesasahitattābhāvasaṅkhātāya dhammatāya siddhaṃ.
Evamettha acittakapakkhepi surāya akusalacitteneva pātabbato ariyasāvakānaṃ
apivanaṃ samatthitanti veditabbaṃ. Athāpi siyā ajānanapakkhe akusalacittena
vināva pātabbattepi surāya apivanaṃ ariyānaṃ dhammatāti samatthanaparametanti,
taṃ na, aṭṭhakathāvacanantarehi virujjhanato. Yathā hi vacanantarehi na virujjhati,
tathāyeva attho gahetabbo.

Apica pāṇātipātādīnaṃ pañcannaṃ kammaṭṭhānaṃ bhavantarepi akaraṇaṃ
ariyānaṃ dhammatāsīlameva, tesaṅca yadi sacittakataṃ samānaṃ. Surāpānaṃ viya
itarānīpi cattāri ajānantenāpi ariyasāvakena na kattabbāni siyumaṃ, tathā ca
ajānantānaṃ ariyānaṃ kusalābyākatacittethepi
viramaṇaparamāraṇaparasantakagahaṇādīsu kāyavacīpavatti na sampajjeyya, no ce
sampajjati, cakkhupālattherassa caṅkamanena pāṇaviyogassa, uppalaṇṇattheriyā
balakkārena maggenamaggaphusaṇassa ca pavattattā. Tasmā surāpānaṃ
acittakapakkhepi akusaleneva pātabbatāya surā ariyānaṃ paragalaṃ na pavasatīti
viseṭvā vuttanti veditabbaṃ.

Nanu vatthumaṃ jānantasseva sabbe kammaṭṭhā vuttāti? Na, micchādiṭṭhiyā
viparītaggaṇeneva pavattattā. Kathaṅhi nāma asabbaññaṃ sabbaññaṃ, aniccādiṃ
niccādito ca gahaṇantī diṭṭhi vatthumaṃ vijānāti. Yadi hi jāneyya, micchādiṭṭhiyeva na
siyā. Sā ca kammaṭṭhesu gaṇitāti kuto jānantasseva kammaṭṭhappavattiniyamo.
Atha sabbaññaṃ sabbaññaṃ gaṇhantīpi “ayamaṃ satto”ti tassa sarūpaggahaṇato
diṭṭhipi vatthumaṃ vijānātīti ce? Na, surāpānaṃsapi “ayamaṃ na surā”ti sarūpaggahaṇassa
samānattā. “Aya”nti ca vatthuparāmasanepi “surā”ti visesavijānanābhāvā na jānātīti
ce? “Aya”nti puggalattaṃ jānantīpi “asabbaññaṃ”tipi visesajānanābhāvā diṭṭhipi
vatthumaṃ na jānātīti samānameva. Evaṅhi tesamaṃ buddhāti ahitoti ahitaṃ vā
pūraṇakassapādiṃ hito paṭighassa vā anunayassa vā uppādanepi eseṇa nayo.
Vipallāsapubbakaṅhi sabbaṃ akusalaṃ.

Apica surāya pīyamānāya niyameṇa akusaluppādanaṃ sabhāvo pītāya viya.
Khīrādisaṅgāya pītasurassa puggalassa mātubhaginiādīsopi
rāgadosādiakusalappabandho vatthusabhāveneva uppajjati, evamaṃ pīyamānakkhaṇepi
tikhiṇo rāgo uppajjateva, teneva sāgatattatherassa ajānitvā pīvanakāle
pañcābhiññādiḥhānaparihāni, pacchā ca buddhādīsu agāravādiakusalappabandho
yāva surāvigamā pavattittha. Teneva bhagavāpi tassa
agāravādiakusalappavattidassanamukhena surādosamaṃ pakāṭevā sikkhāpadaṃ
paññāpesi. Na hi pañcanīvaraṇuppattiṃ vinā jhānaparihāni hoti. Tasmā ajānantassāpi
surā pīyamānā pītā ca attano sabhāveneva akusaluppādikāti ayamatto
sāgatattatherassa jhānaparihāniyā anvayatopi, ariyānaṃ kilesābhāvena mukhena
surāya appavesasaṅkhātabyatirekatopi sijjhatīti niṭṭhamettha gantabbaṃ, evamaṃ
gahaṇameva hi vibhajjavādīmatānusāraṃ.

Yamaṃ pana “jānitvā pīvantasseva akusala”nti gahaṇamaṃ, taṃ bhinnaladdhikānaṃ
abhayaḡirikādīnameva mataṃ, taṃ pana gaṇṭhipadākārakādīhi “paravādo”ti
ajānantehi attano matiyā saṃsanditvā likhitaṃ vibhajjavādīmaṇḍalampi pavisitvā
yāvajjatanā sāsanaṃ dūseti, purāpi kira imasmimpi dāmiḡaraṭṭhe koci bhinnaladdhiko
nāgaseno nāma thero kuṇḡalakesīvatthumaṃ paravādamathananayadassanattaṃ
dāmiḡakabbarūpeṇa kārento “imaṃ surāpānaṃ jānitvāva pīvane akusalanayamaṃ,
aṅgāṅca desakālādibhedena anantampi ñeyyamaṃ sabbaññaṃ aṅgāṅgaṃ

salakkhaṇavaseneva ñātuṃ na sakkoti ñāṇena paricchinnattena ñeyyassa anantattahānippasaṅgato. Aniccādisāmaññalakkhaṇavaseneva pana ñātuṃ sakkotī”ti ca, “paramatthadhammesu nāmarūpantiādibhedo viya puggalādisammutipi visuṃ vatthubhedo evā”ti ca evamādikam bahuṃ viparītatthanayaṃ kabbākārassa kavino upadisitvā tasmim pabandhe kāraṇābhāsehi satim sammohetvā pabandhāpesi, tañca kabbam nissāya imam bhinnaladdhikamataṃ idha vibhajjavādimate sammissam ciraṃ pavattittha. Tam pana pacchā ācariyabuddhappiyamahātherena bāhirabbhārikam diṭṭhijālam vighāṭetvā idha parisuddham sāsanaṃ paṭiṭṭhāpentena sodhitampi sārattadīpaniyā vinayaṭikāya surāpānassa sacittakapakkheyyeva cittaṃ akusalanti samatthanavacanam nissāya kehici vipallattacittehi puna ukkhittasiraṃ jātam, tañca mahātherehi vinicchinitvā gārayhavādam katvā madditvā laddhigāhake ca bhikkhū viyojetvā dhammena vinayena satthusāsanena cireneva vūpasamitaṃ. Tenevettha mayaṃ evaṃ vitthārato idam paṭikkhipimha “mā aññepi vibhajjavādino ayaṃ laddhi dūsesī”ti. Tasmā idha vuttāni avuttāni ca kāraṇāni suṭṭhu sallakkhetvā yathā āgamavirodho na hoti, tathā attho gaṇetabbo.

Sesanti yassa vatthuvijānanacittena sacittakapakkhepi cittaṃ akusalamevāti niyamo natthi, tam sabbanti attho. Rundhantīti “tiracchānagatitthiyā doso natthī”tiādinā anāpattiyā lesaggahaṇam nivārentī. Dvāram pidahantīti “tañca kho manussitthiyā”tiādinā lesaggahaṇassa kāraṇasaṅkhātā dvāram pidahantī. Sotaṃ pacchindamānāti tadubhayalesaggahaṇadvārānam vasena avicchinnam vītikkamasotaṃ pacchindamānā. Gāḷhataṃ karontīti yathāvutthehi kāraṇehi paṭhamapaññattisiddham āpattiññeva daḷham karontī, anāpattiyā okāsam adadamānāti attho. Sā ca yasmā vītikkamābhāve, avisayatāya abbohārike vītikkame ca lokavajjepi sithilaṃ karontī uppajjati, tasmā tathā uppattiṃ uppattikāraṇaṃ ca dassento āha aññatra adhimānātiādi. Aññatra adhimānāti imissā anupaññattiyā “vītikkamābhāvā”ti kāraṇam vuttaṃ. Aññatra supinantāti imissā “abbohārikattā”ti kāraṇam vuttaṃ. Tattha vītikkamābhāvāti pāpicchāya avijjamānassa uttarimanussadhammassa vijjamānato pakāsanavasappavattavisaṃvādanādhippāyasaṅkhātassa vītikkamassa abhāvato. Adhimānikassa hi anadhigate adhigatasaññitāya yathāvuttavītikkamo natthi. Abbohārikattāti “atthesā, bhikkhave, cetanā, sā ca kho abbohārikā”ti vacanato mocanassādacetanāya upakkamanassa ca vijjamānattepi thinamiddhena abhibhūtatāya avasattena abbohārikattā, āpattikāraṇavohārābhāvāti attho. Vā-saddo cettha samuccayattho daṭṭhabbo, “abbohārikattā cā”ti vā pāṭho. Vuttāti duvidhāpi cesā anupaññatti anāpattikarā vuttāti adhippāyo.

Akate vītikkameti āpadāsupi bhikkhūhi sikkhāpadavītikkame akate, kukkuccā na bhuñjimsūtiādīsu viya vītikkamaṃ akatvā bhikkhūhi attano dukkhuppattiyā ārocitāyāti attho. Sithilaṃ karontīti paṭhamam sāmāññato baddhasikkhāpadaṃ mocetvā attano visaye anāpattikāraṇavasena sithilaṃ karontī. Dvāram dadamānāti anāpattiyā dvāram dadamānā. Aparāparampi anāpattiṃ kurumānāti dinnena tena dvārena uparūpari anāpattibhāvaṃ dīpentī. Paññattepi sikkhāpade udāyinā “muhuttikāya vesiyā na doso”ti lesena vītikkamitvā sañcarittāpajjanavatthusmim paññattattā “kate vītikkame”ti vuttaṃ. Paññattigatikāti atthato mūlapaññattiyevāti adhippāyo.

Makkaṭivattukathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Santhatabhāṇavāro

Vajjiputtakavatthukathāvaṇṇanā

43-44. Vajjiputtakavatthukathāya pāliyaṃ “vesālikā...pe... methunaṃ dhammaṃ paṭiseviṃsū”ti ettha te ñātikulaṃ gantvā gihiliṅgaṃ gahetvā “gihibhūtā maya”nti saññāya methunaṃ paṭiseviṃsūti gahetabbaṃ, tenāha ñātibyasanenapi phuṭṭhātiādi. Ñātinaṃ vināso rājadaṇḍādikāraṇena hotīti āha rājadaṇḍaiccādi.

Dhaññahiraññadāsidadāgomahimsādidhanāni bhogā nāma, tesampi rājadaṇḍādināva vināsoti āha “esa nayo dutiyapadeṇī”ti. Na sabbaññubuddhotiādinā tīsu vatthūsu appasannāva sāsane abhabbāti saññāya attano bhabbataṃ pakāsentā na mayantiādimāhaṃsūti veditabbaṃ. “Aṭṭhatimsārammaṇesū”ti pāliyaṃ anāgate ālokākāsakasiṇe vajjetvā vuttaṃ, tehi pana saddhiṃ cattālīsa honti. Vibhattā kusalā dhammāti “imasmim ārammaṇe idaṃ hotī”ti vibhāgaso dassitā saupacārajjhānā mahaggatakusalā dhammā. Ghipalibodhanti sahasokitādivasena gihīsu byāvaṭataṃ. Āvāsapalibodhanti senāsanesu navakammādivasena niccabyāvaṭataṃ. Duppariccāgānaṃ imesaṃ dvinnāṃ palibodhānaṃ vasena sabbepi palibodhā saṅgahitā evāti veditabbaṃ.

Yenāti kāraṇena. Asaṃvāsoti idaṃ tasmim attabhāve kenacipi pariyāyena bhikkhu hutvā bhikkhūhi saddhiṃ saṃvāsaṃ nārahatīti imamattaṃ sandhāya vuttanti āha “asaṃvāso”ti. Paññattaṃ samūhaneyyāti “so āgato na pabbājetabbo”ti avatvā “na upasampādetabbo”ti ettakasseva vuttattā pārājikassa sāmaṇerabhūmi anuññātāti viññāyati, tenāha sāmaṇerabhūmiyaṃ pana ṭhitotiādi. “Yo pana bhikkhū”ti vuttattā paccakkhātasikkho yasmā bhikkhu na hoti, methunasevane ca pārājikaṃ nāpajjati, tasmāssa “āgato upasampādetabbo”ti upasampadaṃ anujānanto pārājikaṃ na samūhanati nāma, tenāha “bhikkhubhāve ṭhatvā avipannasīlatāyā”ti. Uttamatthaṃ arahattaṃ, nibbānameva vā.

Catubbidhavinayādikathāvaṇṇanā

45. Nīharitvāti pālito uddharitvā, tathā hi “pañcahupāli, aṅgehi samannāgatena bhikkhunā nānuyuñjitabbaṃ. Katamehi pañcahi? Suttaṃ na jānāti, suttānulomaṃ na jānāti”tiādipālito suttaṃ suttānulomañca nīharimṃsu. “Anāpatti evaṃ amhākaṃ ācariyānaṃ uggaho paripucchāti bhaṇatī”ti evamādito ācariyavādaṃ. “Āyasmā upāli evamāha - ‘anāpatti, āvuso, supinantenā’ti” evamādito attano matiṃ nīharimṃsu, sā ca therassa attanomati suttena saṅgahitattā suttaṃ jātā, evamaññāpi suttādīhi saṅgahitāva gahetabbā, netarāti veditabbaṃ. Atha vā nīharitvāti vibhajitvā sātṭhakathaṃ sakalaṃ vinayapiṭakaṃ suttādīsū catūsu padasesu pakkhipitvā catudhā vibhajitvā vinayaṃ pakāsesuṃ tabbinimuttassa abhāvāti adhippāyo. Vuttanti nāgasenattherena milindapañhe vuttaṃ. Kaṇṭhādivaṇṇupattitṭhānakaraṇādīhi āharitvā attano vacīviññattiyāva bhāsita vacanaṃ āhaccapadaṃ. Rasoti sāro “pattarasō”tiādīsū viya, paṭikkhitta anuññātasuttasāroti attho, rasoti vā lakkhaṇaṃ paṭivattukaṃ anuddharitvā lakkhaṇānulomena vuttattā. Dhammasaṅgāhakādiācariyavaṃsena ābhatā aṭṭhakathā ācariyavaṃsoti āha “ācariyavaṃsoti ācariyavādo”ti.

Vinayapiṭake pālīti idha adhikārasena vuttaṃ. Sesapiṭakesupi suttādicatunayā yathānūrūpaṃ labbhanteva. Mahāpadesāti mahāokāsā mahāvisayā, te atthato “yaṃ, bhikkhave”tiādipālīvasena akappiyānulomato kappiyānulomato ca puggalehi nayato tathā tathā gayhamānā atthanayā eva. Te hi bhagavatā sarūpato avuttesupi

paṭikkhittānulomesu, anuññātānulomesu ca sesesu kiccesu nivattipavattihetutāya mahāgocarāti “mahāpadesā”ti vuttā, na pana “yaṃ, bhikkhave, mayā idaṃ na kappatī”tiadinā vuttā sādhippāyā pāliyeva tassā sutte pavittṭhattā. “Suttānulomampi sutte otāretabbā...pe... suttameva balavatara”nti hi vuttaṃ, na hesā sādhippāyā pāli sutte otāretabbā, na gahetabbā vā hoti, yenāyaṃ suttānulomaṃ siyā. Tasmā imaṃ pāliadhippāyaṃ nissāya puggalehi gahitā yathāvuttaatthāva suttānulomaṃ. Tappakāsakattā pana ayaṃ pāli suttānulomanti gahetabbā, tenāha ye bhagavatā evaṃ vuttātiadi. Yaṃ bhikkhavietiādi pālinayena hi puggalehi gahetabbā ye akappiyānulomādayo atthā vuttā, te mahāpadesāti attho.

Bhagavato pakiṇṇakadesanābhūtā ca suttānulomabhūtā ca aṭṭhakathā. Yasmā dhammasaṅgahakattherehi pāli vaṇṇanākkamena saṅgahetvā vuttā, tasmā “ācariyavādo”ti vuttā, etena ca aṭṭhakathā suttasuttānulomesu atthato saṅgayhatīti veditabbā. Yathā ca esā, evaṃ attanomatipi pamāṇabhūtā. Na hi bhagavato vacanaṃ vacanānulomañca anissāya aggasāvakaḍḍayopi attano ñāṇabalena suttābhiddhamavinayesu kañci sammutiparamatthabhedāṃ atthaṃ vattaṃ sakkonti, tasmā sabbampi vacanaṃ sutte suttānulome ca saṅgayhati. Viṣuṃ pana aṭṭhakathādīnaṃ saṅgahitattā tadavasesaṃ suttasuttānulomato gahetvā catudhā vinayo niddiṭṭho. Suttādayo nissāyeva pavattāpi attanomati tesu sarūpena anāgatattā vuttaṃ “suttasuttānulomaācariyavāde muñcivā”ti, tenāha “anubuddhiyā nayaggāhenā”ti. Tattha suttādīni anugātāya eva buddhiyā tehi laddhanayaggāhena cāti attho.

Theravādoti mahāsumattherādīnaṃ gāho. Suttādiṃ nissāyeva viparītato pi attanomati uppajjati āha taṃ panātiadi. Atthenāti attanā nayaggahitena atthena. Pāḷinti attano gāhassa nissayabhūtaṃ sātṭhakathaṃ pāliṃ. Pāliyāti tappaṭikkhepatthaṃ parenāhaṭṭāya sātṭhakathāya pāliyā, attanā gahitaṃ atthaṃ nissāya pāliñca saṃsanditvāti attho. Ācariyavādeti attanā parena ca samuddhaṭṭa aṭṭhakathāya. Otarati ceva sameti cāti attanā uddhaṭṭhehi saṃsandanavasena otarati, parena uddhaṭṭena sameti. Sabbadubbalāti asabbaññupuggalassa dosavāsānāya yāthāvato atthasamapaṭipattiabhāvato vuttaṃ. Pamādapāṭhavasena ācariyavādassa suttānulomena asaṃsandanāpi siyāti āha “itaro na gahetabbo”ti.

Samentameva gahetabbanti ye suttena saṃsandanti, evarūpāva atthā mahāpadesato uddharitabbāti dasseti tathā tathā uddhaṭṭa atthānameva suttānulomattā, tenāha “suttānulomato hi suttameva balavatara”nti. Appaṭivattiyanti appaṭibāhiyaṃ. Kārakasāṅghasadisanti pamāṇattā saṅgītikārakasāṅghasadiyaṃ. Buddhānaṃ ṭhitakālasadisanti dharmānakabuddhasadisanti attho. Sakavādī suttaṃ gahetvā kathetiādisu yo yathābhūtamatthaṃ gahetvā kathanasīlo, so sakavādī. Suttanti saṅgīttayāruḷhaṃ pālivacanaṃ. Paravādīti mahāvihāravāsī vā hotu aññanikāyavāsī vā, yo viparītato atthaṃ gahetvā kathanasīlo, so vā idha “paravādī”ti vutto. Suttānulomanti saṅgīttayāruḷhaṃ vā anāruḷhaṃ vā yaṃkiñci vipallāsato vā vañcanāya vā “saṅgīttayāgatamida”nti dassiyamānaṃ suttānulomaṃ. Keci “aññanikāye suttānuloma”nti vadanti, taṃ na yuttaṃ sakavādīparavādīnaṃ ubhinnaṃ pi saṅgīttayāruḷhasuttādīnaṃ eva gahetabbato. Tathā hi vakkhati “tisso saṅgītiyo āruḷhaṃ pāliāgataṃ paññāyati, gahetabba”ntiadi. Na hi sakavādī aññanikāyasuttādiṃ pamāṇato gaṇhāti, yena tesu suttādisu dassitesu tattha ṭhātabbaṃ bhaveyya, vakkhati ca “paro tassa akappiyabhāvasādhakaṃ suttato bahuṃ kāraṇaṃ vinicchayaṃ dasseti...pe... ‘sādhū’ti sampaṭicchitvā

akappiyeyeva ṭhātabba''nti. Tasmā paravādināpi saṅgītittaye anāruḷhampi anāruḷhamicceva dassīyati, kevalaṃ tassa tassa suttādino saṅgītittaye anāgatassa kūṭatā, āgatassa ca byañjanacchāyāya aññathā adhippāyayojanā ca viseso. Tattha ca yaṃ kūṭaṃ, taṃ apanīyati. Yaṃ aññathā yojitaṃ, tassa viparītatāsandassanattamaṃ tadanñena suttādinā saṃsandanaṃ karīyati. Yo pana paravādinā gahito adhippāyo suttantādinā saṃsandati, so sakavādināpi attano gāhaṃ vissajjetvā gahetabboti ubhinnaṃpi saṅgītittayāgatameva suttādipamāṇanti veditabbaṃ. Teneva kathāvatthuppakaraṇe sakavāde pañca suttasatāni paravāde pañcāti suttasahassampi adhippāyaggahaṇanānattena saṅgītittayāgatameva gahitaṃ, na nikāyantare kiñcīti.

Khepanti ''kiṃ iminā''ti paṭikkhepaṃ chaḍḍanaṃ. Garahanti ''kimesa bālo jānāti''ti nindanaṃ. Sutte otāretabbanti yassa suttassa anulomanato idaṃ suttānulomaṃ akāsi, tasmīṃ, tadanurūpe vā aññatarasmīṃ sutte attanā gahitaṃ suttānulomaṃ atthato saṃsandanavasena otāretabbaṃ, ''iminā ca iminā ca kāraṇena imasmīṃ sutte saṃsandati''ti saṃsanditvā dassetabbanti attho. Ayanti sakavādī. Paroti paravādī. Ācariyavādo sutte otāretabboti yassa suttassa vaṇṇanāvasena ayaṃ ācariyavādo pavatto, tasmīṃ, tādise ca aññatarasmīṃ sutte pubbāparaatthasaṃsandanavasena otāretabbaṃ. Gārayhācariyavādoti pamādalikhito, bhinnaladdhikehi vā ṭhapito, esa nayo sabbattha.

Yaṃ kiñci kūṭasuttaṃ bāhirakasuttādivacanaṃ na gahetabbanti dassetuṃ suttaṃ suttānulome otāretabbantiādi vuttaṃ. Guḷhavessantarādīni mahāsaṅghikādibhinnaladdhikānaṃ pakaraṇāni. Ādi-saddena guḷhaummaggādīnaṃ gahaṇaṃ. Sakavādī suttaṃ gahetvā katheti, paravādīpi suttantiādinā aññepi vādāmbanā vuttanayena sakkā ñātunti idha na vuttā.

Evamaṃ suttasuttānulomādimukhena sāmāññato vivādaṃ dassetvā idāni visesato vivādavatthumaṃ tabbinicchayamukhena suttādīnañca dassetuṃ atha panāyaṃ kappiyantiādi vuttaṃ. Sutte ca suttānulome cāti ettha ca-kāro vikappattho, tena ācariyavādādīnaṃpi saṅgaho, tenāha ''kāraṇaṃ vinicchayañca dasseti''ti. Tattha kāraṇanti suttādinayaṃ nissāya attanomatīyā uddhaṭṭaṃ hetuṃ. Vinicchayanti aṭṭhakathāvinicchayaṃ. Kāraṇacchāyāti suttādīsu ''kappiya''nti gāhassa, ''akappiya''nti gāhassa ca nimittabhūtaṃ kicchena paṭipādanīyaṃ avibhūtakāraṇaṃ kāraṇacchāyā, kāraṇapatirūpakanti attho. Vinayañhi patvāti imassa vivaraṇaṃ kappiyākappiyavicāraṇamāgammāti. Rundhitabbanti kappiyasaññāya vītikkamakaraṇaṃ rundhitabbaṃ, taṃnivāraṇacittaṃ daḷhataraṃ kātabbaṃ. Sotaṃ pacchinditabbanti tattha vītikkamappavatti pacchinditabbā. Garukabhāveti akappiyabhāve. Suttavinicchaya kāraṇehīti suttena aṭṭhakathāvinicchayena ca laddhakāraṇehi. Evantiādi yathāvuttassa atthassa nigamanavacanaṃ. Atirekakāraṇanti suttādīsu purimaṃ purimaṃ atirekakāraṇaṃ nāma, bahukāraṇaṃ vā.

Vācuggatanti vācāya uggataṃ, tattha nirantaraṃ ṭhitanti attho. ''Suttaṃ nāma sakalaṃ vinayapiṭaka''nti vuttattā puna suttatoti tadatthapaṭipādakamaṃ suttābhidhammapāḷivacanaṃ adhippetamaṃ. Anubyañjanatoti imassa vivaraṇaṃ paripucchato ca aṭṭhakathāto cāti. Tattha paripucchāti ācariyassa santikā pāḷiyā atthasavanaṃ. Aṭṭhakathāti pāḷimuttakavinicchayo. Tadubhayampi hi pāḷiṃ anugantvā atthassa byañjanato ''anubyañjana''nti vuttaṃ. Vinayeti vinayācāre, teneva vakkhati vinayaṃ avijahanto avokkamantotiādi. Tattha patiṭṭhānaṃ nāma

sañcicca āpattiyā anāpajjanādi hotīti āha “lajjībhāvena patitṭhito”ti, tena lajjī hotīti vuttaṃ hoti. Vinayadharassa lakkhaṇe vattabbe kiṃ iminā lajjībhāvenāti āha alajjī hītiādi. Tattha bahussutopīti iminā paṭhamalakkaṇasamannāgamaṃ dasseti. Lābhagarutāyātiādinā vinaye ṭhitatāya abhāve paṭhamalakkaṇayogo kiccakaro na hoti, atha kho akiccakaro anattakaro evāti dasseti. Saṅghabhedassa pubbabhāgo kalaho saṅgharāji.

Vitthunatīti vitthambhati, nitthunati vā santiṭṭhituṃ na sakkoti, tenāha yaṃ yantiādi. Ācariyaparamparāti ācariyānaṃ vinicchayaparamparā, teneva vakkhati “attano matiṃ pahāya...pe... yathā ācariyo ca ācariyācariyo ca pālīṇca paripucchaṇca vadanti, tathā ñātum vaṭṭati”ti. Na hi ācariyānaṃ nāmamattato paramparājānane payojanamatthi. Pubbāparānusandhitoti pubbavacanassa aparavacanena saha atthasambandhajānanato. Atthatoti padatthapiṇḍatthaadhippetatthādito. Kāraṇatoti tadatthupapattito. Theravādaṅganti theravādapapaṭipāṭiṃ, tesam vinicchayapaṭipāṭinti attho.

Imehi ca pana tīhi lakkhaṇehīti ettha paṭhamena lakkhaṇena vinayassa suṭṭhu uggahitabhāvo vutto. Dutiyenassa lajjībhāvena ceva acalatāya ca patitṭhitatā. Tatiyena pālīatṭhakathāsu anurūpena anāgatampi tadanulomato ācariyehi dinnanayato vinicchinituṃ samatthata. Otiṇṇe vatthusminti codanāvasena vītikkamavatthusmiṃ saṅghamajjhe otiṇṇe. Codakena cuditakena ca vutte vattabbeti evaṃ otiṇṇe vatthuṃ nissāya codakena “diṭṭhaṃ suta”ntiādinā cuditakena “atthi natthī”tiādinā ca yaṃ vattabbaṃ, tasmīṃ vattabbe vutteti attho. Thullaccayadubbhāsītānaṃ mātikāya anāgatattā “pañcannaṃ āpattīna”nti vuttaṃ. Tikadukkaṭanti “anupasampanne upasampannasaññī ujjhāyati vā khīyati vā āpatti dukkaṭassā”tiādinā āgataṃ tikadukkaṭaṃ. Aññataraṃ vā āpattinti “kāle vikālasaññī āpatti dukkaṭassa, kāle vematiko āpatti dukkaṭassā”tiādikam dukadukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ. Antarāpattinti tasmīṃ tasmīṃ sikkhāpade āgatavatthuvītikkamaṃ vinā aññasmīṃ vatthuvītikkame nidānato pabhuti vinītavatthupariyosānā antaranarā vuttaṃ āpattiṃ. Idha pana “vatthuṃ oloketi”ti visuṃ gahitattā tadavasesā antarāpattīti gahitā. Paṭilātaṃ ukkhipatīti idaṃ visibbanasikkhāpade āgataṃ. Tattha ḍayhamānaṃ alātaṃ aggikapālādito bahi patitaṃ avijjhātameva paṭiukkhipati, puna yathāṭhāne ṭhapetīti attho. Vijjhātaṃ pana pakkhipantassa pācittiyameva. Anāpattinti ettha antaranarā vuttā anāpattipi atthi, “anāpatti, bhikkhave, iddhimassa iddhivisaye”tiādi viya sāpi saṅgayhati.

Pārājikāpattīti na tāva vattabbanti idaṃ āpannapuggalena lajjīdhamme ṭhatvā yathābhūtaṃ āvikaraṇepi dubbinicchayaṃ adinnādānādiṃ sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana methunādīsu vijānanaṃ, taṃ vattabbameva, tenāha methunadhammavītikkamo hītiādi. Yo pana alajjitāya paṭiññaṃ adatvā vikkhepaṃ karoti, tassa āpatti na sakkā oḷārikāpi vinicchinituṃ, yāva so yathābhūtaṃ nāvi karoti, saṅghassa ca āpattisandeho na vigacchati, tāva nāsitakova bhavissati. Sukhumāti cittaparivattiyā sukhumatāya sukhumā. Tenāha “cittalahukā”ti, cittaṃ tassa lahukanti attho. Teti vītikkame. Taṃvatthukanti adinnādānādīmūlakaṃ. Yaṃ ācariyo bhaṇati, taṃ karohītiādi sabbam lajjīpesalaṃ kukkuccakameva sandhāya vuttaṃ. Yo yāthāvato pakāsetvā suddhimeva gavesati, tenāpi, pārājikosīti na vattabboti anāpattikoṭiyāpi saṅkiyamānattā vuttaṃ, teneva “pārājikacchāyā”ti vuttaṃ. Sīlāni sodhetvāti yasmiṃ vītikkame pārājikāsaṅkā vattati, tattha pārājikābhāvapakkaṃ gahetvā desanāvutṭhānagāminīnaṃ āpattīnaṃ

sodhanavasena sīlāni sodhetvā. Dvattiṃsākāranti pākaṭabhāvato upalakkhaṇavasena vuttaṃ, yaṃ kiñci abhirucitaṃ manasikātuṃ vaṭṭateva. Kammatṭhānaṃ ghaṭiyatīti vippaṭisāramūlakena vikkhepena antarantarā khaṇḍaṃ adassetvā pabandhavasena cittaena saṅghatīyati. Saṅkhārāti vipassanākammattṭhānavasena vuttaṃ. Sāpattikassa hi paṇḍupampi kammatṭhānaṃ na suṭṭhu upaṭṭhāti, pageva pārājikassa. Tassa hi vippaṭisāraninnatāya cittaṃ ekaggaṃ na hoti. Ekassa pana vitakkavikkhepādibahulassa suddhasīlassapi cittaṃ na samādhiyati, taṃ idha pārājikamūlakanti na gahetabbaṃ. Katapāpamūlakena vippaṭisārenevettha cittassa asamādhiyanaṃ sandhāya “kammattṭhānaṃ na ghaṭiyatī”ti vuttaṃ, tenāha vippaṭisāragginātiādi. Attanāti cittaena karaṇabhūtena puggalo kattā jānāti, paccatte vā karaṇavacanaṃ, attā sayamaṃ pajānātīti attho.

Catubbidhavinayādikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Padabhājanīyavaṇṇanā

Yo viya dissatīti yādiso, yaṃ-saddatthe yathā-saddo vattatīti āha “yena vā tena vā yutto”ti. Yena tenāti hi padadvayena aniyamato yaṃ-saddatthova dassito. Vāsadhurayuttoti vipassanādhurayutto. Yā jāti assāti yaṃjāti, puggalo, sova yaṃjacco sakatthe yapaccayaṃ katvā. Gottavasena yena vā tena vā gottena yathāgotto vā tathāgotto vā hotūti sambandho. Sīlesūti pakatīsu. Atha khoti idaṃ kintūti imasmiṃ atthe. Kiṃ vuttaṃ hotīti attho. Imasmiṃ attheti imasmiṃ pārājikavisaye. Esoti yathāvuttehi pakārehi yutto. Ariyāyāti “uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyānaṃ yācanā”ti evaṃ vuttāya, na, “dehi me”ti kapaṇāya. Liṅgasampannicchanenāti “bhikkhaṃ carissāmī”ti cittābhāvepi bhikkhāhāranissitapabbajjāliṅgassa sampannicchanena. Kājabhattanti kājehi ānītabhattaṃ. Adhammikāyāti adhisīlasikkhādibhikkhuguṇābhāvato vuttaṃ, tenāha “abhūtāyā”ti. “Mayaṃ bhikkhū”ti vadantā paṭiññāmatteva bhikkhū, na atthatoti attho. Idañca “mayaṃ bhikkhū”ti paṭijānanassāpi sambhavato vuttaṃ. “Mayaṃ bhikkhū”ti appaṭijānantāpi hi bhikkhuvohāranimittassa liṅgassa gahaṇena ceva bhikkhūnaṃ dinnapaccayabhāgaggahaṇādīnā ca bhikkhupaṭiññā eva nāma honti. Tathā hi vuttaṃ puggalapaññattiatṭhakathāyaṃ -

“‘Abrahmacārī brahmacāripaṭiñño’ti aññe brahmacārino sunivatthe supārute sumbhakapattadhare gāmanigamajanapadarājadhānīsu piṇḍāya caritvā jīvikaṃ kappente disvā sayampi tādisena ākārena tathā paṭipajjanato ‘ahaṃ brahmacārī’ti paṭiññaṃ dento viya hoti. ‘Ahaṃ bhikkhū’ti vatvā uposathaggādīni pavisanto pana brahmacāripaṭiñño hotiyeva, tathā saṅghikaṃ lābhaṃ gaṇhanto”ti.

Tasmā evarūpehi paṭiññāya bhikkhūhi gotrabhupariyosānehi saddhiṃ sambhogaparibhogo na vaṭṭati, alajjīparibhogova hoti. Sañcicca āpattiāpajjanādialajjīlakkhaṇaṃ pana ukkaṭṭhānaṃ bhikkhūnaṃ vasena vuttaṃ sāmaṇerādīnampi alajjīvohāradassanato. “Alajjīsāmaṇerehi hatthakammampi na kāretabba”nti hi vuttaṃ. Yathāvihitapaṭipattiyaṃ atitṭhanañhi sabbasādhāraṇaṃ alajjīlakkhaṇaṃ. Dussīlā liṅgaggahaṇato paṭṭhāya yathāvihitapaṭipattiyā abhāvato ekantā lajjinova mahāsaṅghikādinikāyantarikā viya, liṅgatthenakādayo viya, ca. Yāva 11 ca tesaṃ bhikkhupaṭiññā anuvattati, tāva bhikkhu eva, tehi ca paribhogova alajjipaabhogova, tesañca bhikkhusaṅghasaññāya dinnam saṅghe dinnam nāma hoti. Vuttañhi bhagavatā -

“Bhavissanti kho panānanda, anāgatamaddhānaṃ gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā dussilā pāpadhammā, tesu dussilesu saṅghaṃ uddissa dānaṃ dassanti, tadāpāhaṃ, ānanda, saṅghagataṃ dakkhiṇaṃ asaṅkhyeyyaṃ appameyyaṃ vadāmi”ti.

Bhagavato saṅghaṃ uddissa dinnattā dakkhiṇā asaṅkhyeyyā appameyyā jātā. Dussilānaṃ dinnattā nāti ce? Na, tesu saṅghaṃ uddissāti gotrabhūnaṃ paṭiggāhakattena parāmaṭṭhattā, itarathā “yesu kesuci gahaṭṭhesu vā pabbajitesu vā saṅghaṃ uddissā”ti vattabbatāpasaṅgato, tathā ca “tadāpāhaṃ, ānandā”ti heṭṭhimakoṭidassanassa payojanaṃ na siyā. Tasmā gotrabhūnampi abhāve saṅghaṃ uddissa dānaṃ natthi, heṭṭhimakoṭiyā tesupi dinnā saṅghagatā dakkhiṇā asaṅkhyeyyā, na tato paraṃ sijjhatīti tepi paṭiññāya bhikkhu evāti gahetabbaṃ.

Brahmaghosanti uttamaghosam, brahmuno ghosasadisaṃ vā ghosam. Ehi bhikkhūti “bhikkhū”tisambodhanaṃ. Saṃsāre bhayaikkhaka tassa bhayassa sabbaso vināsanattham tisaṇaṃ, sāsanaṃ vā ehi manasā “tāṇaṃ leṇa”nti pavisa upagaccha. Upagantvāpi cara brahmacariyanti sāsanaṃbrahmacariyaṃ maggabrahmacariyañca carassu. Bhaṇḍūti muṇḍitakeso. Vāsīti dantakaṭṭhādicchedanavāsī. Bandhananti kāyabandhanaṃ. Yutto yogo samādhipaṇṇāvasena so yuttayogo, tassa aṭṭhete parikkhārāti seso. Sarīre paṭimukkehiyeva upalakkhitoti seso. “Tīṇi satānī”ti vattabbe gāthābandhasukhattham “tīṇi sata”nti vuttaṃ.

Tasmāti bhagavā heṭṭhā vuttaṃ parāmasati. Heṭṭhā hi “ahaṃ kho pana, kassapa, jānaññeva vadāmi ‘jānāmi’ti, passaññeva vadāmi ‘passāmi’”ti vuttaṃ, taṃ parāmasati, yasmā ahaṃ jānaṃ vadāmi, tasmāti attho. Ihāti imasmim sāsane. Tibbanti mahantaṃ. Paccupaṭṭhitaṃ bhavissatīti therādiupasaṅkamanato puretameva tesu yaṃnūna me hirottappaṃ upaṭṭhitaṃ bhavissatīti attho. Kusalūpasamhitanti anavajjadhammanissitaṃ. Aṭṭhiṃ katvāti attānaṃ tena dhammena aṭṭhikaṃ katvā, taṃ vā dhammaṃ “esa me attho”ti atthaṃ katvā. Ohitasototi dhamme nihitasoto. Evañhi te, kassapa, sikkhitabbanti ñāṇasotañca pasādasotañca odahitvā “dhammaṃ sakkaccameva suṇissāmi”ti evameva tayā sikkhitabbaṃ. Sātasahagatā ca me kāyagatāsātīti asubhesu ceva ānāpāne ca paṭhamajjhānavasena sukkhasampayuttakāyagatāsati. Yaṃ panetassa ovādassa sakkaccapaṭiggahaṇaṃ, ayameva therassa pabbajjā ca upasampadā ca ahosi.

Uddhumātakapaṭibhāgārammaṇaṃ jhānaṃ uddhumātakasaññā. Kasiṇārammaṇaṃ rūpāvacarajjhānaṃ rūpasaññā. Imeti saññāsīsena niddiṭṭhā ime dve jhānadhammā. Sopāko ca bhagavatā puṭṭho “rūpāvacarabhāvena ekatthā, byañjanaṃeva nāna”nti āha. Āraddhacittoti ārādhacitto. Garudhammapaṭiggahaṇādiupasampadā upari sayameva āvi bhavissati.

Sabbantimena pariyāyenāti sabbantimena paricchadena. Ñatticatutthā kammavācā upasampadākammassa kāraṇattā ṭhānaṃ, tassa ṭhānassa arahaṃ anucchavikanti vatthudosādivinimuttakammaṃ “ṭhānāraha”nti vuttaṃ vatthādidosayuttassa kammassa sabhāvato kammavācārahattābhāvā. Atha vā ṭhānanti nibbānappattihetuto sikkhattayasaṅgahaṃ sāsanaṃ vuccati, tassa anucchavikaṃ kammaṃ ṭhānārahaṃ. Yathāvihitalakkhaṇena hi kammena upasampannova sakalaṃ sāsanaṃ samādāya paripūretumarahati. Tasmā parisuddhakammavācāpariyosānaṃ sabbam saṅghakiccaṃ ṭhānārahaṃ nāma, tenāha “satthusāsanārahenā”ti,

sīlādisakalasāsanaparipuṇṇassa anucchavikenāti attho. Ayam imasmim attheti ñatticatutthakammena upasampannasseva sabbasikkhāpadesu vuttatā kiñcāpi ehibhikkhūpasampadādīhi upasampannānaṃ suddhasattānaṃ paṇṇattivajjasikkhāpadavītikkamepi abhabbatā vā dosābhāvo vā saddato paññāyati, tathāpi atthato tesampi paṇṇattivajjesu, lokavajjesupi vā surāpānādilahukesu magguppattito pubbe asañciccādinā āpattiāpajjanaṃ sijjhatiyeva. Tathā hi “dve puggalā abhabbā āpattiṃ āpajjitum buddhā ca paccekabuddhā ca. Dve puggalā bhabbā āpattiṃ āpajjitum bhikkhū ca bhikkhuniyo cā”ti vuttaṃ. Ñatticatutthena kammena upasampannoti idaṃ pana sabbasikkhāpadavītikkamārahe sabbakālike ca bhikkhū gahetvā yebhuyyavasena vuttaṃ. Niruttivasenāti nibbacanavasena. Abhilāpavasenāti vohāravasena. Guṇavasenāti bhikkhuvohāranimittānaṃ guṇānaṃ vasena.

Sājīvapadabhājanīyavaṇṇanā

Vivaṭṭūpanissayā sīlādayo lokiyehi abhivisiṭṭhattā adhisīlādivohārena vuttāti dassetuṃ katamaṃ paṇātiādi āraddhaṃ. Tattha pañcaṅgadasaṅgasīlanti abuddhuppādakāle sīlaṃ sandhāya vuttaṃ tassa vivaṭṭūpanissayattābhāvā. Yaṃ pana buddhuppāde ratanattayaḡaṇaṃ tathato ñatvā sāsane suniviṭṭhasaddhāhi upāsakopāsikāhi ceva sāmaṇerasikkhamānāhi ca rakkiyamānaṃ pañcaṅgaatṭhaṅgadasaṅgasīlaṃ, tampi adhisīlameva magguppattihetuto. Vipassanāmagguppattinimittatāya hi pātimokkhasaṃvarasīlaṃ lokiyānaṃ sīlehi adhisīlaṃ jātaṃ adhiccitaṃ viya. Na hi vipassanāmagganimittataṃ muñcivā lokiyacittato adhiccittassa añño koci viseso upalabbhati, tadubhayañca anādimato saṃsāravaṭṭassa attādisāravahitatāya tilakkhaṇabbhāhatattaṃ, “ahaṃ mamā”ti ākārena pavattaavijjātāṇhādidosamūlakattañca, taṃdosamūlaviddhaṃsanasaṃmatthāya sīlacittabalopatthaddhāya vipassanāya ukkaṃseneva tassa saṃsāravaṭṭassa vigamañca, tadupadesakassa sammāsambuddhassa sabbaññutādiaparimitaḡaṇagaṇayogena aviparītasaddhammaḡesakattañca yāthāvato ñatvā paṭipannena samādāya sikkhitabbatāya vivaṭṭūpanissayaṃ jātaṃ, na aññena kāraṇena, tañca vivaṭṭūpanissayattaṃ yadi sāsane pañcasīlādissāpi samānaṃ, kimidaṃ adhisīlaṃ na siyā. Pañcasīlādimatte ṭhitānañhi anāthapiṇḡikādīnaṃ gahaṭṭhānampi maggo uppajjati. Na hi adhisīlādhicittaṃ vinā magguppatti hoti, tañca kiñcāpi kesañci anupanissayatāya tasmiṃ attabhāve magguppattiyā hetu na hoti, tathāpi bhavantare avassaṃ hotevāti adhisīlameva kālaṃ karontānaṃ kalyāṇaputhujjanānaṃ pātimokkhasaṃvarasīlaṃ viya, tenāha buddhuppādeyeva ca pavattatītiādi. Vivaṭṭaṃ patthetvā rakkiyamānampi pañcasīlādi buddhuppādeyeva pavattati. Na hi taṃ paññattintiādi pana ukkaṭṭhavasena sabbhaṃ pātimokkhaṃ sandhāya vuttaṃ. Tadekadesabhūtaṃ hi pāṇātipātādinādānādigahaṭṭhasīlampi. Buddhāyeva vinaye pārājikasuttavibhaṅgādīsū āgatavasena sabbaso kāyavacīdvāresu magguppattiyā vibandhakaajjhācārasotaṃ vicchinditvā magguppattiyā padaṭṭhānabhāvena paññāpetuṃ sakkonti, na aññe. Magguppattiṃ sandhāya hissa adhisīlatā vuttā. Tenāha “pātimokkhasaṃvaratopi ca maggaphalasampayuttameva sīlaṃ adhisīla”nti. Tasseva hi adhisīlanti abyavadhānena maggādhiṭṭhānāti. Idha anadhippetanti imasmim paṭhamapārājikavisaye “sikkhā”ti anadhippettaṃ.

Lokiyaatthasamāpatticittānīti sāsanasabhāvaṃ ajānantehi lokiyajanehi samāpajjitabbāni atthā rūpārūpajjhānasampayuttacittāni sandhāya vuttaṃ. Na hi mahaggatesu lokiyalokuttarabhedo atthi, yena lokiyavisesanaṃ lokuttaranivattanaṃ siyā. Tasmā sāsanikehi samāpajjitabbamahaggatajjhānanivattanameva lokiyavisesanaṃ kataṃ. Yathā cettha, evaṃ kāmāvacarāni pana atthā kusalacittānīti etthāpi lokiyavisesanaṃ kātabbameva. Ayameva hi adhiccittato cittassa bhedo, yaṃ sāsanaṃ ajānantassa puggalassa samuppajjanaṃ. Evañca abuddhuppādepi sāsanasabhāvaṃ jānantānaṃ paccekabuddhādīnampi sīlacittānaṃ adhisīlādhiccittatā samatthitā hoti. Na vinā buddhuppādāti idaṃ pana aññesaṃ abhisamayahetubhāvena paccekabuddhabodhisattādīnaṃ desanāsāmatthiyābhāvato vuttaṃ. Āyatiṃ vāsanāhetuṃ pana sīlacittaṃ tepi desentiyeva, tañca magga hetutāya adhisīlādhiccittampi hontaṃ appakatāya vipphārikatābhūjaññattābhāvena abbohārikanti “buddhuppādeyevā”ti avadhāraṇaṃ katanti veditabbaṃ. Na hi taṃsamāpannotiādiatthakathāvacanehi idha adhiccittaniddese, upari adhipaññāniddese ca magga phalasampayuttaadhicittaadhipaññānameva paṭikkhepato lokiyādhiccittādhipaññānaṃ idha adhippetatā, taṃ dvayaṃ samāpannassāpi methunadhammasamāpajjanasabhāvo ca viññāyati, pāliyaṃ pana “yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti vuttattā lokiyāpi adhiccittādhipaññā anadhippetatī viññāyati. Tasmā pāliyaṃ atthakathāyañca evamadhippāyo veditabbo - “methunaṃ dhammaṃ paṭisevissāmī”ti citte uppannamatte lokiyaṃ adhiccittaṃ adhipaññā ca parihāyati, adhisīlaṃ pana cittuppādamattena na parihāyatīti pāliyaṃ adhisīlasikkhāva vuttā. Atthakathāyaṃ pana paṭiladdhalokuttaramaggassa bhikkhuno “methunaṃ paṭisevissāmī”ti cittampi na uppajjati sabbaso akuppadhammattā, puthujjanānaṃ samāpattilābhīnampi kenaci kāraṇena uppajjati kuppadhammattatī imaṃ visesaṃ dassetuṃ “na hi taṃsamāpanno”ti lokuttarāva paṭikkhittatī veditabbaṃ.

Atthi dinnanti ettha dinnanti dānacetanā adhippetā, tassa dinnassa phalaṃ atthīti attho. Esa nayo atthi yiṭṭhanti etthāpi. Ādi-saddena hutādīnaṃ saṅgaho. Tattha yiṭṭhanti mahāyāgo sabbasādhāraṇaṃ mahādānameva. Hutanti pahonakasakkāro, attano vā hotu, paresaṃ vā dasa akusalakammapathā, sabbepi vā akusalā dhammā anathuppādanato na sakaṃ kammaṃ nāma, tabbiparītā kusalā dhammā sakaṃ nāma, tadubhayampi vā kusalākusalaṃ kammassakomhītiādivacanato sati saṃsārappavattiyaṃ adhimuccanaatthēna sattānaṃ sakanti evaṃ kammassakatāya sakabhāve attano santakatāya uppajjanakaññaṃ kammassakataññaṃ, upalakkhaṇamattañcetaṃ. Sāsananissitā pana sabbāpi vaṭṭagāminikusalapaññā kammassakataññaṃ pavitṭhā. Sāsananissitā hi vivaṭṭagāminī sabbāpi paññā “saccānulomikañña”nti vuccati. Sā eva ca adhipaññā tadavasesaṃ sabbāpi kammassakataññaṃ veditabbaṃ, teneva bhagavā “kammassakataññaṃ saccānulomikaññaṃ maggasaṃgissa ññaṃ phalasamaṅgissa ñña”nti sabbampi ññaṃ catukkeyeva saṅgahesi. Tilakkhaṇākāraparicchedakaṃ pana vipassanāññaṃ idaṃ pana maggassa āsannapaccayatāya ukkaṭṭhavasena vuttaṃ. Taditarāsañhi ratanattayānussaraṇādipaññānampi magga hetutāya adhipaññatā samānāvātī gahetabbaṃ.

Sāṃvapaḍaḍḍhājanīyavaṇṇanāyā nīṭṭhito.

Paccakkhānavibhaṅgavaṇṇanā

Dubbalye āvikateti yaṃnūnāhaṃ buddhaṃ paccakkheyyantiādinā dubbalabhāve pakāsite. Mukhāruḷhatāti lokajanānaṃ sattaṭṭhātīdāsu mukhāruḷhañāyenāti adhippāyo. Dirattatirattanti ettha yathā antarantarā sahaseyyāvasena tirattaṃ aggahetvā niranterameva tisso rattiyo anupasampannena saddhiṃ sahaseyyāya aruṇuṭṭhāpanavasena tirattaggahaṇatthaṃ “dirattatiratta”nti abyavadhānena vuttanti dirattaggahaṇassa payojanampi sakkā gahetuṃ, evamidhāpi dubbalyaṃ anāvikatvāti imassāpi gahaṇassa payojanamatthevāti dassetuṃ yasmā vā sikkhāpaccakkhānassātiādi vuttaṃ.

Idāni dubbalyaṃ anāvikatvāti imassa purimapadasseva vivaraṇabhāvaṃ vināpi visuṃ atthasabbhāvaṃ dassetuṃ apicātiādi vuttaṃ. Visesāvisesanti ettha yena vākyena dubbalyāvikammameva hoti, na sikkhāpaccakkhānaṃ, tattha sikkhāpaccakkhānadubbalyāvikammānaṃ aññamaññaṃ viseso hoti. Yena pana vacanena tadubhayampi hoti, tattha nevatti viseso avisesopi, taṃ visesāvisesaṃ. “Kaṭha kicchajīvane”ti dhātūsu paṭhitattā vuttaṃ “kicchajīvikappatto”ti. Ukkaṇṭhanañhi ukkaṇṭhā, taṃ ito gatoti ukkaṇṭhito, kicchajīvikaṃ pattoti attho. Uddhaṃ gato kaṇṭho etissāti ukkaṇṭhā, anabhiratiyā vaje niruddhagogaṇo viya gamanamaggaṃ gavesanto puggalo ukkaṇṭho hoti, taṃ ukkaṇṭhaṃ. Anabhiratiṃ itotipi ukkaṇṭhitoti atthaṃ dassento āha - “uddhaṃ kaṇṭhaṃ katvā viharamāno”ti. Sā ca ukkaṇṭhatā vikkhepenevāti vikkhittotiādi vuttaṃ.

Samaṇabhāvatoti upasampadato. Bhāvavikappākārenāti bhikkhubhāvato cavitvā yaṃ yaṃ gihiādibhāvaṃ pattukāmo “ahaṃ assa”nti attano bhavanaṃ vikappeti, tena tena gihiādiākārena, attano bhavanassa vikappanākārenāti adhippāyo.

46. Pāḷiyaṃ yadi panāhanti ahaṃ yadi buddhaṃ paccakkheyyaṃ, sādhu vatassāti attho. Apāhaṃ, handāhanti etthāpi vuttanayeneva attho gahetabbo. “Hoti me buddhaṃ paccakkheyya”nti mama cittaṃ uppajjatīti vadati.

50. Na ramāmīti pabbajjāya dukkhabahulatāya sukhābhāvaṃ dasseti. Nābhiramāmīti pabbajjāya vijjamānēpi anavajjasukhe attano abhiratiabhāvaṃ dasseti.

51. Teneva vacībhedenāti vacībhedaṃ katvāpi aññena kāyappayogena viññāpanaṃ nivatteti. Ayaṃ sāsanaṃ jahitukāmotiādinā bhāsākosallābhāvena sabbaso padatthāvabodhābhāvepi “ayaṃ attano pabbajitabhāvaṃ jahitukāmo imaṃ vākyabhedaṃ karotī”ti ettakaṃ adhippetatthamattaṃ cepi so tāva jānāti, paccakkhānameva hotīti dasseti. Tenāha “ettakamattampi jānāti”ti. Padapacchābhaṭṭhanti padaparāvatti, māgadhabhāsato avasiṭṭhā sabbāpi bhāsā “milakkhabhāsā”ti veditabbā. Khetameva otiṇṇanti sikkhāpaccakkhānassa ruhanaṭṭhānabhūtaṃ khetameva otiṇṇaṃ.

Dūtanti mukhasāsanaṃ. Sāsanaṃ paṇṇasāsanaṃ, bhittithambhādīsu akkharaṃ vā chinditvā dasseti. Paccakkhātukāmatācette dharanteyeva vacībhedasamuppattiṃ sandhāya “cittasampayutta”nti vuttaṃ, cittasamuṭṭhānanti attho.

Niyamitāniyamitavasena vijānanabhedaṃ dassetumāha yadi ayameva jānātūtiādi. Ayañca vibhāgo vadati viññāpetīti ettha yassa vadati, tasseva vijānanaṃ adhippetanti iminā vuttanayena laddhoti daṭṭhabbaṃ, na hettha ekassa vadati aññassa viññāpetīti ayamatto sambhavati. “Tesu ekasmiṃ jānantepī”ti vuttattā “dveyeva jānantu eko mā jānātū”ti evaṃ dvinnampi jānanaṃ niyamevā ārocitepi tesu ekasmiṃpi jānante paccakkhānaṃ hotiyevāti gahetabbaṃ. Parisaṅkamānoti “vāressanti”ti āsaṅkamāno. Samayaññūti sāsanasāṅketaññū, idha pana adhippāyamattajānanenāpi samayaññū

nāma hoti, tenāha ukkaṇṭhitotiādi. Tasmā buddhaṃ paccakkhāmītiādikhettapadānaṃ sabbaso atthaṃ ñatvāpi sace “bhikkhubhāvato cavitukāmatāya esa vadatī”ti adhippāyaṃ na jānāti, appaccakkhātāva hoti sikkhā. Atthaṃ pana ajānitvāpi “ukkaṇṭhito vadatī”ti taṃ jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Sotaviññānavīthiyā saddamattaggahaṇameva, atthaggahaṇaṃ pana manoviññānavīthiparamparāyāti āha taṅkhaṇaṇṇevātiādi.

53. Vaṇṇapaṭṭhānanti satthuguṇavaṇṇappakāsakaṃ pakaraṇaṃ. Upāligāthāsūti upālisutte upāligahapatinā dhīrassa vigatamohassātiādinā vuttagāthāsu. Yathārutanti pāliyaṃ vuttamevāti attho. Anantabuddhītiādinī vaṇṇapaṭṭhāne āgatanāmāni. Dhīrantiādinī pana upāligāthāsu. Tattha bodhi vuccati sabbaññutaññānaṃ, sā jānanahetuttā paññānaṃ etassāti bodhipaññāno. Svākkhātaṃ dhammantiādisu dhamma-saddo svākkhātādipadānaṃ dhammavevacanabhāvaṃ dassetuṃ vutto. Tasmā svākkhātaṃ paccakkhāmītiādinā vutteyeva vevacanena paccakkhānaṃ nāma hoti. Dhamma-saddena saha yojetvā vutte pana yathārutavasena paccakkhānanti veditabbaṃ. Suppaṭipannaṃ saṅghantiādisupi eseva nayo. Kusalaṃ dhammantiādinipi kusalā dhammā akusalā dhammātiādidhammameva sandhāya vuttanāmāni, itarathā akusaladhammapaccakkhāne dosābhāvappasaṅgatoti, tenāha caturāsītiddhammakhandhasahassesūtiādi. Paṭṭhamapārājikantiādinā sikkhāpadānaṃyeva gahaṇaṃ veditabbaṃ, na āpattīnaṃ.

Yassa mūlenāti yassa santike. Ācariyavevacanesu yo upajjhaṃ adatvā ācariyova hutvā pabbājesi, taṃ sandhāya “yo maṃ pabbājesi”ti vuttaṃ. Tassa mūlenāti tassa santike. Okallakoti khuppiāsādidukkhāturaṇaṃ kisalūkhasarīravesānaṃ gahaṭṭhamanussānaṃ adhivacanaṃ. Moḷibaddhoti baddhakesakalāpo gahaṭṭho. Kumārakoti kumārāvattho ativiya daharo sāmaṇero. Cellakoti tato kiñci mahanto. Ceṭakoti majjhimo. Moḷigalloti mahāsāmaṇero. Samaṇuddesoti avisesato sāmaṇerādhivacanaṃ. Asucisaṅkassarasamācāroti asuci hutvā “mayā kataṃ pare jānanti nu kho, na nu kho”ti attanā, “asukena nu kho idaṃ kata”nti parehi ca saṅkāya saritabbena anussaritabbena samācārena yutto. Sañjātarāgādikacavarattā kasambujāto. Koṇṭhoti dussilādhivacanametāṃ.

54. Tihetukapaṭṭisandhikāti atikhippaṃ jānanasamatthe sandhāya vuttaṃ, na duhetukānaṃ tattha asambhavato. Sabhāgassāti purisassa. Visabhāgassāti mātugāmassa. Potthakarūpasadisassāti mattikādīhi katarūpasadisassa. Garumedhassāti ārammaṇesu lahuppavattiyā abhāvato dandhagatikatāya garupaññassa, mandapaññassāti vuttaṃ hoti.

Idānettha sikkhāpaccakkhānavārassa pāliyaṃ aṭṭhakathāyañca vuttanayānaṃ sampiṇḍanatthavasena evaṃ vinicchayo veditabbo - tattha hi sāmāñña cavitukāmōtiādihi padehi cittaniyamaṃ dasseti. Buddhantiādihi padehi khettoniyamaṃ, paccakkhāmi dhāretīti etena kālaniyamaṃ, vadatīti iminā payoganiyamaṃ, alaṃ me buddhena, kiṃ nu me, na mamattho, sumuttāhantiādihi anāmatṭhakālavasenapi paccakkhānaṃ hotīti dasseti, viññāpetīti iminā vijānananiyamaṃ, ummattako sikkhaṃ paccakkhāti ummattakassa santiketiādihi puggalananiyamaṃ, so ca nappaṭivijānātītiādihi vijānananiyamābhāvena paccakkhānābhāvaṃ dasseti, davāyātiādihi cittaniyamābhāvena, sāvetukāmo na sāvetīti iminā payoganiyamābhāvena, aviññussa sāveti viññussa na sāvetīti etehi yaṃ puggalaṃ uddissa sāveti, tasseva savane sīsaṃ eti, nāññassāti. Sabbaso vā

pana na sāveti appaccakkhātā hoti sikkhāti idaṃ pana cittādiniyameneva sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na aññathāti dassanattamaṃ vuttaṃ. Tasmā cittakhetakālapayogapuggalavijānanavasena sikkhāya paccakkhānaṃ ñatvā tadabhāvena appaccakkhānaṃ veditabbaṃ.

Kathaṃ? Upasampannabhāvato cavitukāmatācitteneva hi sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na davā vā ravā vā bhaṇantassa. Evaṃ cittavasena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Tathā buddhaṃ paccakkhāmītiadinā vuttānaṃ buddhādīnaṃ sabrahmacāripariyosānānaṃ catuddasannañceva gihīti maṃ dhārehītiadinā vuttānaṃ ghihādīnaṃ asakyaputtiyapariyosānānaṃ aṭṭhannañcāti imesaṃ dvāvīsatiyā khettapadānaṃ yassa kassaci savevacanassa vasena tesu yaṃ kiñci vattukāmassa yaṃ kiñci vadatopi sikkhāpaccakkhānaṃ hoti. Evaṃ khetavasena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Tattha yadetamaṃ “paccakkhāmīti ca maṃ dhārehīti cā”ti vuttaṃ vattamānakālavacanaṃ, yāni ca “alaṃ me buddhena, kiṃ nu me buddhena, na mamattho buddhena, sumuttāhaṃ buddhenā”tiadinā nayena ākhyātavasena kālaṃ anāmasitvā purimehi cuddasahi padehi saddhiṃ yojetvā vuttāni alaṃ metiādīni cattāri padāni, tesameva ca savevacanānaṃ vasena paccakkhānaṃ hoti, na pana “paccakkhāsi”nti vā, “paccakkhissa”nti vā, “maṃ dhāresi”ti vā, “maṃ dhāressasi”ti vā, “yaṃnūna paccakkheyya”nti vātiadinā atītānāgataparikkappavacanāni bhaṇantassa. Evaṃ vattamānakālavasena ceva anāmaṭṭhakālavasena ca paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Payogo pana duvidho kāyiko vācasiko, tattha buddhaṃ paccakkhāmītiadinā nayena yāya kāyaci bhāsāya vacībhedamaṃ katvā vācasikapayogeneva paccakkhānaṃ hoti, na akkharalikhanaṃ vā hatthamuddādidassanaṃ vā kāyapayogaṃ karontassa. Evaṃ vācasikapayogeneva paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena.

Puggalo pana duvidho yo ca paccakkhāti, yassa ca paccakkhāti, tattha yo paccakkhāti, so sace ummattakakhittacittavedanaṭṭhānaṃ aññataro na hoti, yassa pana paccakkhāti, so sace manussajātiko hoti, na ca ummattakādīnaṃ aññataro sammukhībhūto ca, sikkhāpaccakkhānaṃ hoti. Na hi asammukhībhūtassa dūtena vā paṇṇena vā ārocanamaṃ ruhati. Evaṃ yathāvuttapuggalavasena paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Vijānanampi niyamitāniyamitavasena duvidhaṃ. Tattha yassa yesamaṃ vā niyamevā imassa imesaṃ vā ārocenti vadati, sace te yathā pakatiyā loke manussā vacanaṃ sutvā āvajjanasamaye jānanti, evamaṃ tassa vacanānantarameva “ayamaṃ ukkaṇṭhito”ti vā, “gihibhāvaṃ patthayati”ti vā yena kenaci ākārena manussajātiko vacanatthamaṃ jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Atha aparabhāge “kiṃ iminā vutta”nti cintevā jānanti, aññe vā jānanti, appaccakkhātāva hoti. Aniyamevā ārocentassa pana sace vuttanayena yo koci manussajātiko vacanatthamaṃ jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā, evamaṃ jānanavasena paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Iti imesaṃ vuttappakārānaṃ cittādīnaṃ vaseneva sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na aññathāti daṭṭhabbaṃ.

Sikkhāpaccakkhānavajjanānayo niṭṭhito.

Mūlapaññattivaṇṇanā

55. Ito paṭṭhāyāti duṭṭhullapadato paṭṭhāya. Methunadhammo yathā sarūpeneva duṭṭhullaṃ, evamaṃ dassanādiduṭṭhulladhammaparivārattāpi duṭṭhullanti dassetumaṃ yasmātiadi vuttaṃ. Avassutānanti methunarāgena tintānaṃ. Pariyuṭṭhitānanti methunarāgena abhibhūtacittānaṃ. Methuna-saddassa sadisasaddapaṃyāyattā

vuttaṃ “sadisāna”nti, rattatādīhi sadisānanti attho. Idañca yebhuyyato vuttaṃ ubhosu aññatarassa rāgābhāvepi itarassa methunasevanasamāsidhito. Methuna-saddo vā ubhayasaddapaayāyo, methunaṃ yugaḷaṃ yamaḷaṃ ubhayanti hi atthato ekaṃ, tenāha “ubhinnaṃ rattāna”nti. “Dvayaṃdvayasamāpatti”ti hi pāḷiyampi vuttaṃ. Nimittenāti bhummatthe karaṇavacanaṃ, itthinimittē attano nimittaṃ pavesetīti attho. Nimittaṃ aṅgaḷātanti atthato ekaṃ. Tilaphalanti sāsapamattaṃ tilabījaṃ adhippettaṃ, na kosasahitaṃ phalanti āha “tilabījamattampi”ti. Allokāseti sabhāvena pihitassa nimittassa pakativātena asamphuṭṭhe tintappadesē. Tādiso padeso sacepi kenaci vātādivikārena sukkhati, tathāpi anallokāsoti upakkamato pārājikameva.

Vemajjhanti yathā cattāri passāni aphasanto paveseti, evaṃ katavivarassa itthinimittassa abbhantaratalaṃ vuccati. Purisanimittē pana majjhanti aggakoṭṭiṃ sandhāya vadati. Uparīti majjhimapabbena samīñjitvā pavesiyamānassa aṅgaḷātassa samīñjitaṅguliyaṃ majjhimapabbapiṭṭhisadisāaggakoṭṭiyeva. Heṭṭhā pavesentoti itthinimittassa heṭṭhābhāgena chupiyamānaṃ pavesento, yathā itthinimittassa allokāsaṃ heṭṭhimatalaṃ tilabījamattampi attano nimittēna chupati, evaṃ pavesentoti attho. Chupanameva hettha pavesanaṃ, evaṃ sesesupi. Majjhena pavesentoti abbhantaratalena chupiyamānaṃ pavesento, yathā abbhantaratalaṃ chupati, evaṃ pavesentoti attho. Katthaci acchupantaṃ pavesetvā ākāśagatameva nīharantassa natthi pārājikaṃ, dukkaṭaṃ pana hoti chinnaśīsavatthusmiṃ viya. Majjheneva chupantaṃ pavesentoti aggakoṭṭiyaṃ chupantaṃ pavesento. Majjhimapabbapiṭṭhiyaṃ saṅkocetvāti nimittaṃ attano majjhimapabbapiṭṭhiyaṃ samīñjitvā uparibhāgena chupantaṃ pavesentopi. Kiṃ viya? Samīñjitaṅguli viyāti yojanā. Atha vā majjhimapabbapiṭṭhiyaṃ samīñjitaṅguli viyāti sambandho, samīñjitaṅguliṃ vā majjhimapabbapiṭṭhiyaṃ pavesento viyātipi yojetabbaṃ. Uparibhāgenāti saṅkocitassa nimittassa uparikoṭṭiyaṃ.

Idāni purisanimittassa heṭṭhā vuttasu chasu “uparī”ti vuttassa chaṭṭhassa ṭhānassa vasena viṣuṃ cattāri passāni gahetvā purisanimittē dasaṭṭhānabhedaṃ dassento tatthātiādimāha. Heṭṭhā pana agahitaḡgaḡaḡavasena cha ṭhānāni vuttāni. Tulādaḡḡasadisāṃ pavesentassāpīti asamīñjitvā ujukaṃ pavesentassa. Cammakhīlanti eḷakādīnaṃ gīvāya viya nimittē jātaṃ cammaḡkuraṃ, “uḡḡigaḡḡo”tipi vadanti. “Upahatakāyappasāda”nti avatvā naṭṭhakāyappasādanti vacanena upādinnaḡbhāve sati kenaci paccayena upahatepi kāyappasāde upahatindriyavatthusmiṃ viya pārājikamevāti dasseti. Itthinimittassa pana naṭṭhepi upādinnaḡbhāve sati matasaḡīre viya pārājikakkhattatā na vijahatīti veditabbā. Methunassādenāti idaṃ kāyasāḡsaggarāge sati saḡghādiseso hotīti vuttaṃ. Bījānīti aḡḡāni.

Mukhaṃ apidhāyāti pamādena samuppannampi hāsaṃ bījaniyaṃ paṭicchādanampi akatvā nisīdanaṃ agāravanti vuttaṃ. Atha vā apidhāyāti pidahitvā, bījaniyaṃ mukhaṃ paṭicchādetvā hasamānena na nisīditabbanti attho. Dantavidamāsakanti dante dassetvā. Gabbhitenāti “ayuttakathā”ti saḡkocaṃ anāpajjantena, niravasesādhippāyakathane saḡjātussāhenāti attho.

Anupaññattivaḡḡanā

Pārājīkavatthubhūtāti yesaṃ tīsu maggesu tilabījāmatampi nimittassa pavesokāso hoti, te itthipurisādibhedā sabbe saṅgayhanti, na itare. Idha pana tiracchānagatāyāti-pālīpadānūrūpato na sabbātiādīnā itthilīṅgavasena vuttaṃ. Gonasāti sappavisesā, yesaṃ piṭṭhīsu mahantamahantāni maṇḍalāni honti. Kacchapamaṇḍūkānaṃ catuppadattepi odakatāsāmaññaena apadehi saha gahaṇaṃ. Mukhasaṇṭhānanti oṭṭhacammaṇṭhānaṃ. Vaṇasaṅkhepanti vaṇasaṅgahaṃ. Vaṇe thullaccayaṇca “amaggena amaggaṃ paveheti, āpatti thullaccayassā”ti imassa suttassa vasena veditabbaṃ. Maṅgusāti nakulā. Etameva hi atthanti yo naṃ ajjhāpajjati, taṃ parājetīti imamatthaṃ vuttānaṃyeva pārājīkādisaddānaṃ nibbacanappasaṅge imissā parivāragāthāya pavattattā. Bhaṭṭhoti sāsanaṭo parihiṇo. Niraṅkatoti nirākatō. Etanti āpattirūpaṃ pārājikaṃ. Chinnoti antarākhaṇḍito.

Pakatattehi bhikkhūhīti ettha pakatattā nāma pārājikaṃ anāpannā anukkhittā ca. Keci pana “pakatattehi bhikkhūhi ekato kattabbattāti aṭṭhakathāyaṃ vuttattā pakatattabhūtehi alajjīhipi saddhiṃ uposathādisaṅghakammakaraṇe doso natthī”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ, iminā vacanena tassa atthassa asijjhanato. Yadi hi saṅghakammaṃ karīyati, pakatatteheva karīyati, na apakatattehīti evaṃ apakatattehi sahasaṃvāsapaṭikkhepaparaṃ idaṃ vacanaṃ, na pana pakatattehi sabbehi alajjīdīhi ekato saṅghakammaṃ kattabbamevāti. Evaṃ saṃvāsavidhānaparaṃ pakatattesupi sabhāgāpattiṃ āpannehi aññaamaññaṇca alajjīhi ca saddhiṃ ekato kammakaraṇassa paṭikkhattattā. Vuttaṇhi “sace sabbo saṅgho sabhāgāpattiyā sati vuttavidhiṃ akatvā uposathaṃ karoti, vuttanayeneva sabbo saṅgho āpattiṃ āpajjati”tiādi. “Yattha āmisaparibhogo vaṭṭati, dhammaparibhogopi tattha vaṭṭati”ti alajjīhi saha paribhogo ca aṭṭhakathāyaṃ paṭikkhitto ekato kammakaraṇassāpi dhammaparibhogattā. Tasmā yathā hi pālīyaṃ pārājīkāpattiāpajjanakapuggalanīyamatthaṃ yvāyaṃ ñatticatutthena kammena...pe... upasampanno, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhūti imasmiṃ vacane sabbepi ñatticatutthakammena upasampannā pārājīkāpajjanakapuggalāyevāti niyamo na sijjhati pārājīkāpajjanakānampi sekkhādīnaṃ sambhavā, atha kho ñatticatutthakammena upasampannesuyeva pārājīkāpattiāpajjanakā alajjī bālaputhujjanā labbhanti, na pana ehibhikkhuādīsūti evaṃ niyamo sijjhati, evamidhāpi pakatattesuyeva ekato kammakaraṇārahā anāpattikā lajjī kukkucakā sikkhākāmā upalabbhanti, na apakatattesūti evameva niyamo sijjhati apakatattānaṃ gaṇapūraṇattābhāvena asaṃvāsikattaniyamato. Alajjino pana gaṇapūrakā hutvā kammaṃ sādhanato asaṃvāsikesu na gahitā kattabbavidhiṃ akatvā tehi saha madditvā kammaṃ karontānaṃ āpatti alajjitā ca na vigacchatīti veditabbaṃ. “Eko alajjī alajjisatampi karotī”ti hi vuttaṃ, teneva vakkhati “sabbepi lajjino etesu kammādīsū saha vasanti”tiādi. Ayaṇcattho upari vitthārato āvi bhavissati.

Tathāti sīmāparicchinnehītiādiṃ parāmasati. Ekato vandanabhuñjanagāmaṃpavesanavattāpaṭivattakaraṇauggahaparipucchāsajjhāyakar aṇḍisāmaggiyāvasena bhagavatā paññattasikkhāpadasikkhanaṃ samasikkhatā nāma, taṇca lajjīheva samaṃ sikkhitabbaṃ, na alajjīhīti dassetuṃ “paññattaṃ pana...pe... samasikkhatā nāmā”ti vuttaṃ. Tattha anatikkamanavasena uggahaparipucchādivasena ca lajjīpuggalehi samaṃ ekato sikkhitabbā samasikkhāti sikkhāpadāni vuttāni, tāsāṃ samasikkhanaṃ yathāvuttanayena lajjīhi sikkhitabbabhāvo samasikkhatā nāmāti adhippāyo. Yathāvuttesu ekakammādīsū alajjīnaṃ lajjidhamme anokkante lajjīhi saha saṃvāso natthi, tato bahiyeva te

sandissantīti āha sabbepi lajjinotiādi.

56. Yaṃ taṃ vuttanti sambandho. Vatthumeva na hotīti suvaṇṇādīhi kataitthirūpānaṃ aṅgajātesupi nimittavohāradassanato tattha pārājikāsaṅkhanivattanatthaṃ vuttaṃ. Teneva vinītavatthūsu lepacittādivatthūsu sañjātakukkuccassa pārājikena anāpatti vuttā.

Paṭhamacatukkavaṇṇanā

57. Assāti ākhyātapadanti tassa atthaṃ dassento “hotī”ti āha, bhaveyyāti attho, hotīti vuttaṃ hoti. Dutiye atthavikappe “hotī”ti idaṃ vacanaseso.

58. Sādiyantassevāti ettha sādiyaṇaṃ nāma sevetukāmatācittassa uppādanamevāti āha “paṭisevanacittasamaṅgissā”ti. Paṭipakkhanti anitṭhaṃ ahitaṃ. “Bhikkhūnaṃ paccatthikā bhikkhupaccatthikā”ti vutte upari vuccamānā rājapaccatthikādayopi idheva pavisantīti taṃ nivattanatthaṃ bhikkhū eva paccatthikāti rājapaccatthikānurūpena attho dassito. Tasmīṃ khaṇeti pavesanakkhaṇe. Aggato hi yāva mūlā pavesanakiriyāya vattamānakālo pavesanakkhaṇo nāma. Pavitṭhakāleti aṅgajātassa yattakaṃ ṭhānaṃ pavesanārahaṃ, tattakaṃ anavasesato pavitṭhakāle, pavesanakiriyāya niṭṭhitakkhaṇeti attho. Evaṃ pavitṭhassa uddharaṇārambhato antarā ṭhitakāle ṭhitaṃ aṅgajātaṃ, tassa ṭhiti vā ṭhitaṃ nāma, atṭhakathāyaṃ pana mātugāmassa sukkavissatṭhiṃ patvā sabbathā vāyāmato oramitvā ṭhitakālaṃ sandhāya “sukkavissatṭhisamaye”ti vuttaṃ, tadubhayampi ṭhitamevāti gahetabbaṃ. Uddharaṇaṃ nāma yāva aggā nīharaṇakiriyāya vattamānakālotti āha “nīharaṇakāle paṭisevanacittam upaṭṭhāpeti”ti.

Ettha ca yasmā parehi upakkamiyamānassa aṅgajātādikāyacalanassa vijjamānattā sevanacitte upaṭṭhitamatte tasmīṃ khaṇe cittajarūpena sañjāyamānaṃ aṅgajātādicalanaṃ iminā sevanacittena uppāditameva hoti. Apica sevanacitte uppanne parehi anupakkamiyamānassāpi aṅgajāte calanaṃ hoteva, tañca tena kataṃ nāma hoti, tasmā kāyacittato samuṭṭhitaṃ pārājikāpattiṃ so āpajjatiyeva ubbhajāṇumaṇḍalikā viya. Tatthāpi hi “adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ āmasanaṃ vā...pe... paṭipīlanaṃ vā sādiyeyyā”ti sādiyanamatteyeva āpatti vuttā, bhikkhuno kāyasaṃsagge pana “kāyasaṃsaggaṃ samāpajjeyyā”ti attano upakkamassa āpattinimittabhāvena vuttattā itthiyā phusiyamānassa kāyasaṃsaggarāge ca itthiyā sañjanitakāyacalane ca vijjamānepi attano payogābhāvena anāpattiyeva vuttāti gahetabbaṃ. Keci pana “paṭhamasaṅghādisesavisayepi parehi balakkārena hatthādīhi upakkamiyamānassa mocanassādo ca uppajjati, tena ca asucimhi mutte saṅghādiseso, amutte thullaccayaṃ evā”ti vadanti. Aṅgārakāsunti aṅgārārāsīṃ, aṅgārapuṇṇāvāṭaṃ vā. Itthiyā upakkamiyamāne asādiyaṇaṃ nāma na sabbesaṃ visayoti āha imaṇhītiādi. Ekādasahi aggīhīti

rāgadosamohajātijarāmarāṇasokaparidevadukkhadomanassupāyāsasaṅkhātehi ekādasaggīhi. Assāti asādiyantassa. Catukkaṃ nīharitvā ṭhapesīti ettha ekapuggalavisayatāya ekopi anāpattivāro pavesanapavitṭhaṭṭhitauddharaṇasaṅkhaātānaṃ catunnaṃ padānaṃ vasena “catukka”nti vutto. Paṭhamacatukkakathāti ettha pana anāpattivārena saddhiṃ pañcannaṃ vārānaṃ vuttanayena “pañca catukkā”ti vattabbepi ekamaggavisayatāya tesam ekattaṃ āropetvā paṭhamacatukkatā vuttā. Teneva vakkhati tiṇṇaṃ maggānaṃ vasena tīṇi suddhikacatukkānītiādi.

59-60. Mattanti surādīhi mattaṃ. Akkhāyitanimittā idha uttarapadalopena akkhāyitasaddena vuttāti āha “akkhāyitanimitta”nti. Jāgarantintiādi visesanarahitattā “suddhikacatukkānī”ti vuttaṃ. Samānācariyakātherāti ekācariyassa uddesantevāsikā. Gaṅgāya aparabhāgo aparagaṅgaṃ. Vatareti garahatthe nipāto. Evaṃ vinayagarukānanti iminā upari upatissattherena vuccamānavinicchayassa garukaraṇīyatāya kāraṇaṃ vuttaṃ. Sabbhaṃ pariyādiyivāti sabbhaṃ pārājikakhettaṃ anavasesato gahetvā. Yadi hi sāvasesaṃ katvā paññapeyya, alajjīnaṃ tattha lesena ajjhācārasoto pavattatīti āha “sotaṃ chinditvā”ti. Sahaseyyādipaṇṇattivajjasikkhāpadesuyeva sāvasesaṃ katvāpi paññāpanaṃ sambhavati, na lokavajjesūti āha idaṇhītiādi. Sahaseyyasikkhāpade hi kiñcāpi yebhuyyacchanne yebhuyyaparicchanne heṭṭhimaparicchedato pācittiyaṃ dassitaṃ, upaḍḍhacchanne upaḍḍhaparicchanne dukkaṭaṃ, tathāpi sāvasesattā paññattiyā yebhuyyacchannaupaḍḍhaparicchannādīsupi aṭṭhakathāyaṃ pācittiyameva dassitaṃ. Idha pana niravasesattā paññattiyā bhagavatā dassitaṃ yebhuyyena akkhāyitanimittato heṭṭhā pārājikakhettaṃ natthi, thullaccayādimeva tattha labbhati.

Upatissattherena vuttasseva vinicchayassa aññaṃpi upatthambhakāraṇaṃ dassento apicātiādimāha. Nimitte appamattikāpi maṃsarāji sace avasiṭṭhā hoti, taṃ yebhuyyakkhāyitameva hoti, tato paraṃ pana sabbaso khāyite nimitte dukkaṭamevāti dassento āha “tato paraṃ thullaccayaṃ natthī”ti. Keci panettha vaccamaggādiṃ cattāro koṭṭhāse katvā “tesu dve koṭṭhāse atikkamma yāva tatiyakotṭhāsassa pariyosānā khāyitaṃ yebhuyyakkhāyitaṃ nāma, tato paraṃ thullaccayaṃ natthi, yāva catutthakotṭhāsassa pariyosānā khāyitaṃ, tampi dukkaṭavatthuyevā”ti ca vadanti, taṃ na yuttaṃ. Matasarīrasmīyeve veditabbanti mataṃ yebhuyyena akkhāyitantiādivacanato vuttaṃ. Yadi pi nimittantiādi jīvamānakasarīrameva sandhāya vuttaṃ tasseva adhikatattā. Teneva mātikāṭṭhakathāyaṃ “jīvamānakasarīrassa vuttappakāre magge sacepi tacādīni anavasesetvā sabbaso chinne”tiādi vuttaṃ. Sabbaso khāyitanti nimittamaṃsaṃ sabbhaṃ chinnanti attho. Nimittasaṇṭhānanti chinnaṃsaṃsaṃ anto yāva muttavatthikosā chiddākāro abbhantarachavicammamatto itthinimittākāro, tenāha “pavesanaṃ jāyati”ti. Nimittasaṇṭhānaṃ pana anavasesetvāti pavesanārahachiddākārena ṭhitaabbhantaramaṃsādiṃ anavasesetvā. Etena yāva paveso labbhati, tāva maggoyevāti dasseti. Nimittato patitāya maṃsapesiyāti idaṃ nimittasaṇṭhānavirahitaṃ abbhantaramaṃsakhaṇḍaṃ sandhāya vuttaṃ. Nimittasaṇṭhānaṃ akopetvā samantato chinditvā uddhaṭamaṃsapesiyā pana matasarīre yebhuyyena akkhāyitanimittato viya upakkamantassa pārājikameva.

Evaṃ jīvamānakamanussasarīre labbhamānavisesaṃ dassetvā idāni matasarīre dassetuṃ matasarīre panātiādimāha. Vatthikosesūti purisānaṃ aṅgajātakosacammesu. “Navadvāro mahāvaṇo”tiādi vacanato manussānaṃ akkhināsādīni vaṇasaṅkhepena thullaccayakkhettānīti tesupi thullaccayaṃ vuttaṃ, evaṃ manussānaṃ matasarīrepi, tenāha mate allasarīretiādi. Tattha allasarīreti akuthitaṃ sandhāya vuttaṃ. Pārājikakkhetteti yebhuyyena akkhāyitampi sandhāya vuttaṃ. Thullaccayakkhetteti upaḍḍhakkhāyitādimpi sandhāya vuttaṃ. Ettha ca akkhināsādithullaccayakkhettesu yebhuyyena akkhāyitesupi thullaccayaṃ, upaḍḍhakkhāyitādīsu dukkaṭanti veditabbaṃ. Sabbesampīti yathāvuttahatthiādihi

aññesaṃ tiracchānānaṃ saṅgaṇhanatthaṃ vuttaṃ. Tiracchānagatānaṃ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭaṃ pana aṭṭhakathāppamāṇena gahetabbaṃ, “amaggena amaggaṃ paveseti, āpatti thullaccayassā”ti hi sāmāññato vuttaṃ, na pana manussānanti visesetvā. Yadi hi manussānaññeva vaṇesu thullaccayaṃ siyā, hatthiassādīnaṃ nāsavatthikosesupi paṭaṅgamukhamañḍūkassa mukhasaṅṭhānepi ca vaṇasaṅkhepato thullaccayaṃ na vattabbaṃ siyā, vuttañca. Tasmā aṭṭhakathācariyā evettha pamāṇaṃ. Matānaṃ tiracchānagatānanti matakena sambandho.

Methunarāgena vatthikosam pavesentassa thullaccayaṃ vuttanti āha “vatthikosam appavesento”ti. Methunarāgo ca nāma kāyasaṃsaggarāgaṃ mocanassādañca muñcitvā visuṃ dvayaṃdvayasamāpattiyā rāgo, so ca purisādīsipi uppajjati, tena ca apārājikakkhette itthisarīrepi upakkamantassa asucimhi muttepi saṅghādiseso na hoti, khettānurūpaṃ thullaccayadukkaṭameva hotīti veditabbaṃ. Appavesentoti iminā tīsu maggesu pavesanādhippāye asatipi methunarāgena bahi ghaṭṭanaṃ sambhavatīti dasseti, teneva thullaccayaṃ vuttaṃ, itarathā pavesanādhippāyena bahi chupantassa methunassa pubbaṇṇapayogattā dukkaṭameva vattabbaṃ siyā. Nimittena nimittaṃ chupati thullaccayanti idañca “na ca, bhikkhave, rattacittena aṅgajātaṃ chupitabbaṃ, yo chupeyya, āpatti thullaccayassā”ti imassa cammakhandhake āgatassa suttassa vasena vuttaṃ. Tattha ca kesañci aññathāpi atthavikappassa bījaṃ dassento mahāaṭṭhakathāyaṃ panātiādīmāha. Mukheneva chupanaṃ sandhāyāti oṭṭhajivhādīmukhāvayavena chupanaṃ sandhāya. Oṭṭhārikattāti ajjhācārassa thullattā. Taṃ sandhāyabhāsītanti taṃ yathāvuttasuttaṃ. Suttañhi ajjhācāraṃ sandhāya paṭicca vuttattā “sandhāyabhāsita”nti vuccati. Suṭṭhusallakkhetvāti piṭṭhiṃ abhiruhantānaṃ aṅgajātamukheneva nimittachupanassa sambhavaṃ methunarāgīnañca aṅgajātena chupanasseva anurūpatañca sutte ca “mukhenā”ti avuttatañca aññañca nayaṃ yathābalaṃ suṭṭhu sallakkhetvāti attho. Saṅghādisesoti manussitthiṃ sandhāya vuttaṃ. Passāvamagganti idaṃ cammakhandhake nidānavasena vuttaṃ. Itaramaggadvayaṃ pana nimittamukhena chupantassa vaṇasaṅkhepena thullaccayameva. Vuttanayenevāti methunarāgeneva. Nimittamukhena pana vinā methunarāgena manussitthiyā vā tiracchānagatitthiyā vā passāvamaggaṃ pakatimukhena chupantassa dukkaṭameva pakatimukhena pakatimukhachupane viya, itarathā tatthāpi thullaccayena bhavitabbaṃ, tañca na yuttaṃ khandhakasuttepi tathā avuttattā. Kāyasaṃsaggarāgena dukkaṭanti nimittamukhena vā pakatimukhādiṃ itarakāyena vā kāyasaṃsaggarāgena chupantassa dukkaṭameva.

Ettha ca kāyasaṃsaggarāgena bahinimutte upakkamato ajānantasseva aṅgajātaṃ yadi pārājikakkhettaṃ chupati, tattha kiṃ hotīti? Keci tāva “methunarāgassa abhāvā manussitthiyā saṅghādiseso, sesesu vatthuvaseva thullaccayadukkaṭānī”ti vadanti. Aññe pana “pavesanakkhaṇe phassassa sādīyanasambhavato balakkārena upakkamanakkhaṇe viya pārājikamevā”ti vadanti, idameva yuttataraṃ. Maggattayato hi aññasmiṃ padeseveva kāyasaṃsaggādirāgabhedato āpattibhedo labbhati, na maggattaye. Tattha pana yena kenaci ākārena phassassa sādīyanakkhaṇe pārājikameva, teneva paropakkamena pavesanādīsū rāgabhedam anuddharitvā sādīyanamattena pārājikaṃ vuttaṃ.

Santhatacatukkabhedakathāvaṇṇanā

61-62. Paṭipannakassāti āradhaviṇṇasakassa. Upādinnaṃkānti kāyindriyaṃ sandhāya

vuttaṃ. Upādinnakena phusatīti upādinnaṃasarīrena phusīyatīti kammaśādhanaena attho daṭṭhabbo. Atha vā evaṃ karonto bhikkhu kiñci upādinnaṃ upādinnakena na phusatīti attho. Lesaṃ oḍḍessantīti lesaṃ ṭhappessanti, parikkappessantīti attho. Santhatādivhedehi bhinditvāti santhatādivisesanehi visesetvā. Santhatāyāti samudāye ekadesavohāro daḍḍhassa paṭassa chiddantiādīsu viya. Yathā hi paṭassa ekadesova vatthato daḍḍhoti vuccati, taṃ ekadesavohāraṃ samudāye paṭe upacārato āropetvā puna taṃ samudāyaṃ daḍḍhappadesasaṅkhātachiddasambandhībhāvena “daḍḍhassa paṭassa chidda”nti voharanti, evamidhāpi itthiyā maggappadesavohāraṃ samudāyabhūtāya itthiyā āropetvā puna taṃ itthiṃ santhatamaggasambandhiniṃ katvā santhatāya itthiyā vaccamaggenāti vuttaṃ. Sāratthadīpaniyaṃ panettha “ekadesa samudāyavohāro”ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ avayavavohārena samudāyasēva paṭiyamānattā. Itarathā hi santhatāya vaccamaggenāti itthilīngatā maggasambandhitā ca na siyā, ekadesa samudāyopacārassa pana ekadesova attho sākāya chijjamānāya rukkho chijjatītiādīsu viya.

Vatthādīni maggassa anto appavesetvā bahiyeva veṭhanaṃ sandhāya “paliveṭhetvā”ti vuttaṃ. Samudāye avayavūpacārenea bhikkhupi santhato nāmātiādī vuttaṃ. Yattake pavittṭheti tilabījamatte pavittṭhe. Akkhināsādīnaṃ santhatattepi yathāvatthukamevāti āha thullaccayakkhetta thullaccayantiādī. Khāṇuṃ ghaṭṭentassa dukkaṭanti itthinimittassa anto khāṇuṃ pavesetvā samatalaṃ, atirittaṃ vā ṭhitaṃ khāṇuṃ sace ghaṭṭeti, ghaṭṭentassa dukkaṭaṃ pavesābhāvato. Sace pana īsakaṃ anto allokāse pavesetvā ṭhitaṃ anupādinnaeva khāṇusīsaṃ aṅgajātena chupati, pārājikameva. Tassa talanti veḷunaḷādikassa antotalaṃ. Bahiddhā khāṇuketī anto pavesitaveḷupabbādikassa bahi nikkhantaśīsaṃ sandhāya vuttaṃ. Yathā ca itthinimittetiādīsu yathā itthiyā passāvamagge khāṇuṃ katvā ghaṭṭanādikāṃ vuttaṃ, evaṃ sabbattha vaccamaggādīsupi lakkhaṇaṃ veditabbanti attho.

Rājapaccatthikādicatukkabhedaḥkathāvaṇṇanā

65. Kerāṭikāti vañcakā. Paṭhamāṃ itthidhuttameva dassetvā idāni itaradhuttepi saṅgahetvā dassetuṃ “itthidhuttasurādhuttādayo vā”ti vuttaṃ.

Āpattānāpattivāraṇṇanā

66. Paṭiññātakaraṇaṃ natthi sevetukāmatā maggena maggappaṭipattīti dvinnaṃ aṅgānaṃ siddhattā. Dūsitassa pana maggena maggappaṭipatti evamekaṃ aṅgaṃ siddhaṃ, sevetukāmatāsaṅkhātaṃ sādiyaṃ asiddhaṃ. Tasmā so pucchitvā “sādiyi”nti vuttapaṭiññāya nāsetabbo. Tatthevāti vesāliyaṃ mahāvane eva. Sabbaṅgagatanti sabbakāyagataṃ. “Lohitaṃ viyā”ti vuttattā kesādīnaṃ vinimuttaṭṭhāne sabbatthāti gahetabbaṃ. Niccomeva ummattako hotīti yassa pittakosato pittaṃ calitvā sabbadā bahi nikkhantaṃ hoti, taṃ sandhāya vuttaṃ. Yassa pana pittaṃ calitvā pittakoseyeva ṭhitaṃ hoti, kadāci vā nikkhantaṃ puna nikkhamati, sopi antarantarā saññaṃ paṭilabhati bhesajjena ca pakatiārogyaṃ paṭilabhatīti veditabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Pakiñṇakakathāvaṇṇanā

Pakiṇṇakanti vomissakanayaṃ. Samuṭṭhānanti uppattikāraṇaṃ. Kiriyaṭiādi nidassanamattaṃ akiriyaḍīnampi saṅgahato. Vedanāya saha kusalañca veditabbanti yojetabbaṃ. Sabbasaṅgāhakavasenaṭi sabbesaṃ sikkhāpadānaṃ saṅgāhakavasena “kāyo vācā kāyavācā kāyacittaṃ vācācittaṃ kāyavācācitta”nti evaṃ vuttāni cha āpattisamuṭṭhānāni. Samuṭṭhānādayo hi āpattiyā eva honti, na sikkhāpadassa. Taṃtaṃsikkhāpadassa niyataāpattiyā eva gahaṇatthaṃ pana sikkhāpadasīsena samuṭṭhānāḍīnaṃ kathanāṃ. Evañhi āpattiviseso paññāyati āpatti-saddassa sabbāpattisādhāraṇattā, imesu pana chasu samuṭṭhānesu purimāni tīṇi acittakāni, pacchimāni sacittakāni. Samāsato taṃ imaṃ pakiṇṇakaṃ veditvā veditabbanti sambandho. Cha samuṭṭhānāni etassāti chasamuṭṭhānaṃ. Evaṃ sesesupi.

Atthi kathinasamuṭṭhānantiādi samuṭṭhānasīsavasena dvisamuṭṭhānaekasamuṭṭhānānaṃ dassanaṃ. Terasa hi samuṭṭhānasīsāni paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ adinnāḍānasamuṭṭhānaṃ sañcarittasamuṭṭhānaṃ samanubhāsanasamuṭṭhānaṃ kathinasamuṭṭhānaṃ eḷakalomasamuṭṭhānaṃ padasodhammasamuṭṭhānaṃ addhānasamuṭṭhānaṃ theyyasatthasamuṭṭhānaṃ dhammadesanāsamuṭṭhānaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānaṃ corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānaṃ ananuññātasamauṭṭhānanti. Tattha atthi chasamuṭṭhānanti iminā sañcarittasamuṭṭhānaṃ vuttaṃ, pañcasamuṭṭhānassa abhāvato “atthi pañcasamuṭṭhāna”nti avatvā “atthi catusamuṭṭhāna”nti vuttaṃ, iminā ca addhānasamuṭṭhānaṃ ananuññātasamuṭṭhānañca saṅgahitaṃ. Yañhi paṭhamatatiyacatutthachattḥeḥi samuṭṭhāneḥi samuṭṭhāti, idaṃ addhānasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ pana dutiyatatiyapañcamachattḥeḥi samuṭṭhāti, idaṃ ananuññātasamuṭṭhānaṃ. Atthi tisamuṭṭhānanti iminā adinnāḍānasamuṭṭhānaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānañca saṅgahitaṃ. Yañhi sacittakeḥi tīhi samuṭṭhāti, idaṃ adinnāḍānasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ pana acittakeḥi tīhi samuṭṭhāti, idaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānaṃ. Atthi kathinasamuṭṭhānantiāḍīnā pana avasesasamauṭṭhānasīsavasena dvisamuṭṭhānaṃ ekasamuṭṭhānañca saṅgaṇhāti. Tattha hi yaṃ tatiyachattḥeḥi samuṭṭhāti, idaṃ kathinasamuṭṭhānaṃ nāma. Yaṃ pana paṭhamacatutthēḥi samuṭṭhāti, idaṃ eḷakalomasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ chattḥeneva samuṭṭhāti, idaṃ dhuranikkhepasamuṭṭhānaṃ, “samanubhāsanasamauṭṭhāna”ntipi tasseva nāmaṃ. Iti sarūpena aṭṭha āpattisīsāni dassitāni. Ādisaddena panettha avasesāni paṭhamapārājikasamuṭṭhānapadasodhammattheyyasatthadhammadesanācorīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānāni pañcapi samuṭṭhānasīsāni saṅgahitāni. Tattha yaṃ kāyacittato samuṭṭhāti, idaṃ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ dutiyapañcameḥi samuṭṭhāti, idaṃ padasodhammasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ catutthachattḥeḥi samuṭṭhāti, idaṃ theyyasatthasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ pañcameneva samuṭṭhāti, idaṃ dhammadesanāsamauṭṭhānaṃ. Yaṃ pañcamachattḥeḥi samuṭṭhāti, idaṃ corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānaṃ. Ettha ca pacchimesu tīsu sacittakasamuṭṭhānesu ekekasamuṭṭhānavasena ekasamuṭṭhānāni tividhāni. Dvisamuṭṭhānāni pana paṭhamacatutthēḥi vā dutiyapañcameḥi vā tatiyachattḥeḥi vā catutthachattḥeḥi vā pañcamachattḥeḥi vā samuṭṭhānavasena pañcavidhānīti veditabbāni.

Evaṃ samuṭṭhānavasena sabbasikkhāpadāni terasadhā dassetvā idāni kiriyaavasena pañcadhā dassetuṃ tatrāpītiādi vuttaṃ. Kiñcīti sikkhāpadaṃ. Kiriyaṭoti pathavīkhaṇāḍi viya kāyavacīviññattijanitakammato. Akiriyaṭoti paṭhamakathināḍi viya kattabbassa akaraṇeneva. Kiriyaḷkiriyaṭoti aññātikāya bhikkhuniyā hatthato cīvarapaṭiggahaṇāḍi viya. Siyā kiriyaṭo, siyā akiriyaṭo rūpiyapaṭiggahaṇāḍi viya, siyā

kiriyato, siyā kiriyākiriyato kuṭṭikārādi viya. Vīṭikkamasaññāya abhāvena vimokkha assāti saññāvimokkhanti majjhēpadalopīsamāso daṭṭhabbo. Cittaṅgaṃ labhati sacittakasamuṭṭhāneheva samuṭṭhahanato. Itaranti yassa cittaṅganiyamo natthi, taṃ, anāpattimukhena cetam saññādukaṃ vuttaṃ, āpattimukhena sacittakadukanti ettakameva viseso, atthato samānāva.

Kāyavacīdvārehi āpajjitabbampi kāyakamme vā vacīkamme vā saṅgayhati. Tattha bāhullavuttito adinnādānamusāvādādayo viyāti atthi sikkhāpadaṃ kāyakammantiādīnā kāyakammaṃ vacīkammañcāti dukameva vuttaṃ, vibhāgato pana kāyavacīkammena saddhiṃ tikameva hoti. Teneva mātikāṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ “sabbā ca kāyakammavacīkammataḍḍhayavasena tivadhā honti”ti. Tatoyeva idhāpi adinnādānādīsu kāyakammavacīkammanti taḍḍhayavasena dassitaṃ. Atthi pana sikkhāpadaṃ kusantiādi āpattisamuṭṭhāpakacittavasena kāriye kāraṇopacārena vuttaṃ, na pana āpattiyā kusalādiparamatthadhammatāvasena āpattiyā sammutisabhāvattā. Kusalākusalādiparamatthadhamme upādāya hi bhagavatā āpattisammuti paññattā. Vakkhati hi “yaṃ kusalacittena āpajjati, taṃ kusala”ntiādi. Na hi bhagavato āṇāyattā āpatti kusalādiparamatthasabhāvā hoti anupasampannānaṃ ādikammikānañca āpattippasaṅgato, tassā desanādīhi visuddhiabhāvappasaṅgato ca. Na hi kāraṇabalena uppajjamānā kusalādisabhāvā āpatti anupasampannādīsu nivattati, uppannāya ca tassā kenaci vināso na sambhavati. Sarasavināsato desanādīnā ca āpatti vigacchatīti vacanamatthi, na pana tena akusalādi vigacchati. Pitughātādikammena hi pārājikaṃ āpannassa bhikkhuno gihiliṅgaṃ gahetvā bhikkhubhāvapariccāgena pārājikāpatti vigacchati, na pāṇātipātādiakusalaṃ ānantariyādibhāvato. Tasmā dummañkūnaṃ niggahādidasaatthavase paṭicca bhagavatā yathāpaccayaṃ samuppajjamāne kusalākusalādināmarūpadhamme upādāya paññattā sammutiyeva āpatti, sā ca yathāvidhipaṭikkamakaraṇena vigatā nāma hotīti veditabbaṃ, tenāha dvattiṃseva hi āpattisamuṭṭhāpakacittāntiādi. Āpattisamuṭṭhāpakatteneva hettha kusalādīnaṃ āpattito bhedo siddho. Na hi taṃsamuṭṭhitassa tato abhedo yutto samuṭṭhānasamuṭṭhitabhedabyavahārupacchedappasaṅgato. Sāratthadīpaniyaṃ pana āpattiyā paramatthato kusalattameva na sambhavati “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ, siyā abyākataṃ, natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala”nti vacanato, “akusalattaṃ pana abyākatattañca āpattiyā sambhavatī”ti saññāya kusalacittasamuṭṭhānakkhaṇepi rūpābyākatattaṃ āpattiyā samatthetum yaṃ kusalacittena āpajjati, taṃ kusalaṃ, itarehi itaranti imaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ nissāya vuttaṃ “yaṃ kusalacittena āpajjatīti yaṃ sikkhāpadasīse gahitaṃ āpattiṃ kusalacittasamaṅgī āpajjati, iminā pana vacanena taṃ kusalanti āpattiyā vuccamāno kusalabhāvo pariyāyato, na paramatthatoti dasseti. Kusalacittena hi āpattiṃ āpajjanto saviññattikaṃ aviññattikaṃ vā sikkhāpadavīṭikkamākārappavattaṃ rūpakkhandaṃsañkhātāṃ abyākatāpattiṃ āpajjatī”ti. Tattha yaṃ kusalacittena āpajjatīti imaṃ vacanaṃ uddissa “iminā pana vacanena taṃ kusalanti āpattiyā vuccamāno kusalabhāvo pariyāyato, na paramatthatoti dasseti”ti vuttaṃ, evaṃ itarehi itaranti vacanena “yaṃ akusalacittena āpajjahi, taṃ akusalaṃ, yaṃ abyākatacittena āpajjati, taṃ abyākata”nti imassa atthassa vuttattā itarehīti vacanaṃ uddissa “imināpi vacanena itaranti āpattiyā vuccamāno akusalabhāvo abyākatabhāvo ca pariyāyato dasseti”ti vattabbaṃ. Evaṃ avatvā kusalapakkhe eva kathanassa kāraṇaṃ na passāma. Yaṃ pana āpattādhikaraṇaṃ siyā akusantiādivacanaṃ kāraṇattena vuttaṃ, tampi akāraṇaṃ yaṃ akusalacittena

āpajjati, taṃ akusalantiādinā heṭṭhā vuttanayena akusalādhībhāvassa pariyāyadesitattā, āpattiyā kusalavohārassa ayuttatāya natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalanā vuttattā ca. Āpattiyā hi kusala-cittasamuṭṭhitatthepi bhagavatā paṭikkhittabhāvena sāvajjadhammattā kāraṇūpacārenāpi anavajjakusalavohāro na yutto sāvajjānavajjānaṃ aññamaññaviruddhattā. Yathā ākāsādisammūttisaccānaṃ uppannatādivohāro viya jātijarābhāṅgaṇaṃ uppannatādivohāro anavaṭṭhānādidesato ayutto, evamidhāpi kusalavohāro ayutto viruddhattā. Akusalādivohāro pana yutto, kāraṇūpacārena pana akusalādisabhāvatā yathāvuttadosānativattanato. Suttassāpi hi yathā suttasuttānulomādīhi virodho na hoti, tattheva attho gahetabbo.

Yaṃ pana vuttaṃ “kusala-cittena hi āpattiṃ āpajjanto...pe...rūpakkhanda-saṅkhātāṃ abyākatāpattiṃ āpajjati”ti, taṃ ayuttameva rūpakkhanda-saṅkhātāya āpattiyāpi desanā-dipaṭikammaṃ vināva paṭipassaddhippasāṅgato. Rūpaparamparā āpattīti ce? Tanna, paṭikammaṇāpi avigamappasāṅgato. Na hi rūpasanta-tidesanādīhi vigacchati sakāraṇāyattattā, iti sabbathā āpattiyā paramatthattā ayuttā, eteneva yaṃ vuttaṃ “nīpajjitvā nirodhasamāpannassa saha-seyyavasena tathākārapavattarūpadhammasseva āpattibhāvato”tiādi, tampi paṭisiddhanti veditabbaṃ. Idha pana nirodhasamāpannānaṃ rūpadhammameva paṭicca uppannatā āpatti acittā avedanā, aññattha pana sacittā savedanāva, sabbatthāpi paññattisabhāvāti veditabbā. Teneva duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ āpattiyā akusalādisabhāvaṃ paraparikkappaṃ nisedhetuṃ “ādikkammikassa anāpattivacanato...pe...paṇṇattimattameva āpattādhikaraṇanti veditabba”nti sayameva vakkhati, tasmā “taṃtaṃkusalādidhammasamuppattiyā bhagavatā paññattā āpattisammūti samuṭṭhitā”ti ca, “yāva paṭipassaddhikāraṇā tiṭṭhatī”ti ca, “paṭipassaddhikāraṇehi vinassatī”ti ca voharīyati. Āpattiyā ca sammūttisabhāvatthepi hi sañcicca taṃ āpajjantassa, paṭikiriyaṃ akarontassa ca anādare akusalarāsi ceva saggamaggantarāyo ca hotīti lajjino yathāvidhiṃ nātikkamanti, anatikkamanappaccayā ca tesāṃ anantappabhedā sīlādayo dhammā parivaḍḍhantīti gahetabbaṃ. Dvattimsevāti niyamo āpattinimittānaṃ kāyavacīviññattīnaṃ eteheva samuppajjanato kato, na pana sabbāpattīnampi eteheva samuppajjanato. Nīpajjitvā niddāyantaṇāhi jhānanīrodhasamāpannānaṃ aviññattijānakehi vipākaappanācittēhi ceva rūpadhammehi ca saha-seyyādiāpatti sambhavati.

Dasāti kiriyāhetukamanoviññādhātudvaya-saha aṭṭha mahākiriya-cittāni. Paññattim ajānitvā iddhivikubbanādīsu abhiññānaṃ āpattisamuṭṭhāpakattaṃ veditabbaṃ. Ettha ca kiñci sikkhāpadaṃ akusalacittameva, kiñci kusala-byākatavasena dvicittaṃ, kiñci ticittanti ayameva bhedo labbhati, nāññoti veditabbaṃ. Kiriyāsamūttānanti parūpakkamena jāyamānaṃ aṅga-jātā-dicalanaṃ sādīyanacittasaṅkhāte sevanacitte uppanne tena citta-samuppāditameva hotīti vuttaṃ itarathā “siyā kiriyasamuṭṭhānaṃ, siyā akiriyasamuṭṭhāna”nti vattabato.

Yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ vuttaṃ “kiriyasamuṭṭhānanti idaṃ yebhuyyavasena vuttaṃ parūpakkame sati sādīyantassa akiriyasamuṭṭhānabhāvato”tiādi, taṃ na gahetabbaṃ paṭhamapārājikassa akiriyasamuṭṭhānatāya pāḷi-aṭṭhakathāsu avuttattā. “Manodvāre āpatti nāma natthī”ti hi vuttaṃ. Kathaṇhi nāma parūpakkamena methunaṃ sādīyanto attano aṅga-jātā-dikāyacalanaṃ na sādīyeyya, sādīyanacittānugūṇameva pana sakalasārīre cittajarūpasamuppattiyā viññattipi sukhumā samuppannā eva hotīti daṭṭhabbaṃ, tenāha kāyadvāreneva samuṭṭhānato kāyakammantiādi. Cittaṃ panettha aṅgamattaṃ hotīti kāyaviññatti eva

kāyakammabhāve kāraṇaṃ, na cittaṃ. Taṃ panettha kāyasaṅkhātāya viññattiyāyeva aṅgamattaṃ, na kāyakammabhāvassa, itarathā methunassa “manokamma”nti vattabbato, tenāha “na tassa vasena kammabhāvo labbhatī”ti. Kammabhāvoti kāyakammabhāvo. Sabbañcetanti etaṃ samuṭṭhānādikaṃ. Sikkhāpadasīsenāti taṃtaṃsikkhāpadaniyataāpattiyā eva gahaṇatthaṃ sikkhāpadamukhena.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanāyaya niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

Idaṃ kinti kathetukāmatāpucchā. Imātiādi vissajjanaṃ. Vinītāni āpattiṃ tvaṃ bhikkhu āpannotiādinā bhagavatā vinicchinitāni vatthūni vinītavatthūni. Taṃ taṃ vatthuṃ uddharitvā dānato dassanato uddānabhūtā gāthā uddānagāthā, saṅgahagāthā, uddesagāthāti vuttaṃ hoti. Vatthu gāthāti tena kho pana samayena aññataro bhikkhūtiādikā vinītavatthupāliyeve tesaṃ tesaṃ vinītavatthūnaṃ ganthanato “vatthugāthā”ti vuttā, na chandovicitilakkhaṇena. Uddānagāthānaṃ vatthu vatthugāthāti evaṃ vā ettha attho daṭṭhabbo. Etthāti vinītavatthūsu. Dutiyādīnanti dutiyapārājikādīnaṃ. Yaṃ passitvā citta-kārādayo sippikā citta-kammādīni sikkhanti, taṃ paṭicchannakarūpaṃ, paṭimārūpanti attho.

67. Purimāni dveti makkaṭṭivajjiputtakavatthūni dve. Tānipi bhagavatā vinītabhāvena puna vinītavatthūsu pakkhittāni. Tattha tassa kukkucçaṃ ahoṣītiādi pana kiñcāpi tesaṃ paṭhamam kukkucçaṃ na uppannaṃ, bhikkhūhi pana bhagavatā ca garahitvā vuttavacanaṃ sandhāya pacchā uppannattaṃ sandhāya vuttaṃ. Bhagavato etamatthaṃ ārocesuntiādi ca bhikkhūhi ānandattherena ca paṭhamam bhagavato ārocite, bhagavatā ca tesaṃ pārājikatte pakāsīte bhītā te sayampi gantvā attano kukkucçaṃ pacchā ārocenti eva. “Saccaṃ kira tva”ntiādinā bhagavatā puṭṭhā pana “saccaṃ bhagavā”ti paṭijānavasenaāpi ārocenti. Bhagavāpi āpattiṃ tvantiādinā tesaṃ pārājikattaṃ vinicchinati eva. Anupaññattikathāyaṃ pana taṃ sabbaṃ avatvā anupaññattiyā anuṇaṃeva kiñcimattaṃ vuttaṃ, idhāpi tesaṃ vatthūnaṃ bhagavatā vinītabhāvadassanattaṃ evaṃ vuttanti veditabbaṃ. Keci imaṃ adhippāyaṃ amanasikatvā “aññānevetāni vatthūni”ti vadanti. Kuseti kusatiṇāni. Kesehīti manussakesehi.

68. Vaṇṇapokkharatāyāti ettha pokkhalam nāma samiddham sundarañca, tassa bhāvo “pokkharatā”ti ra-kāram katvā vutto, samiddhatā sundaratāti attho. Padhamasesīti abhibhavi. Na limpatīti na allīyati.

69. Evarūpā parivattaliṅgā bhikkhuniyo atthato ekato upasampannāpi ubhatosaṅge upasampannāsuyeva saṅgayhanti bhikkhūpasampadāya bhikkhūniupasampadatopi ukkaṭṭhattā. Pāliyaṃ “tāhi āpattihi anāpatti”nti upayogavacanaṃ katvā anujānāmīti padena sambandhitabbaṃ. Itthiliṅganti thanādikaṃ itthisaṇṭhānaṃ vuttanti āha - “purisa...pe... itthisaṇṭhānaṃ uppanna”nti. Taṃ nānantarikato pana “purisindriyampi antarahitaṃ, itthindriyañca uppanna”nti vuttameva hoti, evaṃ uparipi liṅgaggahaṇeneva itthindriyādiggahaṇam veditabbaṃ. Tāti āpattiyo, tassa vuṭṭhātunti iminā sambandho, tāhi āpattihi vuṭṭhāpetunti attho. Kathanti āha tā sabbāpi bhikkhūnihi kātabbantiādi. Tena paṭicchannāyapi appaṭicchannāyapi garukāpattiyā pakkhamānattacaraṇādikaṃ vidhiṃ dasseti.

Okkantikavinicchayoti pasaṅgānugunaṃ otaraṇakavinicchayo. Balavaakusalenāti paradārikakammādinā. Dubbalakusalenāti yathāvuttabalavākusalopahatasattinā tato eva dubbalabhūtena kusalena. Dubbalaakusalenāti purisabhāvuppadakabrahmacariyādibalavakusalopahatasattinā tato eva dubbalabhūtena paradārikādiakusalena. Sugatiyaṃ bhāvadvayassa kusalakammajattā akusaleneva vināso kusaleneva uppattīti āha ubhayampītiādi. Duggatiyaṃ pana akusaleneva ubhinnaṃpi uppatti ca vināso ca, tattha dubbalabalavabhāvova viseso.

“Ehi mayaṃ gamissāmā”ti bhikkhuniyā saddhiṃ saṃvidhāya ekaddhānagamane pācittiyāpattiparihāratthaṃ vuttaṃ “saṃvidahanaṃ parimocetvā”ti. Tena ekagāmakkhettepi bahigāmato antaragharaṃ saṃvidhāya gamanampi āpattikamevāti dasseti. Parimocanavidhiṃ dassento āha mayantiādi. Bahigāmeti gāmantare. Dutiyikā bhikkhunī pakkantā vā hotītiādinā vuttaanāpattilakkhaṇaṃ anulometīti vuttaṃ “gāmantara...pe... anāpattī”ti. Kopetvāti pariccajivā. Lajjiniyo...pe... labbhatīti liṅgaparivattanadukkhapīlitassa saṅgahepi asati hīnāyāvattanampi bhavēyyāti “āpadāsū”ti vuttaanāpattianulomena vuttaṃ. Tāya dutiyikaṃ gahetvāva gantabbaṃ. Alajjiniyo...pe... labbhatīti alajjinihi saddhiṃ ekakammādisaṃvāse āpattisambhavato tā asantapakkaṃ bhajantīti vuttaṃ, imināpetam veditabbaṃ “alajjinihi saddhiṃ paribhogo na vaṭṭatī”ti. Yadi hi vaṭṭeyya, tatopi dutiyikaṃ vinā gāmantaragamanādīsu āpatti eva siyā saṅgāhikattā tāsam saṅgāhikalajjinigaṇato viya. Nātikā na honti...pe... vaṭṭatīti vadantīti iminā aṭṭhakathāsu anāgatabhāvaṃ dīpeti. Tatthāpi vissāsikañātikabhikkhuniyo vinā bhikkhunibhāve aramantassa mānapakatikassa āpadāṭṭhānasambhavena tam vacanaṃ appaṭikkhittampi tadaññesaṃ na vaṭṭatiyevāti gahetabbaṃ. Bhikkhubhāvepīti bhikkhukālepi. Tam nissāyāti tam nissayācariyaṃ katvā. Upajjhā gahetabbāti upasampadāgahaṇatthaṃ upajjhā gahetabbā.

Vinayakammanti vikappanaṃ sandhāya vuttaṃ. Puna kātābanti puna vikappetabbaṃ. Puna paṭiggahetvā sattāhaṃ vaṭṭatīti “anujānāmi, bhikkhave, bhikkhunīnaṃ sannidhiṃ bhikkhūhi, bhikkhūnaṃ sannidhiṃ bhikkhunīhi ca paṭiggāhāpetvā paribhuñjitu”nti vacanato puna paṭiggahetvā paribhuñjitum vaṭṭatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. Sattame divaseti idaṅca nissaggiyaṃ anāpajjitvāva punapi sattāhaṃ paribhuñjitum vaṭṭatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. Pakatattoti aparivattaliṅgo. Rakkhatīti tam paṭiggahaṇavijahanato rakkhati, avibhattatāya paṭiggahaṇaṃ na vijahatīti adhippāyo.

Sāmaṃ gahetvāna nikkhipeyyāti sahatthena paṭiggahetvāna nikkhipeyya. Paribhuñjantassa āpattīti liṅgaparivatte jāte puna appaṭiggahetvā paribhuñjantassa āpatti.

Hīnāyāvattanenāti ettha keci “pakatattassa bhikkhuno sikkhaṃ appaccakkhāya ‘gihī bhavissāmī’ti gihiliṅgaggahaṇaṃ hīnāyāvattana”nti vadanti, tam na yuttaṃ tattakena bhikkhubhāvassa avijahanato. Aññe pana “pārājikaṃ āpannassa bhikkhupaṭiññaṃ pahāya gihiliṅgabhāvūpagamanampi hīnāyāvattana”nti vadanti, tam yuttameva. Pārājikaṃ āpanno hi tam paṭicchādetvā yāva bhikkhupaṭiñño hoti, tāva bhikkhu eva hoti bhikkhūnameva pārājikassa paññattattā. “Yo pana bhikkhū”ti hi vuttaṃ. Tathā hi so saṃvāsaṃ sādīyantopi theyyasaṃvāsako na hoti, sahaseyyādiāpattiñca na janeti, attānaṃ omasantassa pācittiyañca janeti. Vuttañhi -

“Asuddho hoti puggalo aññataram pārajikam dhammam ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsam kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā”ti.

Eke pana “pārajikam āpannānam dosam paṭijānitvā gihiliṅgaggahaṇam nāma sikkhāpaccakkhāne samodhānam gacchati tenāpi paṭiññāya bhikkhubhāvassa vijahanato. Teneva vinayavinicchayādīsu hīnāyāvattanam sikkhāpaccakkhāne samodhānetvā visum tam na vuttam. Tasmā bhikkhunīnam vibbhamitukāmatāya gihiliṅgaggahaṇam idha hīnāyāvattanam tāsam sikkhāpaccakkhānassa abhāvato. Tāsam paṭiggahaṇavijahanassāpi sabbaso vattabbattā”ti vadanti, tampi appaṭibāhiyameva. Tasmā pārajikānam bhikkhunīnañca “uppabbajissāmī”ti gihiliṅgaggahaṇam hīnāyāvattananti gahetabbam. Vibbhamotipi etasseva nāmam, teneva tam khuddasikkhāyam “acchedavissajjanagāhavibbhamā”ti adhiṭṭhānavijahane vibbhamanāmena vuttam.

Anapekkhavissajjanenāti aññassa adatvāva anatthikasassa paṭiggahitavatthūnam bahi chaḍḍanena. Keci “paṭiggahitavatthūsu sāpekkhassa pure paṭiggahitabhāvato parimocanattam tattha paṭiggahamattassa vissajjanampi anapekkhavissajjanameva cīvarādiadhiṭṭhānapaccuddhāro viyā”ti vadanti, tam na sundaram tathāvacanābhāvā. Yatheva hi cīvarādīsu anapekkhavissajjanena adhiṭṭhānavijahanam vatvāpi visum paccuddhāro ca vutto, evamidhāpi vattabbam, yathā ca cīvarādīsu kāyapaṭibaddhesupi paccuddhārena adhiṭṭhānam vigacchati, na evamidha. Idha pana paṭiggahitavatthusmiṃ anapekkhassāpi kāyato mutteyyeva tasmim paṭiggahaṇam vijahati. Tathā hi vuttam “satakkhattumpi pariccajatu, yāva attano hatthagatam paṭiggahitamevā”ti. Anapekkhavissajjanenāti ettha ca “anapekkhāyā”ti ettakameva vattabbam anapekkhataṃ muñcitvā idha visum vissajjanassa abhāvā. Na hettha paccuddhāre viya vissajjanavidhānamatthi. Apica paṭiggahaṇamattavissajjane sati pure paṭiggahitopi āhāro bhuñjitukamyatāya uppannāya paṭiggahaṇamattam vissajjetvā puna paṭiggahetvā yathāsukham bhuñjitabbo siyāti, tathā ca sannidhikārasikkhāpade vuttā sabbāpi vinicchayabhedā niratthakā eva siyum. Vuttañhi tattha -

“Gaṇṭhikapattassa vā gaṇṭhikantare sneho pavitṭho hoti...pe... tādisse pattepi punadivase bhuñjantassa pācittiya”ntiādi.

Tattha pana “paṭiggahaṇam anapekkhacittena vissajjetvā bhuñjitabba”nti ettakameva vattabbam, na ca vuttam. Katthaci īdisesu ca gaṇṭhikapattādīsu paṭiggahaṇe apekkhā kassapi nattheva tappahānāya vāyāmato, tathāpi tatthagataāmise paṭiggahaṇam na vigacchati. Kasmā? Bhikkhussa patte puna bhuñjitukāmatāpekkhāya vijjamānattā pattagatike āhārepi tassā vattanato. Na hi pattam avissajjetvā taggatikam āhāram vissajjetum sakkā, nāpi āhāram avissajjetvā taggatikam paṭiggahaṇam vissajjetum. Tasmā vatthuno vissajjanameva anapekkhavissajjanam, na paṭiggahaṇassāti niṭṭhamettha gantabbam. Teneva sannidhisikkhāpadassa anāpattivāre -

“Antosattāham adhiṭṭheti, vissajjeti, nassati, vinassati, ḍayhati, acchinditvā gaṇhanti, vissāsam gaṇhanti, anupasampannassa cattena vantena muttena anapekkho datvā paṭilabhitvā paribhuñjatī”ti -

Evam sabbattha vatthuvissajjanameva vuttam. Ettha ca “antosattāham adhiṭṭheti”ti

bāhiraparibhogāya adhiṭṭhānavacanato vatthum avissajjetvāpi kevalam
 anajjhoharitukāmatāya suddhacittena bāhiraparibhogatthāya niyamanampi visum
 ekam paṭiggahaṇavijahanakāraṇameva, idaṇca sandhāya
 paṭiggahaṇamattavissajjanam vuttam siyā, suvuttameva siyā, tathā ca “puna
 paṭiggahetvā paribhuñjissāmī”ti paṭiggahaṇavissajjanam na vattabbam siyā
 bāhiraparibhogādhiṭṭhānassa idhādhippetattā.

Sāratthadīpaniyañhi “anapekkhavissajjanenāti ettha aññassa adativāva anattikatāya
 ‘natthi iminā kammaṃ na dāni naṃ paribhuñjissāmī’ti vatthūsu vā, ‘puna
 paṭiggahetvā paṭibhuñjissāmī’ti paṭiggahaṇe vā anapekkhavissajjanenā”ti evaṃ
 paribhuñjitukāmasseva paṭiggahaṇamattavissajjanampi
 paṭiggahaṇavijahanakāraṇam vuttam, tam na gahetabbam. Purimameva pana
 bāhiraparibhogādhiṭṭhānam gahetabbam. Idam pana aṭṭhakathāsu
 “anapekkhavissajjanasaṅkhāte vissajjeti”ti vuttapāḷipadatthe saṅgahetvā visum na
 vuttam. Nassati, vinassati, ḍayhati, vissāsam vā gaṇhantīti imāni pana padāni
 acchinditvā gaṇhantīti imasmim pade saṅgahitānīti veditabbam.

Acchinditvā gahaṇenāti anupasampannānam balakkārādinā acchinditvā gahaṇena.
 Upasampannānañhi acchindanavissāsaggāhesu paṭiggahaṇam na vijahati. Etthāti
 bhikkhuvihāre. Uparopakāti tena ropitā rukkhagacchā. Terasasu sammutisūti
 bhattuddesakasenāsanapaññāpakabhaṇḍāgārikacīvarapaṭiggāhakacīvarabhājakayāgu
 bhājakaphalabhājakahajjabhājakaappamattakavissajjakasādiyagāhāpakapattagāhāp
 akaārāmikapesakasāmaṇerapesakasammutisaṅkhātāsu terasasu sammutisu.

Pacchimikāya senāsanaggāhe paṭippassaddhepi appaṭippassaddhepi
 kathinatthārassa, tammūlakānam pañcānisamsānañca abhāvassa samānattā tattha
 vijjamānampi senāsanaggāhapaṭippassaddhim adassetvā tattha bhikkhūhi kattabbam
 saṅgahameva dassetuṃ sace pacchimikāyātiādi vuttam. Sace akusalavipāke...pe...
 chārattam mānattameva dātabbanti idam paṭicchannāya sādharmaṇāpattiyā
 parivasantassa asamādinna-parivāsassa vā liṅge parivatte pakkhamānattam
 carantassa vasena vuttam. Sace panassa pakkhamānatte asamādinne eva puna
 liṅgam parivattati, parivāsam datvā parivutthaparivāsasseva chārattam mānattam
 dātabbam. Parivāsadānam natthi bhikkhukāle appaṭicchannabhāvato. Sace pana
 bhikkhukālepi sañcicca nāroceti, āpatti paṭicchannāva hoti, āpatti-paṭicchannabhāvato
 parivāso ca dātabboti vadanti. Pārājikam āpannānam itthipurisānam liṅge parivattepi
 pārājikattassa ekasmim attabhāve avijahanato puna upasampadā na dātabbāti
 gahetabbam. Teneva tesam sīsacchinna-purisādayo nidassitā.

71. Tathevāti muccatu vā mā vāti imamattham atidisati. Aññesanti puthujjane
 sandhāya vuttam. Tesañhi idise ṭhāne asādiyanam dukkaram sotāpannādiariyānam
 tattha dukkarattābhāvā. Na hi ariyā pārājikādilokavajjāpattim āpajjanti.

73. Suphusitāti uparimāya dantapantiyā heṭṭhimā dantapanti āhacca ṭhitā, avivaṭṭati
 attho. Tenāha “antomukhe okāso natthi”ti. Uppāṭite pana oṭṭhamamse dante suyeva
 upakkamantassa thullaccayanti nimittena bahinimutte chupanattā vuttam.
 Bahinikkhantadantajivhāsupi eseva nayo. Nijjhāmatanḥhikā nāma lomakūpehi
 samuṭṭhitaaggijālāhi daḍḍhasarīratāya ativiya tasitarūpā. Ādi-saddena
 khuppipāsāsura aṭṭhicammāvasiṭṭhā bhayānakasarīrā petiyo saṅgahitā. Visaññaṃ
 katvāti yathā so katampi upakkamam na jānāti, evaṃ katvā. Tena ca visaññi ahutvā
 sādiyantassa pārājikamevāti dasseti. Upahatakāyappasādoti vātapittādidosehi

kāyaviññāṇanuppādakabhāvena dūsitakāyappasādo, na pana vinaṭṭhakāyappasādo. Sīse patteti maggena maggappaṭipādane jāte. Appavesetukāmatāya eva nimittena nimittachupane thullaccayaṃ vuttaṃ, sevetukāmassa pana tatthāpi dukkaṭamevāti āha “dukkaṭameva sāmanta”nti.

74. Jāti-saddena sumanapupphapariyāyena tannissayo gumbo adhippetoti āha “jātipupphagumbāna”nti. Tena ca jātiyā upalakkhitaṃ vanaṃ jātiyāvananti aluttasamāsoti dasseti. Ekarasanti vīthicittehi asammissaṃ.

77. Uppanne vatthumhīti itthīhi kataajjhācāravatthusmiṃ.

Rukkhasūcikaṇṭakadvāranti rukkhasūcidvāraṃ kaṇṭakadvāraṃ, evameva vā pāṭho. Tattha yaṃ ubhosu passesu rukkathambhe nikhanitvā tattha majjhe vijjhitvā dve tisso rukkhasūciyo pavesetvā karonti, taṃ rukkhasūcidvāraṃ nāma. Pavesananikkhamanakāle pana apanetvā thakanakayoggena kaṇṭakasākhāpaṭalena yuttaṃ dvāraṃ kaṇṭakadvāraṃ nāma. Gāmadvārassa pidhānatthaṃ padarena kaṇṭakasākhādīhi vā katassa kavāṭassa udukkhalapāsarahitatāya ekena saṃvaritum vivarituṇca asakkuṇeyyassa heṭṭhā ekaṃ cakkaṃ yojenti, yena parivattamānena taṃ kavāṭaṃ sukathakanaṃ hoti, taṃ sandhāya vuttaṃ “cakkalakayuttadvāra”nti. Cakkameva hi lātabbaṭṭhena saṃvaraṇavivaraṇatthāya gahetabbaṭṭhena cakkalakaṃ, tena yuttampi kavāṭaṃ cakkalakaṃ nāma, tena yuttaṃ dvāraṃ cakkalakayuttadvāraṃ. Mahādvāresu pana dve tīṇipi cakkalakāni yojentīti āha phalakesūtiādi. Kiṭikāsūti velupesikāhi kaṇṭakasākhādīhi ca katathakanakesu. Saṃsaraṇakiṭikadvāranti cakkalakayantena saṃsaraṇakiṭikāyuttamahādvāraṃ. Gopphetvāti āvuṇitvā, rajjūhi ganthetvā vā. Ekaṃ dussasāṇidvāramevāti ettha kilañjasāṇidvārampi saṅghaṃ gacchati taggatikattā. Atha bhikkhū...pe... nisinnā hontīti idaṃ bhikkhūnaṃ sannihitabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ. Nipannepi ābhogaṃ kātuṃ vaṭṭati, nipajjitvā niddāyante pana ābhogaṃ kātuṃ na vaṭṭati asantapakke ṭhitattā. Raho nisajjāya viya dvārasaṃvaraṇaṃ nāma mātugāmānaṃ pavesananivāraṇatthaṃ anuññānti āha bhikkhuniṃ vātiādi. Nissenīṃ āropetvāti idaṃ heṭṭhimatalassa sadvārabandhatāya vuttaṃ. Catūsu disāsu parikkhittassa kuṭṭassa ekābaddhatāya “ekakuṭṭake”ti vuttaṃ. Pacchimānaṃ bhāroti pāliya āgacchante sandhāya vuttaṃ. Yena kenaci parikkhitteti ettha parikkhepassa ubbedhato pamāṇaṃ sahaseyyappahonake vuttasadisameva.

Mahāpariveṇanti mahantaṃ aṅgaṇaṃ, tena ca bahujanasañcāraṃ dasseti, tenāha mahābodhītiādi. Aruṇe uggate vuṭṭhahati, anāpatti anāpattikhettabhūtāya rattiyaṃ suddhacittena nipannattā. Pabujjhitvā puna supati āpattīti aruṇe uggate pabujjhitvā aruṇuggamanaṃ ñatvā vā añatvā vā anuṭṭhahitvā sayitasantānena supati uṭṭhahitvā kattabbassa dvārasaṃvaraṇādino akatattā akiriyasamuṭṭhānā āpatti hoti anāpattikhette katanipajjanakiriyāya anaṅgattā. Ayañhi āpatti īdise ṭhāne akiriyā, divā asaṃvaritvā nipajjanakkhaṇe kiriyā ca acittakā cāti veditabbā. Purāruṇā pabujjhitvāpi yāva aruṇuggamanā sayantassāpi purimanayena āpattiyeva. Aruṇe uggate vuṭṭhahissāmīti...pe... āpattiyevāti ettha kadā tassa āpattīti? Vuccate - na tāva rattiyaṃ “divā āpajjati no ratti”nti vuttattā. “Anādariyadukkaṭā na muccatī”ti vuttadukkaṭaṃ pana divāsayanadukkaṭameva na hoti anādariyadukkaṭattā. Evaṃ aruṇuggamane pana acittakaṃ akiriyasamuṭṭhānaṃ āpattiṃ āpajjatīti veditabbā. So sace dvāraṃ saṃvaritvā “aruṇe uggate vuṭṭhahissāmī”ti nipajjati, dvāre ca aññehi aruṇuggamanakāle vivaṭepi tassa anāpattiyeva dvārapidahanassa rattidivābhāgesu visesābhāvā. Āpattiāpajjanasseva kālaviseso icchitabbo, na tapparihārassāti

gahetabbam, “dvāraṃ asaṃvaritvā rattiṃ nipajjati”ti hi vuttaṃ. Divā saṃvaritvā nipannassa kenaci vivaṭepi dvāre anāpattiyeva. Attanāpi anuṭṭhahitvāva sati paccaye vivaṭepi anāpattīti vadanti. Yathāparicchedameva ca na vuṭṭhātīti aruṇe uggateyeva uṭṭhāti. Āpattiyevāti mūlāpattiṃyeva sandhāya vuttaṃ, anādariyaāpatti pana purāruṇā uṭṭhitassāpi tassa hoteva “dukkaṭā na muccatī”ti vuttattā, dukkaṭā na muccatīti ca purāruṇā uṭṭhahitvā mūlāpattiyā muttopi anādariyadukkaṭā na muccatīti adhippāyo.

Niddāvasena nipajjati vohārasena vuttaṃ, pādānaṃ pana bhūmito amocitattā ayaṃ nipanno nāma na hoti, teneva anāpatti vuttā. Apassāya supantassāti kaṭiṭṭhito uddhaṃ piṭṭhikaṇṭake appamattakampi padesaṃ bhūmiṃ aphasāpetvā thambhādiṃ apassāya supantassa. Kaṭiṭṭhiṃ pana bhūmiṃ phusāpentassa sayanaṃ nāma hoti. Piṭṭhipasāraṇalakkhaṇā hi seyyā. Dīghavandanādīsupi tiriyaṃ piṭṭhikaṇṭakānaṃ pasāritattā nipajjanamevāti āpatti pariharitabbāva “vandāmīti pādāmūle nipajji”tiādīsu nipajjanasseva vuttattā. Tassāpi anāpatti patanakkhaṇe avisayattā, visaye jāte sahasā vuṭṭhitattā ca. Yassa pana visaññitāya pacchāpi avisayo, etassa anāpattiyeva patitakkhaṇe viya. Tattheva sayati na vuṭṭhātīti iminā visayepi akaraṇaṃ dasseti, teneva “tassa āpatti”ti vuttaṃ.

Ekabhaṅgenāti ubho pāde bhūmito amocetvāva ekapassena sarīraṃ bhañjitvā nipanno. Mahāaṭṭhakathāyaṃ pana mahāpadumattherena vuttanti sambandho, tena “mahāaṭṭhakathāya likhitamahāpadumattheravādo aya”nti dasseti. Tattha supantassāpi avisayattamatthīti mahāpadumattherena “avisayattā pana āpatti na dissati”ti vuttaṃ. Ācariyā pana supantassa visaññattābhāvena visayattā anāpattiṃ na kathayanti. Visaññatte sati anāpattiyeva. Dve pana janātiādipi mahāaṭṭhakathāyameva vacanaṃ, tadeva pacchā vuttattā pamāṇaṃ. Yakkhagahitaggahaṇeneva cettha visaññībhūtopi saṅgahito. Ekabhaṅgena nipanno pana anipannattā āpattito muccatiyevāti gahetabbam.

78. Apadeti ākāse. Padanti padavaḷaṅgaṃ, tenāha “ākāse pada”nti. Etadagganti eso aggo. Yadidanti yo ayaṃ. Sesam uttānameva.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Paṭhamapārājikavaṇṇanāyayaṃ niṭṭhito.

2. Dutiyapārājikaṃ

Adutiyenāti asadisena jinena yaṃ dutiyaṃ pārājikaṃ pakāsitaṃ, tassa idāni yasmā saṃvaṇṇanākkamo patto, tasmā assa dutiyassa ayaṃ saṃvaṇṇanā hotīti yojanā.

Dhaniyavatthuvaṇṇanā

84. Rājūhi gahitanti rājagahanti āha “mandhātū”ti. Rājapurohitena pariggahitampi rājapariggahitamevāti mahāgovindaggahaṇaṃ, nagarasaddāpekkhāya cettha “rājagaha”nti napuṃsakaniddeso. Aññepettha pakāreti saṃvhiṭṭarakkhattā rājūnaṃ gahaṃ gehabhūtanti rājagahantiādike pakāre. Vasantavananti kīḷavanaṃ, vasantakāle kīḷāya yebhuyyattā pana vasantavananti vuttaṃ.

Sadvārabandhāti vassūpagamanayoggaṭṭadassanaṃ. Nālakapaṭipadanti suttanipāte nālakattherassa desitaṃ moneyyapaṭipadaṃ. Pañcannaṃ chadanānanti tiṇapaṇṇaiṭṭhakasilāsudhāsāṅkhātānaṃ pañcannaṃ. No ce labhati...pe... sāmampi

kātabbanti iminā nāvāsattavajje ṭhapetvā aññattha “asenāsaniko aha”nti ālayakaraṇamattena upagamanam na vaṭṭati. Senāsanam pariyesitvā vacībhedam katvā vassam upagantabbamevāti dasseti. “Na, bhikkhave, asenāsanikenā”tiādinā hi pāḷiyam “nālakapaṭipadam paṭipannenāpī”ti aṭṭhakathāyañca avisesena daḷham katvā vuttam, nāvāsattavajesuyeva ca “anujānāmi, bhikkhave, nāvāya vassam upagantu”ntiādinā asatipi senāsane ālayakaraṇavasena vassūpagamanam anuññātam, nāññatthāti gahetabbam. Ayamanudhammatāti sāmīcivattam. Katikavattānīti bhassārāmatādiṃ vihāya sabbadā appamattehi bhavitabbantiādikatikavattāni. Khandhakavattānīti “āgantukādikhandhakavattam pūretabba”nti evam khandhakavattāni ca adhiṭṭhahitvā.

Vassamvutthāti padassa aṭṭhakathāyam “purimikāya upagatā mahāpavāraṇāya pavāritā pāṭipadadivasato paṭṭhāya ‘vutthavassā’ti vuccantī”ti vuttattā mahāpavāraṇādivase pavāretvā vā appavāretvā vā aññattha gacchantehi sattāhakaraṇīyanimutte sati eva gantabbam, nāsati, itarathā vassacchedo dukkaṭaṇca hotīti veditabbam. “Imam temāsam vassam upemī”ti hi “na, bhikkhave, vassam upagantvā purimam vā temāsam pacchiram vā temāsam avasitvā cārikā pakkamitabbā”ti ca vuttam. Idheva ca vassamvutthā temāsaccayena...pe... pakkamimsūti vuttam. Pavāraṇādivasopi temāsapariyāpannova. Keci pana “anujānāmi, bhikkhave, vassamvutthānam bhikkhūnam tīhi ṭhānehi pavāretunti pavāraṇākammassa pubbeyeve vassamvutthānanti vutthavassatāya vuttattā mahāpavāraṇādivase sattāhakaraṇīyanimittam vināpi yathāsukham gantum vaṭṭatī”ti vadanti, tam tesam matimattam, vutthavassānañhi pavāraṇānujānam anupagatachinnavassādīnam nivattanattam katam, na pana pavāraṇādivase avasitvā pakkamitabbanti dassanattam tadattassa idha pasaṅgābhāvā, pavāraṇam katum anucchavikānam pavāraṇā idha vidhīyati, ye ca vassam upagantvā vassacchedaṇca akatvā yāva pavāraṇādivasā vasiṃsu, te tattakena pavāraṇākammam pati pariyāyato vutthavassāti vuccanti, appakam ūnamadhikam vā gaṇanūpagam na hotīti ñāyato, na kathinakammam pati temāsassa aparipuṇṇattā, itarathā tasmim mahāpavāraṇādivasepi kathinatthārappasaṅgato. “Anujānāmi, bhikkhave, vassamvutthānam bhikkhūnam kathinam attharitu”nti idam pana “na, bhikkhave, vassam upagantvā purimam vā temāsam pacchiram vā temāsam avasitvā cārikā pakkamitabbā”tiādi ca nippariyāyato mahāpavāraṇāya anantarapāṭipadadivasato paṭṭhāya kathinatthāram pakkamanañca sandhāya vuttam, parivāre ca “kathinassa atthāramāso jānitabbo”ti vatvā “vassānassa pacchimo māso jānitabbo”ti vuttam. Yo hi kathinatthārassa kālo, tato paṭṭhāyeve cārikāpakkamanassāpi kālo, na tato pure vassamvutthānamyeve kathinatthārāhattā. Yadaggena hi pavāraṇādivase kathinatthāro na vaṭṭati, tadaggena bhikkhūpi vutthavassā na honti pavāraṇādivasassa avutthattā.

Yam pana sārattadīpaniyam “ekadesena avutthampi tam divasam vutthabhāgāpekkhāya vutthameva hotī”tiādi vuttam, tam na yuttam, tamdivasapariyosāne aruṇuggamanakāle vasantova hi tam divasam vuttho nāma hoti parivāsaaraññavāsādīsu viya, ayañca vicāraṇā upari vassūpanāyikakkhandhake āvi bhavissatīti tattheva tam pākātam karissāma.

Mahāpavāraṇāya pavāritāti purimikāya vassam upagantvā acchinnavassatādassanaparam etaṃ kenaci antarāyena appavāritānampi vutthavassattā. Na ovassiyatīti anovassakanti kammāsādhanaṃ daṭṭhabbam, yathā

na temiyati, tathā katvāti attho. Anavayoti ettha anusaddo vicchāyaṃ vattatīti āha anu anu avayotiādi. Ācariyassa kammaṃ ācariyakanti āha “ācariyakamme”ti. Kaṭṭhakammaṃ thambhādi. Telatambamattikāyāti telamissāya tambamattikāya.

85. Kuṭikāya karaṇabhāvanti kuṭiyā katabhāvaṃ. Kiṃ-saddappayoge anāgatappaccayavidhānaṃ sandhāya tassa lakkhaṇantiādi vuttaṃ. Kiñcāpi therassa pāṇaghātādhippāyo natthi, anupaparikkhitvā karaṇena pana bahūnaṃ pāṇānaṃ maraṇattā pāṇe byābādhentassātiādi vuttaṃ. Pātabyabhāvanti vināsetabbataṃ. Pāṇātipātāṃ karontānanti therena akatepi pāṇātipāte pāṇakānaṃ maraṇamattena pacchimānaṃ lesena gahaṇākāraṃ dasseti, tena ca “mama tādisaṃ akusalaṃ natthī”ti pacchimānaṃ vipallāsalesaggahaṇanimittakiccaṃ na kattabbanti dīpitaṃ hoti. Diṭṭhānugatinti diṭṭhassa kammaṃ anupagamaṇaṃ anukiriyaṃ, diṭṭhiyā vā laddhiyā anugamaṇaṃ gāhaṃ. Ghaṃsitabbeti madditabbe, vināsitabbeti attho. Kataṃ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭamevāti idaṃ bhagavatā kuṭiyā bhedāpanavacanena siddhaṃ, sāpi tiṇadabbasambhārehi tulāthambhādīhi amissā suddhamattikāmayāpi iṭṭhakāhi katā vaṭṭati. Keci hi iṭṭhakāhiyeva thambhe cinitvā tadupari iṭṭhakāhiyeva vitānādisaṇṭhānena tulādidārusambhāravirahitaṃ chadanampi bandhitvā iṭṭhakāmayameva āvasathaṃ karonti, tādisaṃ vaṭṭati. Giṇṇjakāvasathasaṅkhepena katāti ettha giṇṇjakā vuccanti iṭṭhakā, tāhiyeva kato āvasatho giṇṇjakāvasatho. Vayakammampīti mattikuddhāraṇaiṭṭhakadāruccedanādikāraṇaṃ dinnabhavattānādivatthubbayena nipphannakammampi atthi, etena kuṭibhedakānaṃ gīvādibhāvaṃ parisaṅkati. Titthiyadhajoti titthiyānameva saññāṇabhūtattā vuttaṃ. Te hi īdisesu cāṭiādīsu vasanti. Aññānipīti pi-saddena attanā vuttakāraṇadvayampi mahāaṭṭhakathāyameva vuttanti dasseti. Yasmā sabbamattikāmayā kuṭi sītakāle atisītā uṇhakāle ca uṇhā sukarā ca hoti corehi bhindituṃ, tasmā tattha ṭhapitapattacīvarādikaṃ sītuṇhacorādīhi vinassatīti vuttaṃ “pattacīvaraguttatthāyā”ti. Chindāpeyya vā bhindāpeyya vā anupavajjoti idaṃ ayaṃ kuṭi viya sabbathā anupayogārahaṃ sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana pañcavaṇṇasutthehi vinaddhachattādikaṃ, tattha akappiyabhāgova chinditabbo, na tadavaseso tassa kappiyattā, taṃ chindanto upavajjova hoti. Teneva vakkhati “ghaṭakampi vāḷarūpampi bhinditvā dhāretabba”ntiādi.

Pāḷimuttakavinicchayaṇaṇā

Chattadaṇḍaggāhakaṃ salākapañjaranti ettha yo pañjarasālākānaṃ majjhaṭṭho bunde puthulo ahicchattakasadiṣo agge sachiddo yattha daṇḍantaraṃ pavesetvā chattaṃ gaṇhanti, yo vā sayameva dīghatāya gahaṇadaṇḍo hoti, ayaṃ chattadaṇḍo nāma, tassa aparigaḷanattāya chattasālākānaṃ mūlappadesadaṇḍassa samantato dalhapañjaraṃ katvā sutthehi vinandhanti, so padeso chattadaṇḍagāhakasālākapañjaraṃ nāma, taṃ vinandhituṃ vaṭṭati. Na vaṇṇamaṭṭhatthāyāti iminā thirakaraṇatthameva ekavaṇṇasuttēna vinandhiyamānaṃ yadi vaṇṇamaṭṭhaṃ hoti, na tattha dosoti dasseti. Āraggenāti nikhādanamukhena. Daṇḍabundeti daṇḍamūle koṭiyaṃ. Chattamaṇḍalikanti chattapañjare maṇḍalākārena baddhadaṇḍavalayaṃ. Ukkiritvāti ninnaṃ, unnataṃ vā katvā.

Nānāsuttakehīti nānāvaṇṇehi sutthehi. Idañca tathā karontānaṃ vasena vuttaṃ, ekavaṇṇasuttakenāpi na vaṭṭatiyeva, “pakatisūcikkammameva vaṭṭatī”ti hi vuttaṃ. Paṭṭamukheti dvinnaṃ paṭṭānaṃ saṅghaṭitattāhānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Pariyanteti cīvarapariyante, anuvātaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Veṇinti

varakasīsākārena sibbanam. Saṅkhalikanti diguṇasaṅkhalikākārena sibbanam, veṇiṃ vā saṅkhalikaṃ vā karontīti pakatena sambandho. Agghiyaṃ nāma cetiyasaṅṭhānaṃ, yaṃ agghiyatthambhoti vadanti. Ukkirantīti utṭhapenti. Catukoṇameva vaṭṭatīti gaṇṭhikapāsakapaṭṭāni sandhāya vuttaṃ. Koṇasuttapiḷakāti gaṇṭhikapāsakapaṭṭānaṃ koṇehi bahi niggatasuttānaṃ piḷakākārena ṭhapitakoṭiyoti keci vadanti, te piḷake chinditvā duviññeyyā kātabbāti tesam adhippāyo. Keci pana “koṇasuttā ca piḷakāti dveyyevā”ti vadanti, tesam matena gaṇṭhikapāsakapaṭṭānaṃ koṇato koṇehi nīhata-suttā koṇasuttā nāma. Samantato pana pariyanṭena katā caturassasuttā piḷakā nāma. Taṃ duvidhampi keci cīvarato visuṃ paññāyanatthāya vikārayuttaṃ karonti, taṃ nisedhāya “duviññeyyarūpā vaṭṭantī”ti vuttaṃ, na pana sabbathā acakkhugocarabhāvena sibbanatthāya tathāsibbanassa asakkuṇeyyattā. Yathā pakaticīvarato vikāro na paññāyati, evaṃ sibbitabbanti adhippāyo. Rajanakammato pubbe paññāyamānopi viseso cīvare ratte ekavaṇṇatāya na paññāyatīti āha “cīvare ratte”ti. Maṇināti nīlamaṇiādimaṭṭhapāsāṇena, aṃsavaddhakakāyabandhanādikaṃ pana acīvarattā saṅkhādīhi ghaṃsitum vaṭṭatīti vadanti. Kaṇṇasuttakanti cīvarassa dīghato tiriyañca sibbitānaṃ catūsu kaṇṇesu koṇesu ca nikkhantānaṃ suttasīsānametaṃ nāmaṃ, taṃ chinditvā pārupitabbaṃ, tenāha “rajitakāle chinditabba”nti. Bhagavatā anuññātaṃ ekaṃ kaṇṇasuttampi atthi, taṃ pana nāmena sadisampi ito aññamevāti dassetum yaṃ panātiādi vuttaṃ. Lagganatthāyāti cīvararajjuyam cīvarabandhanatthāya. Gaṇṭhiketi dantādimaye. Piḷakāti bindum bindum katvā utṭhāpetabbapiḷakā.

Thālake vāti tambādimaye puggalike tividhepi kappiyathālake. Na vaṭṭatīti maṇivaṇṇakaraṇappayogo na vaṭṭati, telavaṇṇakaraṇattham pana vaṭṭati. Pattamaṇḍaleti tipusīsādimaye. “Na, bhikkhave, cittāni pattamaṇḍalāni dhāretabbāni rūpakākiṇṇāni bhittikammakatānī”ti vuttattā “bhittikammaṃ na vaṭṭatī”ti vuttaṃ. “Anujānāmi, bhikkhave, makaradantakaṃ chinditu”nti vuttattā “makaradantakaṃ pana vaṭṭatī”ti vuttaṃ, idaṃ pana pāḷiyā laddhampi idha pāḷiyā muttattā pāḷimuttakanaye vuttaṃ. Evamaññampi īdisaṃ.

Lekhā na vaṭṭatīti āraggena dinnalekhāya na vaṭṭati, jātihiṅgulikādivaṇṇehi katalekhā vaṭṭati. Chattamukhavaṭṭiyanti dhamakaraṇassa hatthena gahaṇachattākārassa mukhavaṭṭiyaṃ, “parissāvanacoḷabandhanatṭhāne”ti keci.

Deḍḍubhasīanti udakasappasīsaṃ. Acchīnīti kuñjaracchisaṅṭhānāni. Ekameva vaṭṭatīti ettha ekarajjukaṃ diguṇam tiguṇam katvāpi bandhitum na vaṭṭati, ekameva pana satavārampi sarīraṃ parikkhipitvā bandhitum vaṭṭati, bahurajjuka ekato katvā ekena nirantaram veṭhetvā kataṃ “bahurajjuka”nti na vattabbaṃ “vaṭṭatī”ti vuttattā, taṃ murajasaṅkham na gacchatīti veditabbaṃ. Murajāñhi nānāvaṇṇehi suttehi murajavaṭṭisaṅṭhānaṃ veṭhetvā kataṃ, idaṃ pana murajaṃ maddaviṇasaṅkhātaṃ pāmaṅgasāṅṭhānañca dasāsu vaṭṭati “kāyabandhanassa dasā jīranti; anujānāmi, bhikkhave, murajaṃ maddaviṇa”nti vuttattā.

Vidheti dasāpariyosāne thirabhāvāya dantavisāṇasuttādīhi kattabbe vidhe. Atṭha maṅgalāni nāma saṅkho cakkam punṇakumbho gayā sirīvaccho aṅkuso dhajam sovattikanti vadanti. Macchayugalaḥcattānandiyāvaṭṭādivasenapi vadanti. Paricchedalekhāmattanti dantādīhi katavidhassa ubhosu koṭīsu kataparicchedarājimattaṃ.

“Ujukamevā”ti vuttattā caturassādisaṇṭhānāpi añjanī vaṇkagatikā na vaṭṭati. Sipāṭikāyāti vāsīādibhaṇḍanikkhipanapasibbake. Āraṇṭakam nāma potthakādiāsaṇḥkharāṇattham katadīghamukhasatthakanti vadanti. “Bhamakārānam dāruādilikhanasatthaka”nti keci. Vaṭṭamaṇikanti vaṭṭam katvā uṭṭhapetabbam pupphulakam. Aññanti iminā piḷakādiṃ saṇṇaṇhāti. Pippaliketi yaṃ kiñci chedanake khuddakasatthe. Valitakanti nakhacchedanakāle daḷhaggahaṇattham valīhi yuttameva karonti. Tasmā taṃ vaṭṭatīti iminā yaṃ aññampi vikāram daḷhīkammādiatthāya karonti, na vaṇṇamatṭhatthāya, taṃ vaṭṭatīti dīpitaṃ, tena ca kattaradaṇḍakoṭiyaṃ aññamaññampi ghaṭṭanena saddaniccharaṇatthāya kataṃ ayovalayādikaṃ saṃyuttampi kappiyato upapannaṃ hoti. Maṇḍalanti uttarāraṇiyā pavesanattham āvāṭamaṇḍalaṃ hoti. Ujukameva bandhitunti sambandho, ubhosu vā passesu ekapasse vāti vacanaseso. Vāsidaṇḍassa ubhosu passesu daṇḍakoṭīnam acalanattham bandhitunti attho.

Āmaṇḍasāraṇeti āmalakaphalāni pisitvā tena kakkena katatelabhājane. Tattha kira pakkhittaṃ telaṃ sītalaṃ hoti. Bhūmattharaṇeti kaṭasārādimaye parikkammakatāya bhūmiyā attharitaḥḥattharaṇe. Pāṇiyaghaṭeti sabbaṃ bhājanavikatiṃ saṇṇaṇhāti. Sabbaṃ...pe... vaṭṭatīti yathāvuttesu mañcādīsū itthipurisarūpampi vaṭṭati telabhājanesuyeva itthipurisarūpānam paṭikkhittattā, telabhājanena saha agaṇetvā visuṃ mañcādīnam gahitattā cāti vadanti, kiñcāpi vadanti, etesaṃ pana mañcādīnam hatthena āmasitabbabhaṇḍattā itthirūpamevettha na vaṭṭatīti gahetabbam. Aññesanti sīmasāmikānam. Rājavallabhehīti lajjīpesalādīnam uposathādiantarāyakarā alajjino bhinnaladdhikā ca bhikkhū adhippetā tehi saha uposathādikaraṇāyogā, teneva “sīmāyā”ti vuttaṃ. Tesam lajjīparisāti tesam sīmāsāmikānam anubalaṃ dātuṃ samatthā lajjīparisā. Bhikkhūhi katanti yaṃ alajjīnam senāsanabhedanādikaṃ lajjībhikkhūhi kataṃ, sabbañcetaṃ sukatameva alajjīniggahatthāya pavattitabbato.

88. Avajjhāyantīti nīcato cintenti. Ujjhāyanatthoti bhikkhuno theyyakammanindanattho “kathañhi nāma adinnaṃ ādiyissatī”ti, na pana dāru-saddavisesanatto tassa bahuvacanattā. Vacanabhedeti ekavacanabahuvacanānam bhede. Sabbāvantanti bhikkhubhikkhunīadisabbāvayavavantaṃ. Bimbisāroti tassa nāmanti ettha bimbīti suvaṇṇam. Tasmā sārasuvaṇṇasadisavaṇṇatāya “bimbisāro”ti vuccatīti veditabbam. Porāṇasatthānurūpaṃ uppādito vīsati māsappamāṇauttamasaṇṇagghanaṃ lakkhaṇasampanno nīlakahāpaṇoti veditabbo. Rudradāmena nāma kenaci uppādito rudradāmako. So kira nīlakahāpaṇassa tibhāgaṃ agghati. Yasmim pana dese nīlakahāpaṇā na santi, tatthāpi kālakavirahitassa niddhantasuvaṇṇassa pañcamāsagghanakena bhaṇḍena pādaparicchedo kātabbo. Tenāti nīlakahāpaṇassa catutthabhāgabhūtena. Pārājikavatthumhi vātiādi pārājikānam sabbabuddhehi paññattabhāvena vuttaṃ, saṇḥādisesādīsū pana itarāpattīsūpi tabbatthūsu ca nānattaṃ nattheva, kevalaṃ keci sabbākārena paññapenti, keci ekadesenāti ettakameva viseso. Na hi kadāci sammāsambuddhā yathāparādhaṃ atikkamma ūnamadhikaṃ vā sikkhāpadaṃ paññapenti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. Punapi “āgantukāmā”ti vuttattā ca sabbathā manussehi anivutthapubbe abhinavamāpīte, “puna na pavissāmā”ti nirālayehi pariccatte ca gāme gāmaṇḍarābhāvā gāmapavesanāpucchanādikiccaṃ natthīti veditabbam. Araññaparicchedadassanattanti gāmagāmūpacāresu dassitesu tadaññaṃ araññanti

araññaparicchedo sakkā ñātunti vuttaṃ. Mātikāyaṃ pana gāmaggaṇeṇeva gāmūpacāropi gahitoti daṭṭhabbo. Indakhīleti ummāre. Araññaṣaṅkhepaṃ gacchati tathā abhidhamme vuttattā. Asatipi indakhīle indakhīlaṭṭhāniyattā “vemajjhameva indakhīloti vuccatī”ti vuttaṃ. Yattha pana dvārabāhāpi natthi, tattha pākāravemajjhameva indakhīloti gahetabbaṃ. Luṭṭhitvāti pavaṭṭitvā.

Majjhimaṣṣa purisaṣṣa suppapāto vātiādi mātugāmaṣṣa kākuṭṭhāpanavasena gahetabbaṃ, na baladassanavasena “mātugāmo bhājanadhovanaudakaṃ chaḍḍetī”ti upari vuccamānattā, teneva “leḍḍupāto”ti avatvā suppapātotiādi vuttaṃ. Kurundaṭṭhakathāyaṃ mahāpaccariyaṇca gharūpacārova gāmoti adhippāyena “gharūpacāre ṭhitassa leḍḍupāto gāmūpacāro”ti vuttaṃ. Kataparikkhepoti iminā parikkhepato bahi upacāro na gahetabboti dasseti. Suppamusalapātapi aparikkhittagehasseva, so ca yato pahoti, tattheva gahetabbo, appahonaṭṭhāne pana vijjamaṇaṭṭhānameva gahetabbaṃ. Yassa pana gharassa samantato pākārādīhi parikkhepo kato hoti, tattha sova parikkhepo gharūpacāroti gahetabbaṃ.

Pubbe vuttanayenāti parikkhittagāme vuttanayena. Saṅkarīyatīti missīyati. Vikāle gāmappavesane “parikkhittassa gāmaṣṣa parikkhepaṃ atikkamantassa āpatti pācittiyassa. Aparikkhittassa gāmaṣṣa upacāraṃ okkamantassa āpatti pācittiyassā”ti vuttattā gāmagāmūpacārānaṃ asaṅkaratā icchitabbāti āha asaṅkarato cātiādi. Keci panettha pāliyaṃ “aparikkhittassa gāmaṣṣa upacāraṃ okkamantassāti idaṃ parikkhepārahaṭṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ, na tato paraṃ ekaleḍḍupātaparicchinnaṃ upacāraṃ. Tasmā parikkhepārahaṭṭhānaṣaṅkhātāṃ gāmaṃ okkamantasseva āpatti, na upacāra”nti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ “gharūpacāre ṭhitassa majjhimaṣṣa purisaṣṣa leḍḍupātabbhantaṃ gāmo nāma. Tato aññaṣṣa leḍḍupātassa abbhantaṃ gāmūpacāro nāmā”ti idheva aṭṭhakathāyaṃ vuttattā. Vikāle gāmappavesanaṣikkhāpadaṭṭhakathāyaṇhi aparikkhittassa gāmaṣṣa upacāro adinnādāne vuttanayeneva veditabboti ayameva nayo atidisito. Teneva mātikāṭṭhakathāyampi “yvāyaṃ aparikkhittassa gāmaṣṣa upacāro dassito, tassa vasena vikāle gāmappavesanādīsu āpatti paricchinditabbā”ti vuttaṃ, tasmā parikkhittassa gāmaṣṣa parikkhepaṃ atikkamantassa, aparikkhittassa gāmaṣṣa gharūpacārato paṭṭhāya dutiyaleḍḍupātasaṅkhātāṃ gāmūpacāraṃ okkamantassa vikāle gāmappavesanāpatti hoti, mātikāyaṇca vikāle gāmaṃ paviseyyāti gāmaggaṇeṇeva gāmūpacāropi gahitoti veditabbaṃ. Vikāle gāmappavesanādīsūti ādi-saddena gharagharūpacārādīsu ṭhitānaṃ uppannalābhabhājanādiṃ saṅgaṇhāti.

Nikkhamitvā bahi indakhīlāti indakhīlato bahi nikkhamitvā ṭhitaṃ yaṃ ṭhānaṃ sabbametaṃ araṇṇanti yojanā. Ācariyadhanu nāma pakatihatthena navavidatthipamāṇaṃ, jiyāya pana āropitāya sattaṭṭhavidatthimattanti vadanti.

Kappiyanti anurūpavasena vuttaṃ akappiyassāpi appaṭiggahitassa paribhoge pācittiyattā. Pariccāgādimhi akate “idaṃ mayhaṃ santaka”nti vatthusāminā aviditampi pariggahitameva bālummattādīnaṃ santakaṃ viya, tādisaṃ avaharantopi ñātakādīhi pacchā ñatvā vatthusāminā ca anubandhitabbato pārājikova hoti. Yassa vasena puriso theno hoti, taṃ theyyanti āha “avaharaṇacittassetam adhivacana”nti. Papañcaṣaṅkhāti taṇhāmānadiṭṭhiṣaṅkhātā papañcakoṭṭhāsā. Eko cittakoṭṭhāsoti ṭhānācāvanapayogasamuṭṭhāpako eko cittakoṭṭhāsoti attho.

Abhiyogavasenāti aṭṭakaraṇavasena. Saviññāṇakenevāti idaṃ saviññāṇakānaññeva āveṇikavinicchayaṃ sandhāya vuttaṃ. Pāṇo apadantiādīsu hi “padasā nessāmī”ti paṭhamam pādam saṅkāmeti, āpatti thullaccayassātiādinā pāḷiyam, bhikkhu dāsam disvā sukhadukkham pucchitvā vā apucchitvā vā “gaccha, palāyitvā sukham jīvā”ti vadati, so ce palāyati, dutiyapadavāre pārājikantiādinā aṭṭhakathāyañca yo saviññāṇakānaññeva āveṇiko vinicchayo vutto, so ārāmādiaviññāṇakesu na labbhatīti tādīsam sandhāya “saviññāṇakenevā”ti vuttaṃ. Yo pana vinicchayo ārāmādiaviññāṇakesu labbhati, so yasmā saviññāṇakesu alabbhanako nāma natthi, tasmā vuttaṃ “nānābhaṇḍavasena saviññāṇakāviññāṇakamissakenā”ti. Saviññāṇakena ca aviññāṇakena cāti attho. Yasmā cettha aviññāṇakeneva ādiyanādīni chapi padāni na sakkā yojetum iriyāpathavikopanassa saviññāṇakavaseneva yojetabbato, tasmā “aviññāṇakenevā”ti tatiyam pakāram na vuttanti daṭṭhabbam.

Ārāmanti idaṃ upalakkhaṇamattam dāsādisaviññāṇakassāpi idha saṅgahetabbato, nānābhaṇḍavasena hettha yojanā dassiyati. Parikappitaṭṭhānanti parikappitokāsam. Suṅkaghātanti ettha maggaṃ gacchantehi satthikehi attanā nīyamānabhaṇḍato rañño dātabbabhāgo suṅko nāma, so ettha haññati adatvā gacchantehi avaharīyati, tam vā hanti ettha rājapurisā adadantānam santakam balakkārenāti suṅkaghāto, “ettha pavitṭhehi suṅko dātabbo”ti rukkhapabbatādīsaññāṇena niyamitappadesassetam adhivacanam.

Pañcavīsatiavahārakathāvaṇṇanā

Katthacīti ekissā aṭṭhakathāyam. Ekaṃ pañcakam dassitanti “parapariggahitañca hoti, parapariggahitasaññī ca, garuko ca hoti parikkhāro pañcamāsako vā atirekapañcamāsako vā, theyyacittañca paccupaṭṭhitam hoti, ṭhānā cāveti”ti vuttapañcaavahāraṅgāni ekaṃ pañcakanti dassitam. Dve pañcakāni dassitānīti “chahi ākārehi adinnaṃ ādiyantassa āpatti pārājikassa. Na ca sakasaññī, na ca vissāsaggāhī, na ca tāvakālikam, garuko ca hoti parikkhāro pañcamāsako vā atirekapañcamāsako vā, theyyacittañca paccupaṭṭhitam hoti, ṭhānā cāveti, āpatti pārājikassā”ti evaṃ vuttasu chasu padesu ekaṃ apanetvā sesāni pañca padāni ekaṃ pañcakam katvā heṭṭhā vuttapañcakañca gahetvā dve pañcakāni dassitāni. Ettha panāti pañcahākārehītiādīsu. Sabbehipi padehīti parapariggahitañca hotītiādīhi sabbehi pañcahi padehi.

Pañcannam avahārānam samūho pañcakam. Sako hattho sahattho, tena nibbatto, tassa vā sambandhīti sāhatthiko, avahāro. Sāhatthikādi pañcakam sāhatthikapañcakantiādīpadavasena nāmalābho daṭṭhabbo. Evaṃ sesesupi. Tatiyapañcomesu pañcakesūti sāhatthikapañcakattheyyāvahārapañcakesu. Labbhamānapadavasenāti sāhatthikapañcake labbhamānassa nissaggiyāvahārapadassa vasena, theyyāvahārapañcake labbhamānassa parikappāvahārapadassa ca vasena yojetabbanti attho.

Nissaggiyo nāma...pe... pārājikassāti iminā bahisuṅkaghātapātanaṃ nissaggiyapayogoti dasseti. “Hatthe bhāram theyyacitto bhūmiyam nikkhipati, āpatti pārājikassā”ti vuttattā pana suddhacittena gahitaparabhaṇḍassa theyyacittena gumbādipaṭicchannaṭṭhāne khipanampi imasmim nissaggiyapayoge saṅgayhatīti daṭṭhabbam. Kiriyaśiddhito puretameva pārājikāpattisaṅkhātam attham sādhetīti atthasādhako. Atha vā attano vattamānakkhaṇe avijjamānampi

kiriyaśiddhisāṅkhātamaṃ atthaṃ avassaṃ āpattiṃ sādhetīti atthasādhako. Asukaṃ nāma bhaṇḍaṃ yadā sakkosīti idaṃ nidassanamattaṃ parassa telakumbhiyā upāhanādīnaṃ nikkhepapayogassāpi atthasādhakattā. Tathā hi vuttaṃ mātikāṭṭhakathāyaṃ -

“Atthasādhako nāma ‘asukassa bhaṇḍaṃ yadā sakkoti, tadā taṃ avaharā’ti aññaṃ āṇāpeti. Tattha sace paro anantarāyiko hutvā taṃ avaharati, āṇāpakassa āṇattikkhaṇe yeva pārājikaṃ. Parassa vā pana telakumbhiyā pādagghanakatelaṃ avassaṃ pivanakāni upāhanādīni pakkhipati, hatthato muttamatte yeva pārājika”nti.

Imassa atthasādhakassa āṇattiyā ca ko visesoti? Taṅkhaṇaṇṇeva gahaṇe niyuñjanaṃ āṇattikapayogo, kālantarena gahaṇatthaṃ niyogo atthasādhakoti ayaṃ nesaṃ viseso. Tenevāha “asukaṃ nāma bhaṇḍaṃ yadā sakkosī”tiādi. Dhuranikkhepo pana upanikkhittabhaṇḍavasena veditabboti idaṃ nidassanamattaṃ, ārāmābhiyuñjanādīsipi tāvakālikabhaṇḍadeyyānaṃ adānēpi ese va nayo. Bhaṇḍaggahaṇappayogato āṇattiyā pubbattā āha “āṇattivasena pubbapayogo veditabbo”ti. Payogena saha vattamāno avahāro sahapayogoti āha “ṭhānācāvanavasena”ti, idaṃca nidassanamattaṃ khīlasaṅkamanādīsipi asati ṭhānācāvane sahapayogattā. Vuttaṃhi mātikāṭṭhakathāyaṃ “ṭhānācāvanavasena khīlādīni saṅkāmetvā khetṭādiggahaṇavasena ca sahapayogo veditabbo”ti.

Tulayitvāti upaparikkhitvā. Sāmīcīti vattaṃ. Sakasaṇṇāya adentassa āpatti natthīti vadanti. Sammaddoti nividdhatāsaṅkhobho. Bhaṭṭhe janakāyeti apagate janasaṃuḥhe. Attano santakaṃ katvā etasseva bhikkhuno dehīti idaṃ ubhinnaṃpi kukkuccavinodanattaṃ vuttaṃ. Avahārakassa hi “mayā sahatthena na dinnāṃ, bhaṇḍadeyyaṃ eta”nti kukkuccaṃ uppajjeyya, itarassa ca “mayā paṭhamāṃ dhuranikkhepaṃ katvā pacchā adinnaṃ gahita”nti kukkuccaṃ uppajjeyyāti.

Samagghanti appagghaṃ. Dāruatthaṃ pharatīti dārūhi kattabbakiccaṃ sādheti. Ekadivasāṃ dantakāṭṭhacchedanādīnā yā ayaṃ agghahāni vuttā, sā sabbā bhaṇḍasāminā kiṇitvā gahitameva sandhāya vuttā. Sabbāṃ panetaṃ aṭṭhakathācariyappamāṇena veditabbaṃ. Pāsāṇaṃca sakkharaṇaṃca pāsāṇasakkharaṃ.

Akkhadassāti ettha akkha-saddena kira vinicchayasālā vuccati, tattha nisīditvā vajjāvajjaṃ nirūpayantīti “akkhadassā”ti vuccanti dhammavinicchanakā. Hananaṃ nāma hatthapādādīhi pothanaṇceva hatthanāsādicchedanaṇca hotīti āha “haneyyunti potheyyūṇceva chindeyyūṇcā”ti.

Padabhājanīyaṇca “hatthena vā pādena vā kasāya vā vettena vā aḍḍhadaṇḍakena vā chajjāya vā haneyyū”nti vuttaṃ. Tattha aḍḍhadaṇḍakenāti dvihatthappamāṇena rassamuggarena, veḷupesikāya vā. Chejjāya vāti hatthādīnaṃ chedanena. Chindanti etāya hatthapādādīnīti chejjā, satthaṃ, tena satthenātipi attho. Nīhareyyunti raṭṭhato nīhareyyuṃ. “Corosi...pe... thenosī”ti ettha paribhāseyyunti padaṃ ajjhāharitvā attho veditabboti āha “corosi...pe... paribhāseyyū”nti. Yaṃ taṃ bhaṇḍaṃ dassitanti sambandho.

93. Yattha yattha ṭhitanti bhūmiyādīsū yattha yattha ṭhitaṃ. Yathā yathā ādānaṃ gacchatīti yena yena ākārena gahaṇaṃ upagacchati.

Bhūmaṭṭhakathāvaṇṇanā

94. Vācāya vācāyāti ekekatthadīpikāya vācāya vācāya. Upaladdhoti ñāto. Pāḷiyam sesaattṭhakathāsu ca kudālaṃ vā piṭakaṃ vāti idameva dvayaṃ vatvā vāsipharasūnaṃ avuttattā tesampi saṅkhepaṭṭhakathādīsu āgatabhāvaṃ dassetuṃ saṅkhepaṭṭhakathāyantiādi vuttaṃ. Theyyacittena katattā “dukkaṭehi saddhiṃ pācittiyānī”ti vuttaṃ.

Aṭṭhavidhaṃ hetantiādīsu etaṃ dukkaṭaṃ nāma therehi dhammasaṅgāhakehi imasmiṃ ṭhāne samodhānetvā aṭṭhavidhanti dassitanti yojanā. Sabbesampi dukkaṭānaṃ imesuyeva aṭṭhasu saṅgahetabbabhāvato pana itarehi sattahi dukkaṭehi vinimuttaṃ vinayadukkaṭeyeva saṅgahetabbaṃ. Dasavidhaṃ ratananti “muttā maṇi velūriyo saṅkho silā pavāḷaṃ rajataṃ jātārūpaṃ lohitako masāragalla”nti evamāgataṃ dasavidhaṃ ratanaṃ.

“Muttā maṇi velūriyo ca saṅkho,
Silā pavāḷaṃ rajatañca hemaṃ;
Lohitakañca masāragallaṃ,
Dasete dhīro ratanāni jaññā”ti. -

Hi vuttaṃ. Sattavidhaṃ dhaññanti sāli vīhi yavo kaṅgu kudrūsaṃ varako godhumoti imaṃ sattavidhaṃ dhaññaṃ. Āvudhabhaṇḍādinti ādi-saddena turiyabhaṇḍaitthirūpādiṃ saṅgaṇhāti. Anāmasitabbe vatthumhi dukkaṭaṃ anāmāsadukkaṭaṃ. Durūpaciṇṇadukkaṭanti “akattabba”nti vāritassa katattā dutṭhu upaciṇṇaṃ caritanti durūpaciṇṇaṃ, tasmīṃ dukkaṭaṃ durūpaciṇṇadukkaṭaṃ. Vinaye paññattaṃ avasesaṃ dukkaṭaṃ vinayadukkaṭaṃ. Ekādasa samanubhāsanā nāma bhikkhupātimokkhe cattāro yāvataṭṭhāyikā saṅghādisesā ariṭṭhasikkhāpadanti pañca, bhikkhunīpātimokkhe ekaṃ yāvataṭṭhāyikapārājikaṃ cattāro saṅghādisesā caṇḍakālīsikkhāpadanti cha.

Sahapayogato paṭṭhāya cettha purimapurimā āpattiyo paṭippassambhantīti āha atha dhuranikkhepaṃ akatvātiādi. “Dhuranikkhepaṃ akatvā”ti vuttattā dhuranikkhepaṃ katvā puna khaṇantassa purimāpattiyo na paṭippassambhantīti vadanti. “Chedanapaccayā dukkaṭaṃ desetvā muccatī”ti vatvā pubbapayoge āpattinaṃ desetabbatāya avuttattā sahapayoge patte pubbapayoge āpattiyo paṭippassambhantīti veditabbaṃ.

Aparaddhaṃ viraddhaṃ khalitanti sabbametaṃ yañca dukkaṭanti ettha vuttassa dukkaṭassa pariāyavacanāṃ, yaṃ manusso karetiādi panettha opammanidassanaṃ. Saṃyogabhāvoti dvittaṃ sandhāya vuttaṃ, tena rassattassāpi nimittaṃ dassitanti veditabbaṃ. Ekassa mūleti ekassa santike. Sabbatthāpi āmasane dukkaṭaṃ, phandāpane thullaccayañca visuṃ visuṃ āmasanaphandāpanapayogaṃ karontasseva hoti, ekapayogena gaṇhantassa pana uddhāre pārājikameva, na dukkaṭathullaccayānīti vadanti, ekapayogena gaṇhantassāpi āmasanaphandāpanānampi labbhamānattā taṃ na gahetabbaṃ. Na hi sakkā anāmasitvā aphaṇḍāpetvā ca kiñci gahetuṃ. “Ekameva desetvā muccatī”ti paṃsukhaṇanādisamānapayogepi purimā āpatti uttaramuttaraṃ āpattiṃ patvā paṭippassambhantīti saññāya kurundaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, itaraṭṭhakathāsu pana khaṇanapayogabhedehehi payoge payoge āpannā āpattiyo uttaramuttaraṃ patvā na paṭippassambhanti aññamaññaṃ sadisattā viyūhanaṃ patvā tā sabbāpi paṭippassambhanti visadisapayogattāti iminā adhippāyena paṭippassaddhividhānaṃ vuttanti veditabbaṃ. Iminā hi avahārakassa āsannaṃ orimantaṃ parāmasati.

Tatthevāti mukhavaṭṭiyameva. Bundenāti kumbhiyā heṭṭhimatalena. Ekaṭṭhāne ṭhitāya kumbhiyā ṭhānā cāvanam chahi ākārehi veditabbanti sambandho. Ekaṭṭhāneti ca saṅkhalikabaddhabhāvena ekasmiṃ patiṭṭhitokāsaṭṭhāneti attho. Khāṇukaṃ kesaggamattampi ṭhānā cāvetīti khāṇukaṃ attano patiṭṭhitatṭhānato pañcahi ākārehi ṭhānā cāveti. Chinnamatte pārājikanti avassam ce patati, chinnamatte pārājikaṃ. Paricchedoti pañcamāsakādigarubhāvaparicchedo. Apabyūhantoti ṭhitatṭhānato apanayanavasena viyūhanto rāsiṃ karonto. Evaṃ katvāti bhājanamukhavaṭṭiyā kumbhigatena bhājanagatassa ekābaddhabhāvaṃ viyojetvāti attho. Upaḍḍhakumbhīyanti upaḍḍhapuṇṇāya kumbhiyā. Vinayadhammatāti adhikāraṇālābhe vinayavinicchayadhammatāti adhippāyo. Na kevalaṇcetta garukatāva, suttānugamanampi atthīti dassento apicātiādīmāha. Kaṇṭhena pana paricchinnakāleti mukhagataṃ ajjhohāṭakāleti attho. Ajjhoharaṇameva hettha paricchindanaṃ, na kaṇṭhapidhanaṃ. Cikkaṇanti thaddhaṃ, bahalaṃ ghananti attho.

Yopi theyyacittena parassa kumbhiyā pādagghanakaṃ sappiṃ vā telaṃ vā avassam pivanakaṃ yaṃ kiñci dukūlasāṭakaṃ vā cammakhaṇḍādīnaṃ vā aññataraṃ pakkhipati, hatthato muttamatte pārājikanti ettha avahāro vīmaṃsitabbo. Yadi ca dukūlādīsu sappitelānaṃ pavisaṇaṃ sandhāya pārājikaṃ bhaveyya, tattha pavitṭhatelādino kumbhigatena ekābaddhatāya na tāva avahāro bhājanantaraṃ pavesetvā gahaṇakāle viya. Tathā hi vuttaṃ - “bhājanaṃ pana nimujjāpetvā gaṇhantassa yāva ekābaddhaṃ hoti, tāva rakkhatī”tiādi. Atha telādivināsena pārājikaṃ bhaveyya, tadāpi tiṇajjhāpanādīsu viya avahāro natthi, dukkaṭena saddhiṃ bhaṇḍadeyyameva hoti, tathā ca pādagghanakaṃ telādiṃ pītaṃ dukūlādiṃ uddharantassāpi pārājikaṃ na siyā tattha pavitṭhassa telādino vinatṭhatṭhena gahaṇakkhaṇe avijjamānattā, vijjamānattena ca uddhāreyeva pārājikaṃ vattabbaṃ, na hatthato muttamatteti. Sabbaaṭṭhakathāsu ca dukūlādīnaṃ pakkhipane hatthato muttamatte pārājikassa vuttattā na taṃ paṭikkhipituṃ sakkā. Aṭṭhakathāppamāṇena panetaṃ gahetabbaṃ, yutti panettha paṇḍitehi pubbāparaṃ saṃsanditvā uddhāretabbā.

Palibujjhissatīti nivāressati. Vuttanayena pārājikanti hatthato muttamattēyeva pārājikaṃ. Neva avahāro, na gīvāti attano bhājanattā vuttaṃ, anāpattimattameva vuttaṃ, na pana evaṃ vicāritanti adhippāyo. Bahigataṃ nāma hotīti tato paṭṭhāya telassa aṭṭhānato adhomukhabhāvato ca bahigataṃ nāma hoti. Anto paṭṭhāya chidde kariyamāne telassa nikkhamitvā gatagataṭṭhānaṃ bhājanasaṅkhyameva gacchatīti āha “bāhirantato pādagghanake gaḷite pārājika”nti. Yathā tathā vā katassāti bāhirantato vā abbhantarantato vā paṭṭhāya katassa. Majjhe ṭhapetvā katachiddeti majjhe thokaṃ kapālaṃ ṭhapetvā pacchā taṃ chindantena katachidde.

Patthīnassa khādanaṃ itarassa pānañca sappiādīnaṃ paribhogoti āha “akhāditabbaṃ vā apātabbaṃ vā karotī”ti. Kasmā panettha dukkaṭaṃ vuttanti āha “ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭa”nti. Purimadvayanti bhedanaṃ chaḍḍanañca. Kumbhijajjarakaraṇenāti puṇṇakumbhiyā jajjarakaraṇena. Mātikāujukaraṇenāti udakapuṇṇāya mātikāya ujukaraṇena. Ekalakkhaṇanti bhedanaṃ kumbhiyā jajjarakaraṇena, chaḍḍanaṃ mātikāya ujukaraṇena ca saddhiṃ ekasabhāvaṃ. Pacchimaṃ pana dvayanti jhāpanaṃ aparibhogakaraṇaṃ. Ettha evaṃ vinicchayaṃ vadantīti etasmiṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ vutte atthe eke ācariyā evaṃ vinicchayaṃ vadanti. Pacchimadvayaṃ sandhāya vuttanti ettha purimapadadvaye vinicchayo

heṭṭhā vuttānusārena sakkā viññātunti tattha kiñci avatvā pacchimapadadvayaṃ sandhāya “ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭa”nti idaṃ vuttanti adhippāyo. Theyyacittenāti attano vā parassa vā kātukāmatāvasena uppannattheyyacittena. Vināsetukāmatāyāti hatthapādādāni chindanto viya kevalaṃ vināsetukāmatāya. Vuttanayena bhindantassa vā chaḍḍentassa vāti muggarena pothetvā bhindantassa vā udakaṃ vā vālikaṃ vā ākiritvā uttarāpentassa vāti attho. Ayuttanti ceti pāliyaṃ purimadvayepi dukkaṭasseva vuttattā “purimadvaye pārājika”nti idaṃ ayuttanti yadi tumhākaṃ siyāti attho. Nāti ayuttabhāvaṃ nisedhetvā tattha kāraṇamāha “aññathā gahetabbatthato”ti.

Evameke vadantīti heṭṭhā vuttassa atthanayassa attanā anabhimatabhāvaṃ dassetvā sayaṃ aññathāpi pāliṃ aṭṭhakathañca saṃsanditvā atthaṃ dassetukāmo ayaṃ panettha sārōtiādīmāha. Acāvetukāmovāti theyyacittena ṭhānā acāvetukāmovā. Achaḍḍetukāmoyevāti etthāpi theyyacittenāti sambandhitabbaṃ. Idañhi theyyacittapakkaṃ sandhāya vuttaṃ nāsetukāmatāpakkhassa vakkhamānattā. Tenevāha nāsetukāmatāpakke panātiādi. Itarathāpi yujjatīti theyyacittābhāvā ṭhānā cāvetukāmassāpi dukkaṭaṃ yujjatīti vuttaṃ hoti.

Bhūmaṭṭhakathāvaṇṇanāyo niṭṭhito.

Ākāsaṭṭhakathāvaṇṇanā

96. Ākāsaṭṭhakathāyaṃ antovatthumhīti parikkhittassa vatthussa anto. Antogāmeti parikkhittassa gāmassa anto. Aparikkhitte pana vatthumhi gāme vā ṭhitatṭhānameva ṭhānaṃ. Aṭavimukhaṃ karoti...pe... rakkhatīti tena payogena tassa icchitatṭhānaṃ āgatattā rakkhati. Gāmato nikkhantassāti parikkhittagāmato nikkhantassa. Kapiñjaro nāma aññamaññaṃ yujjhāpanatthāya bālajanehi posāvaniyapakkhijāti.

Vehāsaṭṭhakathāvaṇṇanā

97. Vehāsaṭṭhakathāyaṃ chinnamatte muttamatteti yathā chinnaṃ muttañca pakatiṭṭhāne na tiṭṭhati, tathā chedanaṃ mocanañca sandhāya vuttaṃ.

Udakaṭṭhakathāvaṇṇanā

98. Udakaṭṭhakathāyaṃ sandamānaudake nikkhittaṃ na tiṭṭhatīti āha “asandanake uduke”ti. Anāpattīti hatthavārapadavāresu dukkaṭāpattiyā abhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Kaḍḍhatīti heṭṭhato osāreti. Sakalamudakanti daṇḍena phuṭṭhokāsagataṃ sakalamudakaṃ. Na udakaṃ ṭhānanti attanā kataṭṭhānassa aṭṭhānattā. Paduminiyanti padumagacche. Kalāpabandhanti hatthakavasena khuddakaṃ katvā baddhaṃ kalāpabaddhaṃ. Bhārabaddhaṃ nāma sīsabhārādivasena baddhaṃ. Muḷālanti kandaṃ. Pattaṃ vā pupphaṃ vāti idaṃ kaddamassa anto pavisitvā ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. Niddhamanatumbanti vāpiyā udakassa nikkhamananāḷaṃ. Udakavāhakanti mahāmātikaṃ. Avahārena so na kāretabboti iminā pāṇaṃ jīvitaṃ voropane āpattiyā sabbattha na mucatīti dīpeti. Mātikaṃ āropetvāti khuddakamātikaṃ āropetvā. Maritvā...pe... tiṭṭhantīti ettha matamacchānaṃyeva tesāṃ santakattā amate gaṇhantassa natthi avahāro.

Nāvaṭṭhakathāvaṇṇanā

99. Nāvaṭṭhakathāyaṃ thullaccayaṃpi pārājikampi hotīti ettha paṭhamam ṭhānā acāvetvā mutte thullaccayaṃ, paṭhamam pana ṭhānā cāvetvā mutte pārājikanti veditabbaṃ. Pāse baddhasūkaro viyātiādīnā vuttaṃ sandhāyāha “tattha yutti pubbe vuttāevā”ti. Vipannaṭṭhanāvāti visamavātehi desantaram palātā, bhijjivā vā vināsaṃ patvā uduke nimujjivā heṭṭhā bhūmitalaṃ appatvā sāmikehi ca apariccattālayā vuccati. Balavā ca vāto āgammāti iminā asati vāte ayam payogo katoti dasseti. Puggalassa natthi avahāroti sukkhamātikāyaṃ ujukaraṇanayena vuttaṃ. Taṃ attano pādena anakkamitvā hatthena ca anukhipitvā aññasmiṃ daṇḍādīsū bandhitvā ṭhapite yujjati, attano pādena akkamitvā hatthena ca ukkipitvā ṭhitassa pana balavavātena chattaṭṭhāvarādīsū pahaṭesu pakatiṃ vijahitvā daḥhataram akkamanagahaṇāḍipayogo abhinavo kātabbo siyā. Itarathā chattaṭṭhāvarādīni vā vigacchanti, avahārako vā sayam patissati, nāvā ca tadā na gamissati. Tasmā īdise abhinavappayoge sati avahārena bhavitabbaṃ. Sukkhamātikāyaṃ ujukatāya udakāgamanakāle kātabbakiccaṃ natthīti taṃ idha nidassanaṃ na hoti. Dāsaṃ pana pakatiyā palāyantaṃ “sīghaṃ yāhī”ti vatvā pakatigamanato turitagamanuppādanādīnā idha nidassanena bhavitabbanti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Vāte āgatepi yattha atilahukattā nāvāya kañci payogaṃ akatvā pakatiyā avahārako tiṭṭhati, tatthidaṃ aṭṭhakathāyaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

Yānaṭṭhakathāvaṇṇanā

100. Yānaṭṭhakathāyaṃ ubhosu passesūti catunnaṃ thambhānaṃ upari caturassaṃ dārusaṅghātaṃ āropetvā tassa vāmadakkhiṇapassesu ubhosu vātātapāḍiparissayavinodanattaṃ garuḷapakkhino ubho pakkhā viya katā sandamānikā. Dukayuttassāti dvīhi goṇehi yuttassa. Ayuttakanti goṇehi ayuttaṃ. Kappakatāti dvinnaṃ sikhānaṃ sandhiṭṭhāne gosīngāni viya dve koṭīyo ṭhapetvā upatthambhanī kappakatā nāma, sā dvīhipi koṭīhi bhūmiyaṃ patiṭṭhāti, tenāha “cha ṭhānānī”ti. Tīni vā cattāri vā ṭhānānīti akappakatāya upatthambhaniyā ca dvinnaṃ cakkānañca vasena tīni ṭhānāni, kappakatāya vasena cattāri ṭhānāni, tathā pathaviyaṃ ṭhapitassa tīni ṭhānānīti sambandho. Akkhasīsehīti akkhadārūno dvīhi koṭīhi. Akkhuddhīhīti akkhadārūnā sampaṭicchakā heṭṭhimabhāge kappakatā dve dārukhaṇḍā akkhuddhiyo nāma, tāsāṃ kappakatānaṃ dvinnaṃ kappasīsāni cattāri idha “akkhuddhiyo”ti vuccanti, tenāha “catūhi ca akkhuddhīhī”ti. Tāhi patiṭṭhitāhi patiṭṭhitatṭhānāni cattāri dhurena patiṭṭhitatṭhānaṃ ekanti pañca ṭhānāni honti. Uddhiyova “uddhikhāṇukā”ti vuttā, uddhikhāṇukānaṃ abhāve akkhasīsānaṃ patiṭṭhānokāsaṃ dassento āha samameva bāhaṃ katvātiādī. Tattha samamevāti uddhiyo heṭṭhā anolambetvā bāhuno heṭṭhimabhāgaṃ samaṃ katvā dvinnaṃ bāhudārūnaṃ majjhe akkhasīsappamāṇena chiddaṃ katvā tattha akkhasīsāni pavesitāni honti, tena bāhānaṃ heṭṭhābhāgaṃ sabbaṃ bhūmiṃ phusitvā tiṭṭhati, tenāha “sabbaṃ pathaviṃ phusitvā tiṭṭhati”ti. Sesāṃ nāvāyaṃ vuttasadisanti iminā yadi pana taṃ evaṃ gacchantaṃ pakatigamanaṃ pacchinditvā aññaṃ disābhāgaṃ neti, pārājikaṃ. Sayameva yaṃ kiñci ṭhānaṃ sampattaṃ ṭhānā acālentova vikkiṇitvā gacchati, nevatthi avahāro, bhaṇḍadeyyaṃ pana hotīti imaṃ nayaṃ atidisati.

Bhāraṭṭhakathāvaṇṇanā

101. Bhāraṭṭhakathāyaṃ bhāraṭṭhanti mātikāpadassa bhāro nāmāti idaṃ atthadassananti āha “bhāroyeva bhāraṭṭha”nti. Purimagaleti galassa purimabhāge. Galavāṭakoti gīvāya uparimagalavāṭako. Uraparicchedamajjheti urapariyantassa majjhe. Sāmikehi anāṇattoti idaṃ yadi sāmikehi “imaṃ bhāraṃ netvā asukaṭṭhāne

dehī”ti āṇatto bhaveyya, tadā tena gahitabhaṇḍaṃ upanikkhittaṃ siyā, tañca theyyacittena sīsādito oropentassāpi avahāro na siyā, sāmikānaṃ pana dhuranikkhepe eva siyāti tato upanikkhittabhaṇḍabhāvato viyojetuṃ vuttaṃ, teneva vakkhati “tehi pana anāṇattattā pārājika”nti. Ghaṃsantoti sīsato anukkipanto, yadi ukkhipeyya, ukkhittamatte pārājikaṃ, tenāha sīsato kesaggamattampītiādi. Yo cāyanti yo ayaṃ vinicchayo.

Ārāmaṭṭhakathāvaṇṇanā

102. Ārāmaṭṭhakathāyaṃ ārāmaṃ abhiyuñjati idam abhiyogakaraṇaṃ paresaṃ bhūmaṭṭhabhaṇḍādīsupi kātuṃ vaṭṭatiyeva. Ārāmādithāvaresu pana yebhuyyena abhiyogavaseneva gahaṇasambhavato ettheva pāliyaṃ abhiyogo vutto, iti iminā nayena sabbatthāpi sakkā ñātunti gahetabbaṃ. Adinnādānassa payogattāti sahapayogamāha. Vatthumhiyeva katapayogattā sahapayogavasena hetam dukkaṭaṃ. Sayampīti abhiyuñjakopi. “Kiṃ karomi kiṃ karomī”ti evaṃ kiṅkārameva paṭissuṇanto viya caratīti kiṅkārapaṭissāvī, tassa bhāvo kiṅkārapaṭissāvibhāvo, tasmim, attano vasavattibhāveti vuttaṃ hoti. Ukkocanti lañjaṃ. Sabbesaṃ pārājikanti kūṭavinicchayikādīnaṃ. Ayaṃ vatthusāmītiādikassa ubhinnaṃ dhuranikkhepakaraṇahetuno payogassa karaṇakkhaṇeva pārājikaṃ hotīti veditabbaṃ. Sace pana sāmikassa vimati ca dhuranikkhepo ca kamena uppajjanti, payogasamuṭṭhāpakacittakkhaṇe pārājikameva hoti, na thullaccayaṃ. Yadi vimatiyeva uppajjati, tadā thullaccayamevāti veditabbaṃ, ayaṃ nayo sabbattha yathānurūpaṃ gahetabbo. Dhuranikkhepavaseneva parājayoti sāmiko “ahaṃ na muccāmī”ti dhuraṃ anikkhipanto aṭṭo parājito nāma na hotīti dasseti.

Vihāraṭṭhakathāvaṇṇanā

103. Vihāraṭṭhakathāyaṃ vihāranti upacārasīmāsaṅkhātāṃ sakalaṃ vihāraṃ. Pariveṇanti tassa vihārassa abbhantare visuṃ visuṃ pākārādiparicchinnatṭhānaṃ. Āvāsanti ekaṃ āvasathamattaṃ. Gaṇasantake paricchinnasāmikattā sakkā dhuraṃ nikkhipāpetunti āha “dīghabhāṇakādibhedassa pana gaṇassā”ti. Idhāpi sace ekopi dhuraṃ na nikkhipati, rakkhatiyeva. Esa nayo bahūnaṃ santake sabbattha.

Khettaṭṭhakathāvaṇṇanā

104. Khettaṭṭhakathāyaṃ nirumbhitvā vātiādīsu gaṇhantassāti paccekaṃ yojetabbaṃ, tattha nirumbhitvā gahaṇaṃ nāma vīhisīsaṃ acchinditvā yathāṭṭhitameva hatthena gahetvā ākaḍḍhitvā bījamattasseva gahaṇaṃ. Ekamekanti ekaṃ vīhisīsaṃ. Yasmim bīje vātiādi nirumbhitvā gahaṇādīsu yathākkamaṃ yojetabbaṃ. “Tasmim bandhanā mocitamatte”ti vacanato tasmim bījādīmhi bandhanā mutte sati tato anapanītepi ṭhānantarassa abhāvā pārājikameva. Yassa pana sīsādikassa santarādinā saha saṃsibbanaṃ vā ekābaddhatā vā hoti, tassa bandhanā mocite thullaccayaṃ, itaraṭṭhānato mocite pārājikanti gahetabbaṃ, tenāha vīhināṇantiādi. Sabhusanti palālasahitaṃ. Khīlenāti khāṇukena. Ettha ca khīlasaṅkamanādīsu sahapayogo dhuranikkhepo cāti ubhayaṃ sambhavati. Khīlasaṅkamanādi ettha sahapayogo. Tasmīnca kate yadi sāmikā dhuraṃ na nikkhipanti puna gaṇhitukāmāva honti, na tāva avahāro, “khīlaṃ saṅkāmetvā khetṭādim asuko rājavallabho bhikkhu gaṇhitukāmo”ti ñatvā tassa balaṃ kakkhaḷādi bhāvañca nissāya khīlasaṅkamanādikiriyāniṭṭhānato paṭhamameva sāmikā dhuraṃ nikkhipanti, na avahāro etassa payoganiṭṭhānato puretameva dhurassa

nikkhittattā. Yadā pana khīlasaṅkamanādipayogeneva dhuranikkhepo hoti, tadāyeva avahāro, tenevettha “tañca kho sāmikānaṃ dhuranikkhepenā”ti vuttaṃ. Khīlādīnaṃ saṅkamitabhāvaṃ ajānitvā sāmikānaṃ sampatiṇṇaṃ pettha dhuranikkhepoti veditabbo. Evaṃ sabbatthāti yathāvuttamatthaṃ rajjusaṅkamanādisupi atidisati. Yaṭṭhinti mānadaṇḍaṃ. Ekasmiṃ anāgate thullaccayaṃ, tasmīṃ āgate pārājikanti sace dārūni nikhaṇitvā tattakeneva gaṇhitukāmo hoti, avasāne dārumhi pārājikaṃ. Sace tattha kaṇṭakasākhādīhi pādānaṃ antaraṃ paṭicchādetvā kassaci appavesārahaṃ katvā gahetukāmo hoti, avasānasākhāya pārājikaṃ, tenāha “sākhāparivāreneva attano kātuṃ sakkotī”ti, dārūni ca nikhaṇitvā sākhāparivāraṇa katvā eva attano santakaṃ kātuṃ sakkotīti attho. Khetamariyādanti vuttamevatthaṃ vibhāvetuṃ “kedārapāḷi”nti vuttaṃ. Idañca khīlasaṅkamanādinā gahaṇaṃ āramādisupi labbhateva.

Vatthuṭṭhakathāvaṇṇanā

105. Vatthuṭṭhakathāyaṃ tiṇṇaṃ pākārānanti iṭṭhakaṣilādārūnaṃ vasena tiṇṇaṃ pākārānaṃ.

106. Gāmaṭṭhakathāyaṃ “gāmo nāmā”ti pāḷiyaṃ na vuttaṃ sabbaso gāmalakkhaṇassa pubbe vuttattā.

Araññaṭṭhakathāvaṇṇanā

107. Araññaṭṭhakathāyaṃ vinivijjhivāti ujukameva vinivijjhivā. Lakkhaṇacchinnassāti araññasāmikānaṃ hatthato kiṇitvā gaṇhantehi kataakkharādisaññānaṃ. Chaliyā pariyaṇaddhanti iminā sāmikānaṃ nirāpekkhatāya cirachaḍḍitabhāvaṃ dīpeti, tenāha “gahetuṃ vaṭṭatī”ti. Yadi sāmikānaṃ sāpekkhatā atthi, na vaṭṭatī. Tāni katāni ajjhāvutthāni ca hontīti tāni gehādīni katāni pariniṭṭhitāni manussehi ca ajjhāvutthāni ca honti. Dārūṇi gehādīnaṃ katattā avasiṭṭhadārūni. Gahetuṃ vaṭṭatīti sāmikānaṃ anālayattā vuttaṃ, te ca yadi gahaṇakāle disvā sālayā hutvā vārenti, gahetuṃ na vaṭṭatiyeva. “Dehī”ti vutte dātabbamevāti “dehī”ti vutte “dassāmī”ti ābhogaṃ katvā gacchantassa “dehī”ti avutte adatvā gamane āpatti natthi. Pacchāpi tehi codite dātabbameva.

Adisvā gacchati, bhaṇḍadeyyanti suddhacittena gatassa bhaṇḍadeyyaṃ. Ārakkhaṭṭhānampi suddhacittena atikkamitvā theyyacitte uppannepi avahāro natthi ārakkhaṭṭhānassa atikkantattā. Keci pana “yattha katthaci nītānampi dārūnaṃ araññasāmikānaññeva santakattā puna theyyacittaṃ uppādetvā gacchati, pārājikamevā”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ “ārakkhaṭṭhānaṃ patvā...pe... assatiyā atikkamatī”ti, sahasā taṃ ṭhānaṃ atikkamatītiādinā ca ārakkhaṭṭhānātikkameyeva āpattiyā vuccamānattā, ārakkhaṭṭhānātikkameva sandhāya “idaṃ pana theyyacittena parihaṇantassa ākāseṇa gacchatopi pārājikamevā”ti vuttaṃ. Yañca “yattha katthaci nītānampi dārūnaṃ araññasāmikānaññeva santakattā”ti kāraṇaṃ vuttaṃ, tampi ārakkhaṭṭhānato bahi pārājikāpajjanassa kāraṇaṃ na hoti bhaṇḍadeyyabhāvasseva kāraṇattā. Tesaṃ santakatteneva hi bahi katassāpi bhaṇḍadeyyaṃ jātaṃ, itarathā ca bhaṇḍadeyyampi na siyā suṅkaghātātikkame viya. Addhikehi dinnameva suṅkikānaṃ santakaṃ hoti, nādinnaṃ, tena taṃ ṭhānaṃ yato kutoci paccayato suddhacittena atikkantassa bhaṇḍadeyyampi na hoti. Idha pana araññasāmikānaṃ santakattā sabbatthāpi bhaṇḍadeyyameva hoti, tenevettaṃ arañña ārakkhaṭṭhānaṃ suṅkaghātātapi garutaraṃ jātaṃ. Yadi hi ārakkhaṭṭhānato bahipi theyyacitte sati avahāro bhavēyya, ārakkhaṭṭhānaṃ patvātiādinā ṭhānaniyamo

niratthako siyā yattha katthaci theyyacitte uppanne pārājikanti vattabbato. Tasmā ārakkhattānato bahi theyyacittena gacchantassa avahāro na bhavati evāti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Idaṃ pana theyyacittena pariharantassāti yasmiṃ padese atikkante tesam araṇṇaṃ ārakkhattānañca atikkanto nāma hoti, taṃ padesaṃ ākāsenāpi atikkamanavasena gacchantassāpīti attho.

Udakakathāvaṇṇanā

108. Udakakathāyaṃ mahākucchikā udakacāṭi udakamaṇiko, “samekhalā cāṭi udakamaṇiko”tipi vadanti. Tatthāti tesu bhājanesu. Bhūtagāmena saddhimpīti pi-saddena akappiyapathavimpi saṅgaṇhāti. Taḷākarakkhaṇatthāyāti “mahodakam āgantvā taḷākamariyādaṃ mā chindī”ti taḷākarakkhaṇattham. Nibbahanaudakanti ettha taḷākassa ekena unnatena passena adhikajalam nibbahati nigacchati etenāti “nibbahana”nti adhikajalanikkhamanamātikā vuccati. Tattha gacchamānaṃ udakam nibbahanaudakam nāma. Niddhamanatumbanti sassādīnaṃ atthāya iṭṭhakādīhi kataṃ udakanikkhamanapanāḷi. Mariyādaṃ dubbalaṃ katvāti ettha dubbalaṃ akatvāpi yathāvuttappayoge kate mariyādaṃ chinditvā nikkhantaudakagghānurūpena avahārena kattabbameva. Yattakam tappaccayā sassam uppajjati bījakasikammādibbayaṃ ṭhapetvā yaṃ adhikalābham uppajjati, taṃ sandhāya vuttaṃ. Na hi tehi kātabbam vayakaraṇampi etassa dātabbam. Idañca taruṇasasse jāte udakam vināsentassa yujjati, sasse pana sabbathā akateyeva udakam vināsentena ca udakagghameva dātabbam, na tappaccayā sakalam sassam tena vināsitaḥṇasasseva bhaṇḍadeyyatā, itarathā vāṇijjādiatthāya parehi ṭhapitaḥṇaḍaṃ avaharantassa tadubhayampi gahetvā bhaṇḍaggham kātabbam siyā, tañca na yuttanti amhākam khanti. Sāmikānaṃ dhuranikkhepenāti ettha ekassa santake taḷāke khette ca jāte tasseva dhuranikkhepena pārājikam, yadi pana taṃ taḷākam sabbasādhāraṇam, khetāni pāṭipuggalikāni, tassa tassa puggalasasseva dhuranikkhepe avahāro, atha khetānapi sabbasādhāraṇāni, sabbesaṃ dhuranikkhepeyeva pārājikam, nāsati dātṭhabbam.

Aniggateti anikkhante, taḷākeyeva ṭhiteti attho. Paresaṃ mātikāmukhanti khuddakamātikāmukham. Asampattevāti taḷākato nikkhamitvā mahāmātikāyaṃ eva ṭhite. Anikkhante baddhā subaddhāti taḷākato anikkhante bhaṇḍadeyyampi na hoti sabbasādhāraṇattā udakassāti adhippāyo. Nikkhante pana pāṭipuggalikam hoti āha “nikkhante baddhā bhaṇḍadeyya”nti. Idha pana khuddakamātikāyaṃ appaviṭṭhattā avahāro na jāto, “taḷākato aniggate paresaṃ mātikāmukham asampattevā”ti heṭṭhā vuttassa vikappadvayassa “anikkhante baddhā subaddhā, nikkhante baddhā bhaṇḍadeyya”nti idaṃ dvayaṃ yathākkamena yojanattham vuttaṃ. Natthi avahāroti ettha “avahāro natthi, bhaṇḍadeyyam pana hoti”ti keci vadanti, taṃ na yuttaṃ. Vatthum...pe... na sametīti ettha taḷākagataudakassa sabbasādhāraṇattā parasantakavatthu na hoti adhippāyo.

Dantaponakathāvaṇṇanā

109. Dantakattakathāyaṃ tato paṭṭhāya avahāro natthi “yathāsukham bhikkhusaṅgho paribhuñjatū”ti abhājetvā yāvadicchakam gahaṇatthameva ṭhapitattā arakkhitattā sabbasādhāraṇattā ca aññaṃ saṅghikam viya na hoti theyyacittena gaṇhantassāpi natthi avahāro. Khādantu, puna sāmaṇerā āharissantīti keci therā vadeyyunti yojetabbam.

Vanappatikathāvaṇṇanā

110. Vanappatikathāyaṃ sandhāritattāti chinnassa rukkhassa patitum āraddhassa sandhāraṇamattena vuttaṃ, na pana maricavallīdīhi pubbe veṭhetvā ṭhitabhāvena. Tādise hi chinnepi avahāro natthi araṇṇaṭṭhakathāyaṃ veṭhitavalliyāṃ viya. Ujukameva tiṭṭhatīti iminā sabbaso chindanameva vallīdīhi asambaddhassa rukkhassa ṭhānācāvanāṃ pubbe viya ākāśādīsu phuṭṭhasakalapadesato mocananti āveṇikamidha ṭhānācāvanāṃ dasseti. Keci pana “rukhabhārena kiñcideva bhassitvā ṭhitattā hotiyeva ṭhānācāvana”nti vadanti, tanna, rukkhena phuṭṭhassa sakalassa ākāśapadesassa pañcahi chahi vā ākārehi anatikkamitattā. Vātamukhaṃ sodhetīti yathā vāto āgantvā rukkhaṃ pātetī, evaṃ vātassa āgamanamaggaṃ rundhitvā ṭhitāni sākāgumbādīni chinditvā apanento sodhetī. Maṇḍūkakaṇṭakaṃ vāti maṇḍūkānaṃ naṅguṭṭhe aggakoṭiyāṃ ṭhitakaṇṭakanti vadanti, eke “visamacchakaṇṭaka”ntipi vadanti.

Haraṇakakathāvaṇṇanā

111. Haraṇakakathāyaṃ haraṇakanti vatthusāminā hariyamānaṃ. So ca pādaṃ agghati, pārājikamevāti “antaṃ na gaṇhissāmī”ti asallakkhitattā sāmāññato “gaṇhissāmi eta”nti sallakkhitasseva paṭassa ekadesatāya tampi gaṇhitukāmovāti pārājikaṃ vuttaṃ. Sabhaṇḍahāraṇakanti sahaḥaṇḍahāraṇakāṃ, sakārādesassa vikappattā saha saddova ṭhito, bhaṇḍahāraṇakena saha taṃ bhaṇḍanti attho. Sāsaṅkoti “yadi upasaṅkamitvā bhaṇḍaṃ gaṇhissāmi, āvudhena maṃ pahareyyā”ti bhayena sañjātāsaṅko. Ekamantaṃ paṭikkammāti bhayeneva anupagantvā maggato sayāṃ paṭikkamma. Santajjetvāti pharusavācāya ceva āvudhaparivattanādikāyavikārena ca santajjetvā. Anajjhāvutthakanti apariggahitakaṃ. Ālayena anadhimuttampi bhaṇḍaṃ anajjhāvutthakaṃ nāma hotīti āha “āharāpente dātabba”nti, iminā paṭhamāṃ pariccattālayānampi yadi pacchāpi sakasaññā uppajjati, tesaññeva taṃ bhaṇḍaṃ hoti, balakkārenāpi sakasaññāya tassa gahaṇe doso natthi, adadantasseva avahāroti dasseti. Yadi pana sāmīno “pariccattaṃ mayā paṭhamāṃ, idāni mama santakaṃ vā etaṃ, no”ti āsaṅkā hoti, balakkārena gahetum na vaṭṭati sakasaññābaleneva puna gahetabbabhāvassa āpannattā. “Adentassa pārājika”nti vacanato corassa sakasaññāya vijjāmānāyapi sāmikesu sālāyesu adātum na vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. Aññesūti mahāpaccariyādīsu. Vicāraṇāyeva natthīti iminā tatthāpi paṭikkhepābhāvato ayameva atthoti dasseti.

Upanidhikathāvaṇṇanā

112. Upanidhikathāyaṃ saṅgopanatthāya attano hatthe nikkhattassa bhaṇḍassa guttaṭṭhāne paṭisāmanappayogaṃ vinā nāhaṃ gaṇhāmītiādinā aññasmiṃ payoge akate rajjasaṅkhobhādīkāle “na dāni tassa dassāmi, na mayhaṃ dāni dassatī”ti ubhohipi sakasakaṭṭhāne nisīditvā dhuranikkhepe katepi avahāro natthi. Keci panettha “pārājikameva paṭisāmanappayogassa katattā”ti vadanti, taṃ tesāṃ matimattaṃ, na sārato paccetabbaṃ. Paṭisāmanakāle hissa theyyacittaṃ natthi, “na dāni tassa dassāmi”ti theyyacittupattikkhaṇe pana sāmīno dhuranikkhepacittupattiyā hetubhūto kāyavacīpayogo natthi, yena so āpattiṃ āpajjeyya. Na hi akiriyasamuṭṭhānāyaṃ āpattīti. Dāne saussāho, rakkhati tāvāti avahāraṃ sandhāya avuttattā nāhaṃ gaṇhāmītiādinā musāvādakaraṇe pācittiyameva hoti, na dukkaṭaṃ theyyacittābhāvena sahapayogassāpi abhāvatoti gahetabbaṃ. Yadi pi mukhena dassāmīti vadati...pe... pārājikanti ettha katarapayogena āpatti, na tāva paṭhamena bhaṇḍapaṭisāmanappayogena tadā

theyyacittābhāvā, nāpi “dassāmī”ti kathanappayogena tadā theyyacitte vijjamānēpi payogassa kappiyattāti? Vuccate - sāmīnā “dehī”ti bahuso yāciyamānōpi adatvā yena payogena attano adātukāmatam sāmikassa ñāpeti, yena ca so “adātukāmo ayam vikkhipatī”ti ñatvā dhuram nikkhipati, teneva payogenassa āpatti. Na hettha upanikkhittabhaṇḍe pariyāyena mutti atthi. Adātukāmatāya hi kadā te dinnam, kattha te dinnantiādipariyāyavacanēnāpi sāmikassa dhure nikkhipāpate āpattiyeva. Teneva aṭṭhakathāyam vuttam - “kiṃ tumhe bhaṇatha...pe... evam ubhinnam dhuranikkhepena bhikkhuno pārājika”nti. Parasantakassa parehi gaṇhāpane eva pariyāyato mutti, na sabbatthāti gahetabbam. Attano hatthe nikkhattattāti ettha attano hatthe sāmīnā dinnatāya bhaṇḍāgārikatṭhāne ṭhitattā ca ṭhānācāvanēpi natthi avahāro, theyyacittena pana gahaṇe dukkaṭato na mucatīti veditabbam.

Eseva nayoti uddhāreyeva corassa pārājikam, kasmā? Aññehi sādharmaṇassa abhiññāṇassa vuttattā. Aññam tādīsameva gaṇhante yujjati saññāṇato okāsato ca tena sadīsameva aññam gaṇhante yujjati, corena sallakkhitappadesato tam apanetvā kehici tattha tādīse aññasmim patte ṭhapite tam gaṇhanteyeva yujjati adhippāyo, tena corena divā sallakkhitapattam aññattha apanetvā tādāññe tādīse patte tattha ṭhapitepi corassa pacchā rattibhāge uppajjamānam theyyacittam divā sallakkhitappadesa ṭhapitam aññam tādīsam pattameva ālambitvā uppajjati dassitam hoti. Padavārenāti therena nīharitvā dinnam pattam gahetvā gacchato corassa padavārena. Atādīsameva gaṇhante yujjati atādīsassa therena gahaṇakkhaṇe avahārābhāvato pacchā hatthapattam “ta”nti vā “añña”nti vā saññāya “idaṃ gahetvā gacchāmī”ti gamane padavāreneva avahāro yujjati adhippāyo.

Pārājikam natthīti padavārepi pārājikam natthi upanidhibhaṇḍe viyāti gahetabbam. Gāmadvāranti bahigāme vihārassa paṭiṭṭhitattā gāmapavesassa ārambhappadesadassanavasena vuttam, antogāmanti attho. Dvinnampi uddhāreyeva pārājikanti therassa abhaṇḍāgārikattā vuttam. Yadi hi so bhaṇḍāgāriko bhaveyya, sabbampi upanikkhittameva siyā, upanikkhittabhaṇḍe ca theyyacittena gaṇhatopi na tāva therassa avahāro hoti, corasseva avahāro. Ubhinampi dukkaṭanti therassa attano santakatāya corassa sāmikena dinnattā avahāro na jāto, ubhinampi asuddhacittena gahitattā dukkaṭanti attho.

Āṇattiyā gahitattāti “pattacīvaram gaṇhā”ti evam therena kataṇṇattiyā gahitattā. Aṭṭavim pavisati, padavārena kāretabboti “pattacīvaram gaṇha, asukam nāma gāmaṃ gantvā piṇḍāya carissāmā”ti therena vihārato paṭṭhāya gāmamaggepi sakalepi gāme vicaraṇassa niyamitattā maggato okkamma gacchantasseva padavārena āpatti vuttā. Vihārassa hi parabhaṇḍe upacārato paṭṭhāya yāva tassa gāmassa parato upacāro, tāva sabbam daharassa therāṇattiyā sañcaraṇupacārova hoti, na pana tato param. Teneva “upacārātikkame pārājikam. Gāmupacārātikkame pārājika”nti ca vuttam. Paṭinivattane cīvaradhovanādiatthāya pesanēpi eseva nayo. Aṭṭhatvā anisīditvāti ettha vihāram pavisitvā sīsādīsu bhāram bhūmiyam anikkhipitvā tiṭṭhanto vā nisīdanto vā vissamitvā theyyacitte vūpasante puna theyyacittam uppādetvā gacchati ce, pādudhārena kāretabbo. Sace bhūmiyam nikkhipitvā puna tam gahetvā gacchati, uddhārena kāretabbo. Kasmā? Āṇāpakassa āṇattiyā yaṃ kattabbam, tassa tāvatā pariniṭṭhitattā. “Asukam nāma gāma”nti aniyametvā “antogāmaṃ gamissāmā”ti avisesena vutte vihārasāmantā pubbe piṇḍāya pavitṭhapubbā sabbe gocaragāmāpi khattamevāti vadanti. Sesanti

maggukkamanavīhārābhīmukhagamanādi sabbam. Purimasadisamevāti anāṇattiyā gahitepi sāmikassa kathetvā gahitattā heṭṭhā vuttavīhārūpacārādi sabbam khattamevāti katvā vuttam. Eseva nayoti antarāmagge theyyacittam uppādetvātiādinā vuttam nayaṃ atidisati.

Nimitte vā kateti cīvaram me kiliṭṭham, ko nu kho rajitvā dassatītiādinā nimitte kate. Vuttanayenevāti anāṇattassa therena saddhim paccācīvaram gahetvā gamanavāre vuttanayeneva. Ekapasseti vīhārassa mahantatāya attānaṃ adassetvā ekasmiṃ passe. Theyyacittena paribhuñjanto jīrāpetīti theyyacitte uppanne ṭhānācāvanam akatvā nivatthapārutanīhāreneva paribhuñjanto jīrāpeti, ṭhānā cāventassa pana theyyacitte sati pārājikameva sīse bhāram khandhe karaṇādīsu viya. Yathā vā tathā vā nassatīti aggīādinā nassati, añño vā kocīti iminā yena ṭhapitam, sopi saṅgahitoti veditabbam.

Itarassāti corassa. Itaram gaṇhato uddhāre pārājikanti ettha “pavisitvā tava sātakaṃ gaṇhāhi”ti imināva upanidhibhāvato mocitattā, sāmikassa itaram gaṇhato attano sātaka ālayassa sabbhāvato ca “uddhāre pārājika”nti vuttam. Sāmiko ce “mama santakaṃ idaṃ vā hotu, aññaṃ vā, kiṃ tena, alaṃ mayham iminā”ti evaṃ suṭṭhu nirālayo hoti, corassa pārājikaṃ natthīti gahetabbam. Na jānantīti tena vuttavacanam asuṇantā na jānanti. Eseva nayoti ettha sace jānitvāpi cittena na sampāṭicchanti, eseva nayoti daṭṭhabbam. Paṭikkhipantīti ettha cittena paṭikkhepopi saṅgahitovāti veditabbam. Upacāre vijjamāneti bhaṇḍāgārassa samīpe uccārapassāvaṭṭhāne vijjamāne. Mayi ca mate saṅghassa ca senāsane vinaṭṭheti ettha “taṃ māressāmā”ti ettake vuttepi vivaritam vaṭṭati gilānapakkhe ṭhitattā avisayoti vuttattā. Maraṇato hi param gelaṇṇam avisayattaṇca natthi. “Dvāram chinditvā parikkhāram harissāmā”ti ettake vuttepi vivaritam vaṭṭatiyeva. Sahāyehi bhavitabbanti tehipi bhikkhācārādīhi pariyesitvā attano santakepi kiñci kiñci dātabbanti vuttam hoti. Ayaṃ sāmīcīti bhaṇḍāgāre vasantānaṃ idaṃ vattam.

Lolamahātheroti mando momūho ākiṇṇavīhārī. Itarehīti tasmīmyeva gabbhe vasantehi itarabhikkhūhi. Vīhārarakkhaṇavāre niyutto vīhāravāriko, vuḍḍhapaṭipāṭiyā attano vāre vīhārarakkhaṇako. Nivāpanti bhattavetanam. Corānam paṭipatham gatesūti corānam āgamanam ṇatvā “paṭhamataraṇṇeva gantvā saddam karissāmā”ti corānam abhimukham gatesu, “corehi haṭabhaṇḍam āharissāmā”ti tadanupatham gatesupi eseva nayo. Nibaddham katvāti “asukakule yāgubhattam vīhāravārikānaṇṇevā”ti evaṃ niyamanam katvā. Dve tisso yāgusalākā cattāri pañca salākabhattāni ca labhamānovāti idaṃ nidassanamattam, tato ūnam vā hotu adhikaṃ vā attano veyyāvaccakarassa ca yāpanamattam labhanameva pamāṇanti gahetabbam. Nissitake jaggentīti tehi vīhāram jaggāpentīti attho. Asahāyakassāti sahāyarahitassa. Attadutiyaṃ appicchassa attā sarīrameva dutiyo assa nāṇṇoti attadutiyo. Tadubhayassāpi atthassa vibhāvanam yassātiādi, etena sabbenā ekekassa vāro na pāpetabboti dassitanti veditabbam. Pākavattatthāyāti niccam pacitabbayāgubhattasaṅkhātavattatthāya. Ṭhapentīti dāyakā ṭhapenti. Tam gahetvāti tam āramikādīhi diyyamānam bhāgam gahetvā. Na gāhāpetabboti ettha abbhokāsikassāpi attano adhikaparikkhāro vā ṭhapito atthi, cīvarādisaṅghikabhāgepi ālayo vā atthi, sopi gāhāpetabbova. Diguṇanti aññehi labbhamānato diguṇam. Pakkhavārenāti aḍḍhamāsavārena.

Suṅkaghātakathāvaṇṇanā

113. Suṅkaghātakathāyaṃ suṅkaṃ yattha rājapurisā hananti adadantānaṃ santakaṃ acchindivāpi gaṇhanti, taṃ ṭhānaṃ suṅkaghātanti evampi attho daṭṭhabbo. Vuttamevatthaṃ pākaṃ kātuṃ tañhītiādi vuttaṃ. Dutiyāṃ pādaṃ atikkāmetīti ettha paṭhamapādaṃ paricchedato bahi ṭhapetvā dutiyapāde uddhaṭamatte pārājikaṃ. Uddharitvā bahi aṭṭhapitepi bahi ṭhito eva nāma hotīti katvā evaṃ sabbattha padavāresupīti daṭṭhabbaṃ. Parivattitvā abbhantarimaṃ bahi ṭhapeti, pārājikanti idaṃ sayāṃ bahi ṭhatvā paṭhamāṃ abbhantarimaṃ ukkhipitvā vā samakaṃ ukkhipitvā vā parivattanaṃ sandhāya vuttaṃ. Bahi ṭhatvā ukkhittamatte hi sabbāṃ bahigatameva hotīti. Sace pana so bahi ṭhatvāpi bāhirapuṭakaṃ paṭhamāṃ anto ṭhapetvā pacchā abbhantarimaṃ ukkhipitvā bahi ṭhapeti, tadāpi ekābaddhatāya avijahitattā avahāro na dissati. Keci pana “bhūmiyaṃ patitvā vattantaṃ puna anto pavisati, pārājikamevāti vuttattā bāhirapuṭake antopaviṭṭhepi bahigatabhāvato na muccati, antogataṃ pana puṭakaṃ paṭhamāṃ, pacchā eva vā bahi ṭhapitamatte vā pārājikamevā”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ. Bahi bhūmiyaṃ pātissa kenaci saddhiṃ ekābaddhatāya abhāvena antopaviṭṭhepi pārājikamevāti vuttaṃ yuttaṃ, idaṃ pana ekābaddhattā tena saddhiṃ na sameti. Tasmā yathā antobhūmigatena ekābaddhattā na hoti, evaṃ ubhayassāpi bahigatabhāve sādHITEYEVA avahāroti viññāyati, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Ye pana parivattitvāti imassa nivattitvāti atthaṃ vadanti, tehi pana abbhantarimaṃ bahi ṭhapetīti ayamatto gahito hotīti tattha saṅkāyeva natthi. Ekābaddhanti kājakoṭiyaṃ rajjuyā bandhanaṃ sandhāya vuttaṃ. Abandhitvā kājakoṭiyaṃ ṭhapitamattameva hoti, pārājikanti bahi gahitakājakoṭiyaṃ ṭhapitaṃ yadi pādaṃ agghati, pārājikameva, antoṭhapitena ekābaddhatāya abhāvāti adhippāyo. Gacchante yāne vā...pe... ṭhapetīti suṅkaghātaṃ pavisitvā appavisitvā vā ṭhapeti. Suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhitanti yānādīhi nīhaṭattā bahi ṭhitaṃ. Keci pana “bahi ṭhapita”nti pāṭhaṃ vikappetvā suṅkaṭṭhānato pubbeva bahi ṭhapitanti atthaṃ vadanti, taṃ na sundaraṃ; suṅkaṭṭhāne pavisitvā yāne ṭhapitepi pavattitvā gate viya dosābhāvato. Yo pana suṅkaṭṭhānassa antova pavisitvā “suṅkaṭṭhāna”nti ñatvā theyyacittena āgatamaggena paṭinivattitvā gacchati, tassāpi yadi tena disābhāgena gacchantānampi hatthato suṅkaṃ gaṇhanti, pārājikameva. Imasmim ṭhāneti yānādīhi nīharaṇe. Tatrāti tasmim eḷakalomasikkhāpade.

Pāṇakathāvaṇṇanā

114. Pāṇakathāyaṃ āṭhapitoti mātāpitūhi iṇaṃ gaṇhantehi “yāva iṇadānā ayaṃ tumhākaṃ santike hotū”ti iṇadāyakaṇaṃ niyyātito. Avahāro natthīti mātāpitūhi puttassa apariccattattā mātāpitūnañca asantakattā avahāro natthi. Dhanaṃ pana gatattāne vaḍḍhatīti iminā āṭhapetvā gahitadhanaṃ vaḍḍhiyā saha āṭhapitaputtahārakassa gīvāti dassitanti vadanti. Dāsassa jātoti ukkaṭṭhalakkhaṇaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Dāsikucchiyaṃ pana adāsassa jātopi ettheva saṅgahito. Paradesato paharitvāti paradesavilumpakehi rājacorādīhi paharitvā. Sukhaṃ jīvāti vadatīti theyyacittena sāmikānaṃ santikato palāpetukāmatāya vadati, tathā pana acintetvā kāruṇṇena “sukhaṃ gantvā jīvā”ti vadantassa natthi avahāro, gīvā pana hoti. Dutiyapadavāreti yadi dutiyapadaṃ avassaṃ uddharissati, bhikkhusa “palāyitvā sukhaṃ jīvā”ti vacanakkhaṇe yeva pārājikaṃ. Anāpatti pārājikassāti tassa vacanena vegavaḍḍhane akatepi dukkaṭā na muccatīti dasseti. “Adinnaṃ theyyasāṅkhātaṃ ādiyeyyā”ti ādānasseva vuttattā vuttapariyāyena muccatīti.

Catuppadakathāvaṇṇanā

117. Catuppadakathāyaṃ pāḷiyaṃ āgatāvasesāti pāḷiyaṃ āgatehi hatthi ādīhi añṇe

pasu-saddassa sabbasādhāraṇattā. Bhiṅkacchāpanti “bhiṅkā bhiṅkā”ti saddāyanato evaṃ laddhanāmaṃ hatthipotakaṃ. Antovatthumhīti parikkhitte. Bahinagare ṭhitassāti parikkhittanagaraṃ sandhāya vuttaṃ, aparikkhittanagare pana antonagare ṭhitassāpi ṭhitatṭhānameva ṭhānaṃ. Khaṇḍadvāranti attanā khaṇḍitadvāraṃ. Eko nipannoti etthāpi bandhoti ānetvā sambandhitabbaṃ, tenāha “nipannassa dve”ti. Ghātetīti ettha theyyacittena vināsentassa saḥapayogattā dukkaṭamevāti vadanti.

Ocarakakathāvaṇṇanā

118. Ocarakakathāyaṃ pariyāyena hi adinnādānato muccatīti idaṃ āṇattikapayogaṃ sandhāya vuttaṃ, sayameva pana abhiyuñjanādīsu pariyāyenapi mokkho natthi.

Oṇirakkhakathāvaṇṇanā

Oṇirakkhakathāyaṃ oṇinti oṇitaṃ, ānīṭanti attho. Oṇirakkhassa santike ṭhapitabhaṇḍaṃ upanidhi viya guttatṭhāne ṭhapetvā saṅgopanattāya anikkhipitvā yathāṭhapitaṭṭhāne eva muhuttamattaṃ olokanattāya ṭhapitattā tassa bhaṇḍassa ṭhānācāvanamattena oṇirakkhakassa pārājikaṃ hoti.

Samvidāvahārakathāvaṇṇanā

Samvidāvahārakathāyaṃ samvidhāyāti samvidahitvā. Tena nesaṃ dukkaṭāpattiyoti āṇattivasena pārājikāpattiyā asambhave satīti vuttaṃ. Yadi hi tena āṇattā yathāṇattivasena haranti, āṇattikkhaṇe eva pārājikāpattiṃ āpajjanti. Pāḷiyaṃ “sambahulā samvidahitvā eko bhaṇḍaṃ avaharati, āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti etthāpi āṇāpakānaṃ āṇattikkhaṇeyeva āpatti, avahārakassa uddhāreti gahetabbo. Sambahulā bhikkhū ekaṃ āṇāpentī ‘gacchetam āharā’ti, tassuddhāre sabbesaṃ pārājikantiādīsupi evameva attho gahetabbo. Sāhatthikaṃ vā āṇattikassa āṇattikaṃ vā sāhatthikassa aṅgaṃ na hotīti bhinnakālikattā aññamaññassa aṅgaṃ na hoti. Tathā hi sahatthā avaharantassa ṭhānācāvanakkhaṇe āpatti, āṇattiyā pana āṇattikkhaṇeyevāti bhinnakālikattā āpattiyoti.

Saṅketakammakathāvaṇṇanā

119. Saṅketakammakathāyaṃ ocarake vuttanayenevāti ettha avassaṃ hāriye bhaṇḍetiādīnā vuttanayeneva. Pāḷiyaṃ “taṃ saṅketaṃ pure vā pacchā vā”ti tassa saṅketassa pure vā pacchā vāti attho. “Taṃ nimittaṃ pure vā pacchā vā”ti etthāpi eseṃ nayo.

Nimittakammakathāvaṇṇanā

120. Nimittakammakathāyaṃ akkhinikhaṇanādinimittakammaṃ pana lahuṃ ittarakālaṃ, tasmā taṅkhaṇeyeva taṃ bhaṇḍaṃ avaharituṃ na sakkā. Nimittakammānantarameva gaṇhituṃ āraddhattā teneva nimittena avaharatīti vuccatī. Yadi evaṃ purebhattappayogova esotī vādo pamāṇabhāvaṃ āpajjatīti? Nāpajjati. Na hi saṅketakammaṃ viya nimittakammaṃ kālāparicchedayuttaṃ. Kālavasena hi saṅketakammaṃ vuttaṃ, kiriyāvasena nimittakammanti ayameva tesam vireso. “Taṃ nimittaṃ pure vā pacchā vā taṃ bhaṇḍaṃ avaharati, mūlaṭṭhassa anāpatti”ti idaṃ pana nimittakaraṇato pure gaṇhantassa ceva nimittakamme ca katepi gaṇhituṃ anārabhitvā pacchā sayameva gaṇhantassa ca vasena vuttaṃ.

Āṇattikathāvaṇṇanā

121. Āṇattikathāyaṃ asammohatthanti yasmā saṅketakammanimittakammāni karonto na kevalaṃ purebhattādikālasaṅketakammaṃ akkhinikhaṇaṇādinimittakammameva vā karoti, atha kho evaṃvaṇṇasaṅṭhānabhaṇḍaṃ gaṇhāti, bhaṇḍaniyamampi karoti, tvaṃ itthannāmassa pāvada, so aññassa pāvadatūtiādinā puggalapaṭipāṭiyā ca āṇāpeti, tasmā pubbaṇhādikālavasena akkhinikhaṇaṇādikiriyāvasena bhaṇḍapuggalapaṭipāṭivasena ca āṇatte etesu saṅketakammanimittakammesu visaṅketā visaṅketabhāve sammoho jāyati, tadapagamena asammohatthaṃ. Yaṃ āṇāpakena nimittasaññaṃ katvā vuttanti pubbaṇhādīsu akkhinikhaṇaṇādīsu vā gahaṇatthaṃ āṇāpentena īdisavaṇṇasaṅṭhānādiyuttaṃ gaṇhāti evaṃ gahaṇassa nimittabhūtasaññaṃ katvā yaṃ bhaṇḍaṃ vuttaṃ. Ayaṃ yutti sabbatthāti heṭṭhā vuttesu upari vakkhamānesu ca sabbattha āṇattippasaṅgesu āṇattikkhaṇeyeva pārājikādīnaṃ bhāvasaṅkhātā vinayayutti, sā ca āṇattassa kiriyāniṭṭhāpanakkhaṇe āṇāpakassa payoge theyyacittānaṃ abhāvā āṇattikkhaṇe ekā eva āpatti hotīti evaṃ upapattiyā pavattattā yuttīti vuttā. “Mūlaṭṭhassa thullaccaya”nti vuttattā saṅgharakkhiteṇa paṭiggahitepi buddharakkhitadhammarakkhitānaṃ dukkaṭameva, kasmā panettha ācariyassa thullaccayanti āha “mahājano hī”tiādi. Mahājanoti ca buddharakkhitadhammarakkhitasāṅgharakkhite sandhāya vuttaṃ. Mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti buddharakkhitassa dukkaṭaṃ. Idañca mūlaṭṭhassa thullaccayābhāvadassanattaṃ paṭhamam āṇattikkhaṇe dukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ, na pana saṅgharakkhitassa paṭiggahaṇapaccayā puna dukkaṭasambhavaṃ sandhāya. Na hi so ekapayogena dukkaṭadvayaṃ āpajjati. Keci pana “visaṅketattā pāḷiyaṃ ‘mūlaṭṭhassā’ti avatvā ‘paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā’ti sāmāññaṇa vuttattā idaṃ saṅgharakkhitassa dukkaṭaṃ sandhāya vutta”nti vadanti, taṃ kiñcāpi aṭṭhakathāya na sameti, pāḷito pana yuttaṃ viya dissati. Na hi tassa paṭiggahaṇappayoge anāpatti hotīti. Imināva heṭṭhā āgatavāresupi paṭiggaṇhantānaṃ dukkaṭaṃ veditabbaṃ. “Paṇṇe vā silādīsu vā ‘coriyaṃ kātappa’nti likhitvā ṭhapite pārājikamevā”ti keci vadanti, taṃ pana “asukassa gehe bhaṇḍa”nti evaṃ niyametvā likhite yujjati, na aniyametvā likhiteti vīmaṃsitabbaṃ. Maggānantaraphalasadisāti iminā yathā ariyapuggalānaṃ maggānantare phale uppanne kilesapaṭippassaddhipariyosānaṃ bhāvanākiccaṃ nipphannaṃ nāma hoti, evametissā atthasādhakacetanāya uppannāya āṇattikiccaṃ nipphannaṃ evāti dasseti, tenāha “tasmā ayaṃ āṇattikkhaṇeyeva pārājiko”ti, āṇattivacīpayogasamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyeva pārājiko hotīti attho.

Āṇattikathāvaṇṇaṇānayo niṭṭhito.

Āpattibhedavaṇṇanā

122. Tattha tatthāti bhūmaṭṭhathalaṭṭhādīsu. Pāḷiyaṃ manussapariggahitaṃ sandhāya “parapariggahita”nti vuttaṃ. Āmasati phandāpeti ṭhānā cāvetīti imehi tīhi padehi pubbapayogasahitaṃ pañcamaṃ avahāraṅgaṃ vuttaṃ, ṭhānā cāvetīti ca idaṃ upalakkhaṇamattaṃ. Āṇattikādayo sabbepi payogā dhuranikkhepo ca idha saṅghetabbāvāti daṭṭhabbaṃ.

125. Ṭhānācāvananti idaṃ pāḷianusārato vuttaṃ dhuranikkhepassāpi saṅghetabbato. Esa nayo uparipi sabbattha. Tattha hi na ca sakasaññīti iminā parapariggahitatā vuttā, na ca vissāsaggāhī na ca tāvakālikanti imehi parapariggahitasaññītā, tīhi vā etehi parapariggahitatā parapariggahitasaññītā ca

vuttāti veditabbā. Anajjhāvutthakanti “mamedā”nti pariggahavasena anajjhāvutthakaṃ araṇṇe dārutiṇapaṇṇādi. Chaḍḍitanti paṭhamaṃ pariggahetvā pacchā anattthikatāya chaḍḍitaṃ yaṃ kiñci. Chinnamūlakanti natṭhaṃ pariyesitvā ālayasaṅkhātassa mūlassa chinnattā chinnamūlakaṃ. Assāmikanti anajjhāvutthakādīhi tīhi ākārehi dassitaṃ assāmikavatthu. Ubhayampīti assāmikaṃ attano santakaṇca.

Anāpattibhedavaṇṇanā

131. Tasmimyeva attabhāve nibbattāti tasmimyeva matasarīre petattabhāvena nibbattā. Rukkhādīsu laggitasātake vattabbameva natthīti manussehi agopitaṃ sandhāya vuttaṃ, sace panaṇṇaṃ devālayacetiyarukkhādīsu niyuttehi purisehi rakkhitagopitaṃ hoti, gahetuṃ na vaṭṭati. Thoke khāyite...pe... gahetuṃ vaṭṭatīti idaṃ adinnādānābhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Jighacchitapāṇinā khādiyamānamamsassa acchinditvā khādanaṃ nāma kāruṇṇahānito lolabhāvato ca asāruppameva. Teneva hi ariyavaṃsikaṃ attano patte bhattaṃ khādantampi sunakhādiṃ tajjetvā na vārenti, tiracchānānaṃ āmisadāne kusalaṃ viya tesāṃ āmisassa acchindanepi akusalamevāti gahetabbaṃ, teneva vakkhati “parānuddayatāya ca na gahetabba”nti.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Bahu ekato dāruādibhāriyassa ekassa bhaṇḍassa ukkhipanakāle “gaṇhatha ukkhipathā”ti vacīpayogena saddhiṃ kāyapayogasabbhāvaṭṭhānaṃ sandhāya “sāhatthikāṇattika”nti vuttaṃ. “Tvam etaṃ vatthuṃ gaṇha, ahaṃ aṇṇa”nti evaṃ pavatte pana avahāre attanā gahitaṃ sāhatthikameva, parena gāhāpitaṃ āṇattikameva, teneva tadubhayagghena pañcamāsepi pārājikaṃ na hoti, ekekabhaṇḍagghavasena thullaccayādimeva hoti. Vuttañhi “sāhatthikaṃ vā āṇattikassa aṅgaṃ na hoti”tiādi. Upanikkhittabhaṇḍaṃ bhaṇḍadeyyaṇca adātukāmatāya “demi dammī”ti vikkhipanto tuṇhībhāvena viheṭhenti tena tena kāyavikārādikiriyaṃ parassa dhuraṃ nikkhipāpesīti “kiriyaṃ samuṭṭhānaṇca”ti vuttaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

135. Vinītavatthūsu niruttiyeva taṃtaṃatthaggaṇassa upāyatāya pathoti niruttiṇṇaṃ, tenevāha “vohāravacanamatte”ti. Yathākammaṃ gatoti tato petattabhāvato matabhāvaṃ dasseti. Abbhūṇheti āsannamaraṇatāya sarīrassa uṇhasamaṅgitaṃ dasseti, tenevāha “allasarīre”ti. Kuṇapabhāvaṃ upagatampi bhinnameva allabhāvato bhinnattā. Visabhāgasarīreti itthisarīre. Sīse vātiādi adhakkhake ubbhajāṇumaṇḍale padese cittavikārappattiṃ sandhāya vuttaṃ, yattha katthaci anāmasantena kataṃ sukatameva. Matasarīrampi hi yena kenaci ākārena saṅcicca phusantassa anāmāsadukkaṭamevāti vadanti, taṃ yuttameva. Na hi apārājikavatthukepi cittādiitthirūpe bhavantaṃ dukkaṭaṃ pārājikavatthubhūte matitthisarīre nivattati.

Kusasaṅkāmanavatthukathāvaṇṇanā

138. Balasāti balena. Sāṭako bhavissati, gaṇhissāmīti anāgatavacanāṃ pasibbakaggahaṇato puretaraṃ samuppannaparikappadassanavasena vuttaṃ. Gahaṇakkhaṇe pana “sāṭako ce, gaṇhāmī”ti pasibbakaṃ gaṇhātīti evamettha

adhippāyo gahetabbo, na pana bahi nīharitvā sāṭakabhāvaṃ ñatvā gahessāmīti, tenāha “uddhāreyeva pārājika”nti. Itarathā “idāni na gaṇhāmi, pacchā andhakāre jāte vijānanakāle vā gaṇhissāmi, idāni olokeno viya hatthagataṃ karomī”ti gaṇhantassāpi gahaṇakkhaṇe avahāro bhaveyya, na ca taṃ yuttaṃ tadā gahaṇe sannitṭhānābhāvā. Sannitṭhāpakacetanāya eva hi pāṇātipātādiakusalaṃ viya. Na hi “pacchā vadhissāmī”ti pāṇaṃ gaṇhantassa tadeva tasmīṃ matepi pāṇātipāto hoti vadhakacetanāya payogassa akatattā, evamidhāpi atthaṅgate sūriye avaharissāmītiadinā kālāparikappanavasena ṭhānā cāvitepi tadāpi avahāro na hoti okāsaparikappe viya, tasmīṃ pana yathāparikappitaṭṭhāne kāle āgate bhaṇḍaṃ bhūmiyaṃ anikkhipitvāpi theyyacittena gacchato padavārena avahāroti khāyati. Tasmā bhaṇḍaparikappo okāsaparikappo kālāparikappoti tividhopi parikappo gahetabbo. Aṭṭhakathāyaṃ pana okāsaparikappe samodhānetvā kālāparikappo visuṃ na vuttoti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Padavārena kāretabboti bhūmiyaṃ anikkhipitvā vīmaṃsitattā vuttaṃ. Pariyuṭṭhitoti anubaddho.

Parikappo dissatīti gahaṇakkhaṇe parikappo dissati, na tadā tesāṃ matena avahāroti dasseti. Disvā haṭattā parikappāvahāro na dissatīti pacchā pana bahi vīmaṃsitvā sāṭakabhāvaṃ ñatvā tato pacchā theyyacittena haṭattā pubbe katassa parikappassa avahārānaṅgattā “sutta”nti ñatvā haraṇe viya theyyāvahāro eva siyā. Tasmā parikappāvahāro na dissati. Sāṭako ce bhavissatītiādikassa parikappassa tadā avijjamānattā kevalaṃ avahāro eva, na parikappāvahāroti adhippāyo, tena bhaṇḍaparikappāvahārassa “sāṭako ce bhavissati, gahessāmī”ti evaṃ bhaṇḍasannitṭhānābhāvakkhaṇeyeva pavattiṃ dasseti, tenāha “yaṃ parikappitaṃ, taṃ adiṭṭhaṃ parikappitabhāve ṭhitameva uddharantassa avahāro”ti. Yadi evaṃ kasmā okāsapāpāvahāro bhaṇḍaṃ disvā avaharantassa parikappāvahāro siyāti? Nāyaṃ doso abhaṇḍavisayattā tassa parikappassa, pubbeva disvā ñātabhaṇḍasseva hi okāsaparikappo vutto. Taṃ maññamāno taṃ avaharīti idaṃ suttaṃ kiñcāpi “taññeveta”nti niyamevā gaṇhantassa vasena vuttaṃ, tathāpi “tañce gaṇhissāmī”ti evaṃ pavatte imasmīṃ parikappepi “gaṇhissāmī”ti gahaṇe niyamasabbhāvā avahāratthasādhakaṃ hotīti uddhaṭaṃ, teneva “sametī”ti vuttaṃ.

Kecīti mahāaṭṭhakathāyameva ekacce ācariyā. Mahāpaccariyaṃ panātiadināpi kecivādo gārayho, mahāaṭṭhakathāhvādova yuttataroti dasseti.

Alaṅkārabhaṇḍanti aṅgulimuddikādi. Kusāṃ pātetvāti vilīvamayaṃ vā tālapaṇṇādimayaṃ vā katasaññāṇaṃ pātetvā. Parakoṭṭhāsato kuse uddhaṭepi na tāva kusassa parivattanaṃ jātanti vuttaṃ “uddhāre rakkhātī”ti. Hatthato muttamatte pārājikanti iminā ṭhānācāvanaṃ dhuranikkhepaṇca vinā kusasaṅkāmanaṃ nāma visuṃ ekoyaṃ avahāroti dasseti. Sabbepi hi avahārā sāhatthikāṇattikādhippāyayogehi nipphādiyamānā atthato ṭhānācāvanadhuranikkhepakusasaṅkāmanesu tīsu samosarantīti daṭṭhabbaṃ. Itaro tassa bhāgaṃ uddharati, uddhāre pārājikanti purimassa attano koṭṭhāse ālayassa avigatattā vuttaṃ, ālaye pana sabbathā asati avahāro na hoti, tenāha “vicinitāvasesaṃ gaṇhantassāpi avahāro natthevā”ti.

Nāyaṃ mamāti jānantopīti ettha pi-saddena tattha vematikopi hutvā theyyacittena gaṇhantopi saṅgayhati. Siveyyakanti siviraṭṭhe jātaṃ.

140-141. Kappiyaṃ kārāpetvāti pacāpetvā. Tasmim̐ pācittiyanti adinnādānabhāvena saḥapayogassāpi abhāvā dukkaṭaṃ na vuttanti veditabbaṃ. Āṇattehīti sammatenā āṇattehi. Āṇattenāti sāmikehi āṇattena. Bhaṇḍadeyyanti sammatādīhi dinnattā na parājikaṃ jātaṃ, asantaṃ puggalaṃ vatvā gahitattā pana bhaṇḍadeyyaṃ vuttaṃ. Aññaṇa diyyamānanti sammatādīhi catūhi aññaṇa diyyamānaṃ. Gaṇhantoti “aparassa bhāgaṃ dehī”ti vatvā gaṇhanto. Aparassāti asantaṃ puggalaṃ adassetvā pana “aparaṃ bhāgaṃ dehī”ti vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato gihisantake sāmīnā ca “imassa dehī”ti evaṃ āṇattena ca dinne bhaṇḍadeyyampi na hoti, saṅghasantake pana hotīti imaṃ viṣesaṃ dassetuṃ asammatenā vā anāṇattena vātiādi puna vuttaṃ. Itarehi diyyamānanti sammatenā āṇattena vā diyyamānaṃ. Evaṃ gaṇhatoti “aparampi bhāgaṃ dehī”ti vatvā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato. Sāmikena panāti ettha pana-saddo viṣesatthajotako, tena “aparampi bhāgaṃ dehī”ti vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhante sāmikena sayamaṃ dente vā dāpente vā viṣeso atthīti vuttaṃ hoti. Sudinnanti bhaṇḍadeyyaṃ na hotīti adhippāyo. Heṭṭhā pana sāmikena tena āṇattena vā diyyamānaṃ gihisantakaṃ “aparassa bhāgaṃ dehī”ti vatvā gaṇhato aparassa abhāvato sāmisantakameva hotīti bhaṇḍadeyyaṃ jātaṃ, idha pana tehiyeva diyyamānaṃ “aparampi bhāgaṃ dehī”ti vatvā vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato “dehī”ti vuttattā aññātakaviññattimattaṃ ṭhapetvā bhaṇḍadeyyaṃ na hotīti sudinnaṃ evāti vuttaṃ. Assāmikena pana āṇattena dinnam̐ bhaṇḍaṃ gaṇhato bhaṇḍadeyyamevāti vadanti, pattacatukke viya avahāratāvettha yuttā, saṅghasantake pana “dehī”ti vuttepi sāmikassa kassaci abhāvā sammatenā dinnepi bhaṇḍadeyyaṃ vuttanti gaḥetabbaṃ.

146-149. Āharāpentesu bhaṇḍadeyyanti “gahite attamanaṃ hotī”ti vacanato anattamanassa santakaṃ gahitampi puna dātabbamevāti vuttaṃ. “Sammukhībhuṭehi bhājetabba”nti vacanato bhājanīyabhaṇḍaṃ upacārasīmatṭhānameva pāpuṇātīti āha “antoupacārasīmāyaṃ ṭhitasseva gaḥetuṃ vaṭṭatī”ti. Bhaṇḍadeyyanti ubhinnaṃ sālāyabhāvepi corassa adatvā sāmikasassa dātabbaṃ corenāpi sāmikasassa dātabbato. Eevaṃ nayoti paṃsukūlasaññaṃ gahite bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena pārājikanti attho.

Vuṭṭahantesūti gāmaṃ chaḍḍetvā palāyantesu. Avisesenāti saussāhatādivisesaṃ aparāmasitvā sāmāññaṃ. Saussāhamattameva āpattibhāvassa pamāṇaṃ sāmikānaṃ paricchinnaṃ abhāvato. Tatoti gaṇasantakādito. Kulasaṅgahaṇatthāya detīti paṃsukūlavissāsikādīsāññaṃ gaḥetvā deti, tadā kulasaṅgahapaccayā ca dukkaṭaṃ bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacitte pana sati kulasaṅgahaṇatthāya gaṇhatopi pārājikameva. Ūnāpañcamāsakādīsū kuladūsakadukkaṭena saddhiṃ thullaccayadukkaṭāni. Senāsanatthāya niyamitanti idaṃ issaravatāya dadato thullaccayadassanatthaṃ vuttaṃ. Itarapaccayatthāya dinnampi attheyyacittena issaravatāya kulasaṅgahaṇatthāya vā nītakādīnaṃ vā dadato dukkaṭaṃ bhaṇḍadeyyaṃ hoteva. Issaravatāyāti “mayi dente ko nivāressati, aḥamevettha pamāṇa”nti evaṃ attano issariyabhāvena. Thullaccayanti kulasaṅgahaṇatthāya vā aññathā vā kāraṇena dadato senāsanatthāya niyamitassa garubhaṇḍatāya thullaccayaṃ bhaṇḍadeyyaṃ. Gīvāti ettha senāsanatthāya niyamite thullaccayena saddhiṃ gīvā, itarasmim̐ dukkaṭena saddhinti veditabbaṃ. Sukhāditamevāti antoupacārasīmāyaṃ ṭhatvā bhājetvā attano santakaṃ katvā khāditattā vuttaṃ. Saṅghikañhi viḥārapaṭibaddhaṃ vebhaṅgiyaṃ bahiupacārasīmatṭhaṃ bhaṇḍaṃ antoupacāraṭṭhehi bhikkhūhi eva bhājetabbaṃ, na bahi ṭhitehi upacārasīmāya bhājetabbanti.

150. “Vutto vajjemī”ti vuttabhikkhusmiṃ “vutto vajjehī”ti vuttassa pacchā uppajjanakapārājikādidosāropanato, gahaṭṭhānaṃ vā “bhadantā aparicchedaṃ katvā vadanti”ti evaṃ dosāropanato.

153-155. Chātajjhantanti tena chātena jighacchāya udaragginā jhattaṃ, daḍḍhaṃ pīḷitanti attho. Dhanukanti khuddakadhanusaṇṭhānaṃ lagganakadaṇḍaṃ. Maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyanti ettha ekasūkaragghanakabhaṇḍaṃ dātabbaṃ ekasmiṃ bandhe aññesaṃ tattha abajjhanato. Adūhalanti yantapāsāṇo, yena ajjhotthaṭṭā migā palāyituṃ na sakkonti. Pacchā gacchatīti tena katapayogena agantvā pacchā sayameva gacchati, heṭṭhā vuttasupe idisesu ṭhānesu eseva nayo. Rakkhaṃ yācitvāti rājapurisānaṃ santikaṃ gantvā anuddissa rakkhaṃ yācitvā. Kumīnamukhanti kumīnassa anto macchānaṃ pavisanamukhaṃ.

156. Therānanti āgantukattherānaṃ. Tesampīti āvāsikabhikkhūnampi. Paribhogatthāyāti saṅghike kattabbavidhiṃ katvā paribhuñjanatthāya. Gahaṇeti pāṭhaseso daṭṭhabbo. Yatthāti yasmiṃ āvāse. Aññesanti aññesaṃ āgantukānaṃ. Tesu āgantukā anissarāti senāsane niraṇṭaraṃ vasantānaṃ cīvaratthāya dāyakehi bhikkhūhi vā niyamevā dinnatā bhājetvā khādituṃ anissarā, āgantukehi icchantehi tasmīṃ vihāre vassānādīsu pavasitvā cīvaratthāya gahetabbaṃ. Tesā katikāya ṭhātabbanti sabbāni phalāphalāni abhājetvā “ettakesu rukkesu phalāni bhājetvā paribhuñjissāma, aññesu phalāphalehi senāsānāni paṭijaggissāmā”ti vā, “piṇḍapātādipaccayaṃ sampādessāmā”ti vā, “kiñcīpi abhājetvā catupaccayatthāyeva upanemā”ti vā evaṃ sammā upanentānaṃ āvāsikānaṃ katikāya āgantukehi ṭhātabbaṃ. Mahāaṭṭhakathāyaṃ “anissarā”ti vacanena dīpito eva attho, mahāpaccariyaṃ catunnaṃ paccayānantiādinā vitthāretvā dassito. Paribhogavasenevāti ettha eva-saddo aṭṭhānappayutto, paribhogavasena tameva bhājetvāti yojetabbaṃ. Etthāti etasmīṃ vihāre, raṭṭhe vā.

Senāsanaṃ paccayanti senāsanañca tadatthāya niyamevā ṭhapitañca. Ekaṃ vā dve vā varasenāsānāni ṭhapetvāti vuttamevatthaṃ puna byatirekamukhena dassetuṃ “mūlavatthucchedaṃ pana katvā na upanetabba”nti vuttaṃ, senāsanaṃ saṅkhātavattunā mūlacchedaṃ katvā sabbāni senāsānāni na vissajjetabbānti attho. Keci panettha “ekaṃ vā dve vā varasenāsānāni ṭhapetvā lāmakato paṭṭhāya vissajjentehipi senāsanaṃ bhūmiyo na vissajjetabbāti ayamattho vutto”ti vadanti, tampi yuttameva imassāpi atthassa avassaṃ vattabbato, itarathā keci saha vatthunāpi vissajjetabbaṃ maññeyyūṃ.

Paṇṇaṃ āropetvāti “ettake rukke rakkhitvā tato ettakaṃ gahetabba”nti paṇṇaṃ āropetvā. Nimittasaññaṃ katvāti saṅketaṃ katvā. Dārakāti tesā puttanaṭṭādayo ye keci gopenti, te sabbepi idha “dārakā”ti vuttā. Tatoti yathāvuttadārusambhārato. Āpucchitvāti kārakasaṅghaṃ āpucchitvā. Taṃ sabbampi āharitvāti anāpucchitvāpi tāvakālikaṃ āharitvā. Ayameva bhikkhu issarotiādito paṭṭhāya attano santakehi dārusambhārādīhi ca kārapitattā paṭijaggitattā ca saṅghikasenāsane bhāgitāya ca ayameva issaro, na ca so tato vuṭṭhāpetabboti vuttaṃ hoti. Udaḍḍhanti cetiyaṅgaṇe siñcanādīpūjaṃ. Vattasīsenāti kevalaṃ saddhāya, na vetanādiatthāya. Savatthukanti saha bhūmiyā. Kuṭṭanti gehabhittiṃ. Pākāraṃ parikkhepapākāraṃ. Tatoti chaḍḍitavihārato. Tato āharitvā senāsanaṃ kataṃ hotīti sāmantaḡāmaṃ vāsīhi bhikkhūhi chaḍḍitavihārato dārusambhārādīhi āharitvā senāsanaṃ kataṃ hoti.

157. “Puggalikaparibhogena paribhuñjati”ti vuttamatthamyeve pākaṭaṃ kātuṃ “āgatāgatānaṃ vuḍḍhatarānaṃ na deti”ti vuttaṃ. Catubhāgaudakasambhinneti catutthabhāgena sambhinne. Pāliyaṃ “anāpatti, bhikkhave, pārājikassā”ti sāmikehi thullanandaṃ uddissa etissā hatthe dinnattā, attheyyacittena paribhuñjitattā ca vuttaṃ. Theyyacittena paribhuttepi cassā bhaṇḍadeyyameva upanikkhittabhaṇḍaṭṭhāniyattā. Odanabhājanīyavatthusminti “aparassa bhāgaṃ dehī”ti āgatavatthusmiṃ.

159. Tassa kulassa anukampāya pasādānurakkhaṇatthāyātiadinā kulasaṅgahatthaṃ nākāsīti dasseti. “Yāva dārakā pāsādaṃ ārohanti, tāva pāsādo tesam santike hotū”ti pubbe kālaparicchedaṃ katvā adhiṭṭhitattā eva yathākālaparicchedameva tattha tiṭṭhati, tato paraṃ pāsādo sayameva yathāṭhānaṃ gacchati, tathāgamanañca iddhivissajjanena sañjātaṃ viya hotīti vuttaṃ “thero iddhiṃ paṭisaṃharī”ti. Yasmā evaṃ iddhividhaññāna karontassa kāyavacīpayogā na santi theyyacittañca natthi pāsādasseva vicāritattā, tasmā “ettha avahāro natthī”ti thero evamakāsīti daṭṭhabbaṃ. Atha vā dārakesu anukampāya ānayanatthameva pāsāde upanīte pāse baddhasūkarādīnaṃ āmisam dassetvā ṭhānācāvanaṃ viya karamarānītesu dārakesu pāsādaṃ āruḥhesupi puna paṭisaṃharaṇe ca idha avahāro natthi kāruññādhippāyattā, bhaṇḍadeyyampi na hoti kāyavacīpayogābhāvā. Kāyavacīpayoge satiyeva hi āpatti bhaṇḍadeyyaṃ vā hoti, teneva bhagavā “anāpatti, bhikkhave, attheyyacittassā”tiādiṃ avatvā “anāpatti, bhikkhave, iddhiṃ iddhivisaye”ti ettakameva avoca. Iddhivisayeti cettha parabhaṇḍādāyaka kāyavacīpayogāsamutṭhāpakassa kevalaṃ manodvārikassa attheyyacittabhūtaṃ iddhicittassa visaye āpatti nāma natthīti adhippāyo gahetabbo. Kiṃ pana paṭikkhittaṃ iddhipāṭihāriyaṃ kātuṃ vaṭṭatīti codanaṃ sandhāyāha “īdisāya adhiṭṭhānidhiyā anāpatti”ti. “Anāpatti, bhikkhave, iddhiṃ iddhivisaye”ti hi imināyeva suttena adhiṭṭhānidhiyā appaṭikkhittabhāvo sijjhati. Attano pakatavaṇṇaṃ avijahitvā bahiddhā hatthiādidassanaṃ, “ekopi hutvā bahudhā hotī”ti āgatañca adhiṭṭhānavasena nipphannattā adhiṭṭhānidhi nāma, “so pakatavaṇṇaṃ vijahitvā kumārakavaṇṇaṃ vā dasseti, nāgavaṇṇaṃ...pe... vividhampi senābyūhaṃ dasseti”ti evaṃ āgatā iddhi pakatavaṇṇavijahanavikāravasena pavattattā vikubbaniddhi nāma. Attano pana pakatirūpaṃ yathāsabhāvena ṭhapetvā vā bahi hatthiādidassanaṃ vikubbaniddhi nāma na hoti, attano rūpameva hatthiādirūpena nimmānaṃ vikubbaniddhīti veditabbaṃ.

Parājītakilesenāti vijītakilesena, nikkilesenāti attho. Idhāti imasmiṃ sāsane, tena dutiyapārājikasikkhāpadena samaṃ aññaṃ anekanayavokiṇṇaṃ gambhīratthavinicchayaṃ kiñci sikkhāpadaṃ na vijjatīti yojanā. Tattha attho nāma pāliattho, vinicchayo pāḷimuttakavinicchayo, te gambhīrā yasmiṃ, taṃ gambhīratthavinicchayaṃ. Vatthumhi otiṇṇeti codanāvasena vā attanāva attano vītikkamārocanavasena vā saṅghamajjhe adinnādānavatthusmiṃ otiṇṇe. Etthāti otiṇṇavatthumhi. Vinicchayoti āpattānāpattiniyamaṃ. Kappiyepi ca vatthusminti attanā gahetuṃ yutte mātāpitādīnaṃ santakepi.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Dutiyapārājikavaṇṇanāyaya niṭṭhito.

3. Tatiyapārājikaṃ

Tihīti kāyavacīmanodvārehi.

Paṭhamapaññattinidānavañṇanā

162. Yā ayaṃ heṭṭhā taṃ panetaṃ buddhakāle ca cakkavattikāle ca nagaraṃ hotītiādinā rājagahassa buddhuppādeyeva vepullappatti vuttā, sā etthāpi samānāti dassetuṃ “idampi ca nagara”nti vuttaṃ, tena ca na kevalaṃ rājagahādayo evāti dasseti. Mahāvanaṃ nāmātiādi majjhimbhāṇakasaṃyuttabhāṇakānaṃ matena vuttaṃ, dīghabhāṇakā pana “himavantena saddhiṃ ekābaddhaṃ hutvā tṭhitaṃ mahāvana”nti vadanti. Haṃsavaṭṭakacchadanenāti haṃsavaṭṭakapaṭicchannena, haṃsamaṇḍalākārenāti attho. Kāyavicchandaniyakathanti karajakāye virāguppādanakathaṃ. Chandoti dubbalarāgo. Rāgoti balavarāgo. “Kesalomādi”nti saṅkhepato vuttamatthaṃ vibhāgena dassetuṃ yepi hītiādi vuttaṃ. Pañcapañcappabhedenāti ettha pañca pañca pabheda etassa pariyāyassāti pañcapañcappabhedo, tena pañcapañcappabhedenāti evaṃ bāhiratthasamāsavasena pariyāyavisesanatā daṭṭhabbā.

Asubhāyāti asubhamātikāya. Vaṇṇetabbamātikañhi apekkhitvā itthiliṅge sāmivacanaṃ, tenāha mātikaṃ nikkhipitvātiādi. Taṃ vibhajantoti mātikaṃ vibhajanto. Phātikammanti nipphattikaraṇaṃ. Pañcaṅgavippahīnanti kāmaccchandādipañcanīvaraṇaṅgavigamena pañcaṅgavippahīnatā, appanāppattavitakkādijjhānaṅgānaṃ uppattivaseṇa pañcaṅgasamannāgatatā ca veditabbā. Tividhakalyāṇaṃ dasalakkhaṇasampannanti ettha pana jhānassa ādimajjhāpariyosānaṃ vasena tividhakalyāṇatā, tesameva ādimajjhāpariyosānaṃ lakkhaṇavasena dasalakkhaṇasampannatā ca veditabbā. Aṭṭhakathāyaṃ pana “dasalakkhaṇavibhāvaneneva tannissayabhūta tividhakalyāṇatāpi jhānassa pākāṭā hotīti tatrimānītiādi vuttaṃ.

Tatrāyaṃ pālīti tasmaṃ dasalakkhaṇavibhāvanavisaye ayaṃ pālī. Paṭipadāvisuddhīti gotrabhupariyosānāya pubbhāgapāṭipadāya jhānassa nīvaraṇādiparibandhato visuddhi, sāyaṃ yasmā upekkhānubrūhanādīnampi paccayattena padhānā purimakāraṇasiddhā ca, tasmā vuttaṃ “paṭipadāvisuddhi ādī”ti. Upekkhānubrūhanāti visodhetabbatādīnaṃ abhāvato tatramajjhātupekkhāya kiccanipphattiyā anubrūhanā, sā pana paribandhavisuddhisamakālavibhāvinīpi tabbisuddhiyāva nipphannāti dīpanatthamāha “upekkhānubrūhanā majjhe”ti. Sampahaṃsanāti vatthudhammādīnaṃ anativattanādisādhakassa ñāṇassa kiccanipphattivaseṇa pariyodapanā, sā pana yasmā kattabbassa sabbakiccassa nipphattiyāva siddhā nāma hoti, tasmā vuttaṃ “sampahaṃsanā pariyosāna”nti. Tīṇipi cetāni kalyāṇāni ekakkhaṇe labbhamānāni paccayapaccayuppannatādivaseṇa pavattantīti dassanatthaṃ ādimajjhāpariyosānabhāvena vuttāni, na pana jhānassa uppādādikkhaṇattaye yathākkamaṃ labbhamānattāti daṭṭhabbaṃ. Majjhimaṃ samādhinimittaṃ paṭipajjattītiādīsu majjhimaṃ samādhinimittaṃ nāma samappavatto appanāsamādhiyeva. So hi līnuddhaccasaṅkhātānaṃ ubhinnaṃ antānaṃ anupagamanena majjhimo, saviseṣaṃ cittassa ekattārammaṇe tṭhapanato samādhiyeva upariviseṣānaṃ kāraṇabhāvato “samādhinimitta”nti vuccati, taṃ paṭipajjati paṭilabbhatīti attho. Evaṃ paṭipannattā majjhimeṇa samādhinimittena tattha ekattārammaṇe appanāgocare pakkhandati upatīṭṭhati, evaṃ visuddhassa pana tassa cittassa puna visodhetabbābhāvato visodhane byāpāraṃ akaronto puggalo visuddhaṃ cittaṃ ajjupekkhati nāma. Samathabhāvūpagamanena samathapaṭipannassa puna samādhāne byāpāraṃ akaronto samathapaṭipannaṃ

ajjupekkhati, samathapaṭipannabhāvato evamassa kilesasaṃsaggaṃ pahāya ekattena upaṭṭhitassa puna ekattupaṭṭhāne byāpāraṃ akaronto ekattupaṭṭhānaṃ ajjupekkhati nāma.

Tattha jātānantiādīsu ye pana te evaṃ upekkhānubrūhite tasmim̐ jhānacitte jātā samādhipaññaśāṅkhātā yuganaddhadhammā, tesam̐ aññaṃaññaṃ anativattanasabhāvena sampahaṃsanā visodhanā pariyodapanā ca, saddhādīnaṃ indriyānaṃ kilesehi vimuttattā vimuttirasena ekarasatāya sampahaṃsanā ca, yañcetaṃ tadupagaṃ tesam̐ anativattanaekarasabhāvānaṃ anucchavikaṃ vīriyaṃ, tassa tadupagavīriyassa vāhanaṭṭhena pavattanaṭṭhena sampahaṃsanā ca, tasmim̐ khaṇe yathāvuttadhammānaṃ āsevanaṭṭhena sampahaṃsanā ca, pariyodapanā ca pariyodapanakassa ñāṇassa kiccanipphattivāseneva ijjaṭṭi veditabbaṃ. Evaṃ tividdhattagataṃ cittantiādīni tasseeva cittassa thomanavacanāni. Vitakkasampannanti vitakkaṅgena sundarabhāvamupagataṃ. Cittassa adhiṭṭhānasampannanti tasmim̐ñeva ārammaṇe cittassa nirantarappavattisaṅkhātēna samādhinā sampannaṃ, idaṃ jhānaṅgavasena vuttaṃ. Samādhisampannanti idaṃ pana indriyavasenāti veditabbaṃ.

Paṭikuṭṭatī saṅkucati. Paṭivaṭṭatī paṭinivaṭṭati. Nhārudaddulanti nhārukhaṇḍaṃ. Payuttavācanti paccayapariyesane niyuttavācaṃ. Daṇḍavāgurāhī daṇḍapaṭibaddhāhi dīghajālasaṅkhātāhi vāgurāhi.

Samaṇakuttakoti kāsāyanivāsanādisamaṇakiccako. Vaggumudāti ettha “vaggumatā”ti vattabbe lokikā “mudā”ti vohariṃsūti dassento āha “vaggumatā”ti. “Vaggū”ti matā, suddhasammatāti attho, tenāha “puññasammatā”ti. Sattānaṃ pāpunanena sodhanena sā puññasammatā.

163. Mārassa dheyyaṃ ṭhānaṃ, vatthu vā nivāso mārādheyyaṃ, so atthato tebhūmakadhammā eva, idha pana pañca kāmaguṇā adhippetā, taṃ mārādheyyaṃ. “Ayaṃ samaṇakuttako yathāsamuppannasamvegamūlakena samaṇabhāvūpagamanena atikkamituṃ sakkhissatī”ti cintetvā avoca, na pana “arahattappattiyā tīsu bhavesu appaṭisandhikatāya taṃ atikkamituṃ sakkhissatī”ti maraṇeneva sattānaṃ saṃsāramocanaladdhikattā devatāya. Na hi matānaṃ katthaci paṭisandhi gacchati. Iminā atthēna evameva bhavitabbanti iminā paresaṃ jīvītā voropanatthēna evameva saṃsāramocanasabhāveneva bhavitabbaṃ. “Attanāpi attānaṃ jīvītā voropenti, aññaṃaññaṃ jīvītā voropenti”ti vuttattā sabbānīpi tāni pañcabhikkhusatāni jīvītā voropesīti idaṃ yebhuyyavasena vuttanti gahetabbaṃ. Tasmā ye attanāpi attānaṃ aññaṃaññaṃ jīvītā voropesuṃ, te puthujjanabhikkhū ṭhapetvā tadavasese ca puthujjanabhikkhū, sabbe ca ariye ayaṃ jīvītā voropesīti veditabbaṃ.

164. Ekībhāvatoti pavivekato. Uddesaṃ paripucchaṃ gaṇhantīti attano attano ācariyānaṃ santike gaṇhanti, gahetvā ca ācariyehi saddhiṃ bhagavantaṃ upaṭṭhahanti. Tadā pana uddesādidāyakā tanubhūtehi bhikkhūhi bhagavantaṃ upagatā, taṃ sandhāya bhagavā pucchati.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇana

165. Dasānussatīsu antogadhāpi ānāpānassati tadā bhikkhūnaṃ bahūnaṃ sappāyataṃ dassetuṃ puna gahitā. Tathā hi taṃ bhagavā tesam̐ desesi. Āhāre paṭikkūlasañña asubhakammaṭṭhānasadisā, cattāro pana āruppā ādikammikānaṃ

ananurūpāti tesam idha aggahaṇaṃ datṭhabbaṃ. Aññaṃ pariyāyanti arahattādhigamattāya aññaṃ kāraṇaṃ. Atthayojanākkamanti atthañca yojanākkamañca. Assāsavasenāti assāsaṃ ārammaṇaṃ katvāti vuttaṃ hoti. Upaṭṭhānaṃ satīti appamussanatāya tameva assāsaṃ passāsañca upagantvā ṭhānaṃ, tathā tiṭṭhanakadhammo sati nāmāti attho. Idāni sativaseneva puggalaṃ niddisitukāmena yo assasatītiādi vuttaṃ. Tattha yo assasati, tassa sati assāsaṃ upagantvā tiṭṭhatītiādinā attho gahetabbo. Akosallasambhūtetī avijjāsambhūte. Khaṇenevāti attano pavattikkhaṇeneva. Ariyamaggassa pādakabhūto ayaṃ samādhi anukkamena vaḍḍhitvā ariyamaggabhāvaṃ upagato viya hotīti āha “ariyamaggavuḍḍhippatto”ti. Opammanidassananti ettha upamāva opammaṃ, tassa nidassanaṃ.

Bāhirakā ānāpānassatiṃ jānantā ādito catuppakārameva jānanti, na sabbaṃ soḷasappakāraṇti āha sabbappakāraiccādi. Evamassetam senāsananti ettha evanti bhāvanāsatiyā yathāvuttanayena ārammaṇe cittassa nibandhane satiyeva, nāsati attho, tena muṭṭhassatissa araññavāso niraṭṭhako ananurūpoti dasseti. Avasesasattavidhasenāsananti “pabbataṃ kandaraṃ giriguhaṃ susānaṃ vanapatthaṃ abbhokāsaṃ palālapuñja”nti evaṃ vuttaṃ. Ututtayānukūlaṃ dhātucariyānukūlanti gimhānādiututtayassa semhādidhātuttayassa mohādicariyattayassa ca anukūlaṃ. Nisajjāya daḷhabhāvaṃ pallaṅkābhujanena, assāsapassāsānaṃ pavattanasukhataṃ uparimakāyassa ujukaṃ ṭhapanena, ārammaṇapariggahūpāyaṃ parimukhaṃ satiyā ṭhapanena upadisanto. Na paṇamantīti na oṇamanti. Pariggahitaniyyānaṃ satinti sabbathā gahitaṃ sammosapaṭipakkhato niggamanasaṅkhātaṃ satīti katvā, paramaṃ satinepakkam upaṭṭhapetvāti attho.

Satovāti satiyā samannāgato eva. Bāttiṃsāya ākārehīti catūsu catukkesu āgatāni dīgharassādīni soḷasa padāni assāsapassāsavasena dvidhā vibhajitvā vuttehi dvattiṃsākārehi. Dīghaṃassāsavasasenāti dīghaassāsavasena, vibhattialopaṃ katvā niddeso, dīghanti vā bhagavatā vuttaassāsavasena. Cittassa ekaggataṃ avikkhepanti vikkhepapaṭipakkhabhāvato “avikkhepo”ti laddhanāmaṃ cittassa ekaggabhāvaṃ pajānato. Paṭinissaggānupassī assāsavasenāti paṭinissaggānupassī hutvā assāsavasena, “paṭinissaggānupassīassāsanavasena”ti vā pāṭho, tassa paṭinissaggānupassino assāsavasenāti attho. Ā paṭhamam bahimukhaṃ sasaṇaṃ assāso, tato antomukhaṃ paṭisaṇaṃ passāsoti āha assāsoti bahinikkhamanavātotiādi, suttantaṭṭhakathāsu pana ākaḍḍhanavasena anto sasaṇaṃ assāso, bahi paṭisaṇaṃ passāsoti katvā uppaṭipāṭiyā vuttaṃ.

Tatthāti bahinikkhamanaantopavisanavātesu, tassa ca paṭhamam abbhantaravāto nikkhamatīti iminā sambandho. “Sabbesampi gabbhaseyyakānantiādinā dāraṇaṃ pavattikkamena assāso bahinikkhamanavātoti gahetabbanti dīpetī”ti keci vadanti. Suttanayo eva cettha “assāsādimajjhapariyosānaṃ satiyā anugacchato ajjhataṃ vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā ca passāsādimajjhapariyosānaṃ satiyā anugacchato bahiddhā vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā cā”ti imāya pāṭiyā sametīti gahetabbam. Addhānavasenāti kāladdhānavasena. Ayañhi addhāna-saddo kālassa desassa ca vācako. Tattha yathā hītiādinā desaddhānaṃ upamāvasena dassitaṃ. Idāni tabbisitṭhakāladdhānavasena assāsapassāsānaṃ dīgharassataṃ upameyyavasena vibhāvetuṃ evantiādi vuttaṃ. Cuṇṇavicuṇṇā anekakalāpabhāvena.

Ettha ca hatthiādisarīre sunakhādisarīre ca assāsapassāsānaṃ
desaddhānavisiṭṭhakāladdhānavaseneva dīgharassatā vuttāti veditabbā
attabhāvasaṅkhātā dīghaṃ addhānaṃ saṅikaṃ pūretvātiādivacanato. Tesanti
sattānaṃ. Teti assāsapassāsā. Ittaramaddhānanti appakaṃ kālaṃ. Navahākārehīti
bhāvanamanuyuñjantassa pubbenāparaṃ aladdhavisessassa kevalaṃ addhānavasena
ādito vuttā tayo ākārā, te ca kassaci assāsova, kassaci passāsova, kassaci
tadubhayampi upaṭṭhātīti tiṇṇaṃ puggalānaṃ vasena vuttā, tathā chandavasena
tayo, tathā pāmojjavasena imehi navahi ākārehi. Ekenākārenāti dīghaṃ assāsādīsu
ekenākārena.

Addhānasaṅkhāteti dīghe okāsaddhānasaṅkhāte attabhāve kāladdhānēpi vā, evaṃ
upari ittarasaṅkhāteti etthāpi. Chando uppajjati bhāvanāya pubbenāparaṃ visesaṃ
āvahantiyā laddhassādattā tattha sātisayo kattukāmatālakkhaṇo kusalcchando
uppajjati. Chandavasena tathāpavattachandassa vasena. Pāmojjaṃ uppajjati
assāsapassāsānaṃ sukhumatarabhāve ārammaṇassa santataratāya,
kammaṭṭhānassa ca vīthipaṭipannatāya bhāvanācittasahagato pamodo
khuddakādibhedā taruṇā pīti uppajjati. Cittaṃ vivattati paṭibhāganimitte uppanne
pakatiassāsapassāsato cittaṃ nivattati. Upekkhā saṅghātīti tasmīṃ paṭibhāganimitte
upacārappanābhede samādhimhi uppanne puna jhānanibbattanatthaṃ
byāpārābhāvato ajjupekkhanaṃ hoti, sā paṇāyaṃ upekkhā tatramajjhātupekkhāti
veditabbā. Anupassanāñānanti samathavasena nimittassa anupassanā,
vipassanāvasena assāsapassāsamukhena tannissayanāmarūpassa anupassanā ca
ñānaṃ. Kāyo upaṭṭhānanti assāsapassāsasaṅkhāto kāyo upagantvā tiṭṭhati ettha
satīti upaṭṭhānaṃ, no sati, sati pana sarasato upaṭṭhānaṭṭhena saraṇaṭṭhena ca
upaṭṭhānañceva sati ca. Tena vuccatītiādīsu yā ayaṃ yathāvuttaassāsapassāsakāye,
tannissayabhūte karajakāye ca kāyasseeva anupassanā niccādibhāvaṃ vā
itthipurisasattajīvādibhāvaṃ vā ananupassitvā assāsapassāsakāyamattasseva
aniccādibhāvassa ca anupassanā, tāya kāyānupassanāya satisaṅkhātassa
paṭṭhānassa bhāvanā vaḍḍhanā kāye kāyānupassanā satipaṭṭhānabhāvanāti ayaṃ
saṅkhepattho.

Ittaravasena parittakālavasena. Tādisoti dīgho rasso ca. Vaṇṇāti dīghādiākārā.
Nāsikaggeva bhikkhunoti nāsikagge vā, vā-saddena uttarotṭhe vāti attho. Tasmāti
yasmā “ādimajjhapariyosānavasena sabbaṃ assāsapassāsakāyaṃ viditaṃ pākaṭaṃ
karissāmī”ti pubbe pavattaābhogavasena pacchā tathā samuppannena
ñānasampayuttacittena taṃ assāsapassāsakāyaṃ evaṃ viditaṃ pākaṭaṃ karonto
assasati ceva passasati ca, tasmā evaṃbhūto sabbakāyapaṭisaṃvedī assasissāmi
passasissāmīti sikkhati nāma, na pana “anāgate evaṃ karissāmī”ti cintanamattena
so evaṃ vuccatīti adhippāyo. Tathābhūtassāti ādimajjhapariyosānaṃ viditaṃ
karontassa. Saṃvaroti sati vīriyampi vā. Na aññaṃ kiñcīti sabbakāyaṃ viditaṃ
karissāmītiādikaṃ pubbābhogaṃ sandhāya vadati. Ñānuppādanādīsūti ādi-saddena
kāyasaṅkhārapassambhanapītipaṭisaṃvedanādiṃ saṅgaṇhāti. Kāyasaṅkhāranti
assāsapassāsaṃ. So hi cittaṃsamutṭhānopi samāno karajakāyapaṭibaddhavuttitāya
tena saṅkharīyatīti kāyasaṅkhāroti vuccati. Apariggahitakāleti kammaṭṭhānassa
anāraddhakāle, tadārambhatthāya kāyacittānampi apariggahitakāleti attho. Nisīdati
pallaṅkaṃ ābhujitvā ujum kāyaṃ paṇidhāyāti hi iminā kāyapariggaho, parimukhaṃ
satim upaṭṭhapetvāti iminā cittapariggaho vutto. Adhimattanti balavaṃ oḷārikaṃ,
liṅgavipallāsena vuttaṃ. Kāyasaṅkhāro hi adhippeto. Adhimattaṃ hutvā pavattatīti
kiriyaṃvisesanaṃ vā etaṃ. Sabbesaṃyevāti ubhayesampi.

Mahābhūtapariggahe sukhumoti catudhātumukhena vipassanābhinivesaṃ sandhāya vuttaṃ. Lakkhaṇārammaṇikavipassanāyāti kalāpasammasanamāha. Nibbidānupassanato paṭṭhāya balavavipassanā, tato oraṃ dubbalavipassanā. Pubbe vuttanayenāti apariggahitakāletīdinā samathanaye vuttanayena.

Codanāsodhanāhīti anuyogaparihārehi. Kathantiādi paṭisambhidāpāḷi, tattha kathaṃ sikkhatīti sambandho. Iti kirātiādi codakavacanaṃ. Iti kirāti evaṇceti attho. Assāsapassāso sabbathā abhāvaṃ upaneti ceti codakassa adhippāyo. Vātūpaladdhiyāti assāsapassāsavātassa abhāvena tabbisayāya upaladdhiyā bhāvanācittassa uppādo vaḍḍhi ca na hotīti attho. Na ca nanti ettha nanti nipātamattaṃ. Puna iti kirātiādi yathāvuttāya codanāya vissajjanā, tattha iti kira sikkhatīti mayā vuttākārena yadi sikkhatīti attho. Pabhāvanā hotīti yadipi oḷārikā kāyasaṅkhārā paṭippassambhanti, sukhumā pana atthevāti bhāvanāyapi vaḍḍhi hotevāti adhippāyo. Kaṃseti kaṃsabhājane. Nimittanti nimittassa, tesaṃ saddānaṃ pavattiākārassāti attho. Sukhumakā saddāti anurave āha. Sukhumasaddanimittārammaṇatāpīti sukhumo saddova nimittaṃ tadārammaṇatāyapi.

Ābhisamācārikasīlanti ettha abhisamācāroti uttamasamācāro, tadeva ābhisamācārikaṃ sīlaṃ, khandhakavattapariyāpannassa sīlassetaṃ adhivacanaṃ. Ahaṃ sīlaṃ rakkhāmīti ubhatovibhaṅgapariyāpannaṃ sīlaṃ sandhāya vuttaṃ. Āvāsoti āvāsapalibodho. Kulantiādīsupi eseva nayo. Kammanti navakammaṃ. Iddhīti pothujjanikā iddhi, sā vipassanāya palibodho. So upacchinditabboti visuddhimagge vuttena tassa tassa palibodhassa upacchedappakārena upacchinditabbo. Yogānuyogoti yogassa bhāvanāya anuyuñjanaṃ. Aṭṭhatimsārammaṇesūti ālokākāsakaṣiṇadvayaṃ vajjetvā pāliyaṃ āgatānaṃ aṭṭhannaṃ kaṣiṇānaṃ vasena vuttaṃ, cattārīsaññeva pana kammaṭṭhānāni. Yathāvutteneva nayanāti yogānuyogakammasa padaṭṭhānattāti imamatthaṃ atidisati. Imināva kammaṭṭhānenāti iminā ānāpānassatikammaṭṭhānena. Mahāhatthipathaṃ nīharanto viyāti kammaṭṭhānavīthiṃ mahāhatthimaggam katvā dassento viya.

Vuttappakāramācariyanti “imināva kammaṭṭhānena catutthajjhānaṃ nibbattetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pattassā”tiādinā heṭṭhā vuttappakāraṃ ācariyaṃ. “Piyo garu bhāvanīyo”tiādinā visuddhimagge vuttappakāramācariyantipi vadanti. Pañcasandhikanti pañcapabbaṃ, pañcabhāganti attho. Kammaṭṭhānassa uggaṇhananti kammaṭṭhānaganthassa uggaṇhanaṃ. Tadattaparipucchā kammaṭṭhānassa paripucchā, tattha saṃsayaparipucchā vā. Kammaṭṭhānassa upaṭṭhānanti evaṃ bhāvanamanuyuñjantassa evamidha nimittaṃ upatiṭṭhatīti upadhāraṇaṃ. Tathā kammaṭṭhānappanā evaṃ jhānamappetīti. Kammaṭṭhānassa lakkhaṇanti gaṇanānubandhanāphusaṇānaṃ vasena bhāvanaṃ ussukkāpetvā ṭhapanāvasena matthakappatti idha bhāvanāti kammaṭṭhānasabhāvassa sallakkhaṇaṃ, tenāha “kammaṭṭhānasabhāvūpadhāraṇanti vuttaṃ hotī”ti.

Aṭṭhārasasenāsanadosavivajjitanti mahattaṃ navattaṃ jiṇṇattaṃ panthanissitattaṃ soṇḍipaṇṇapupphaphalayuttatā patthanīyatā nagaradārukhetasannissitatā visabhāgānaṃ puggalānaṃ atthitā paṭṭanasannissitatā paccantasannissitatā rajjasīmasannissitatā asappāyatā kalyāṇamittānaṃ alābhoti imehi aṭṭhārasahi senāsanadosehi vivajjitaṃ. Pañcasenāsaṇgasamannāgatanti -

“Idha, bhikkhave, senāsaṇaṃ nātidūraṃ hoti nāccāsannaṃ

gamanāgamanasampannaṃ divā appākiṇṇaṃ rattiṃ appasaddaṃ
appanigghosaṃ appaḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassaṃ, tasmīṃ
kho pana senāsane viharantassa appakasirena uppajjanti
cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārā, tasmīṃ kho pana
senāsane therā bhikkhū viharanti...pe... evaṃ kho, bhikkhave, senāsaṇaṃ
pañcaṅgasamannāgataṃ hotī”ti -

Evaṃ bhagavatā vuttehi pañcahi senāsaṇaṅgehi samannāgataṃ, ettha ca
nātidūratādi ekaṃ, divā appākiṇṇatādi ekaṃ, appaḍaṃsāditā ekaṃ, cīvarādilābho
ekaṃ, therānaṃ bhikkhūnaṃ nivāso ekanti evaṃ pañcaṅgāni veditabbāni.

Upacchinnakhuddakapalibodhenāti dīghānaṃ kesādīnaṃ haraṇena pattacīvarādīnaṃ
pacanatunnakaraṇaṇaṇājanādikaraṇehi ca upacchinnā khuddakā palibodhā yena, tena.
Bhattasammadanti bhojananimittaṃ parissamaṃ. Ācariyato uggaho ācariyuggaho,
sabbopi kammaṭṭhānavidhi, na pubbe vuttauggahamattaṃ, tato. Ekapadampīti
ekakoṭṭhāsampi.

Anuvahanāti assāsapassāsānaṃ anugamanavasena satiyā nirantaraṃ
anuppavattanā. Yasmā pana gaṇanādivasena viya phusanāvasena visuṃ manasikāro
natthi, phuṭṭhaphuṭṭhaṭṭhāne eva gaṇanādi kātābbanti dassetuṃ idha
phusanāgahaṇanti dīpento “phusanāti phuṭṭhaṭṭhāna”nti āha. Ṭhapanāti
samādhānaṃ, samādhippadhānā pana appanāti āha “ṭhapanāti appanā”ti.
Aniccatādīnaṃ lakkhaṇato sallakkhaṇā vipassanā. Pavattato nimittato ca
vinivaṭṭanato vinivaṭṭanā maggo. Kilesapaṭippassaddhibhāvato pārisuddhi phalaṃ.
Tesanti vinivaṭṭanāpārisuddhīnaṃ. Khaṇḍanti “ekaṃ tīṇi pañcā”ti
ekantarikādibhāvena gaṇanāya khaṇḍanaṃ. Atha vā khaṇḍanti antarantarā
katipayakālaṃ agaṇetvā puna gaṇanavasena antarā odhiparicchedo na dassetabbo.
Tathā khaṇḍaṃ dassentassa hi “kammaṭṭhānaninnaṃ pavattati nu kho me cittaṃ,
no”ti vīmaṃsuppattiyā vikkhepo hoti, tenāha sikhāppattaṃ nu kho metiādi, idaṅca
evaṃ khaṇḍaṃ dassetvā cirataraṃ gaṇanāya manasikarontassa vasena vuttaṃ. So
hi tathā laddhaṃ avikkhepamattaṃ nissāya evaṃ maññeyya. Yo upaṭṭhāti, taṃ
gahetvāti idaṃ assāsapassāsesu yassa ekova paṭhamam upaṭṭhāti, taṃ sandhāya
vuttaṃ, yassa pana ubhopi upaṭṭhahanti, tena ubhayampi gahetvā gaṇitabbaṃ. Yo
upaṭṭhātīti imināva dvīsu nāsāpuṭavātesu yo pākaṭo hoti, so gahetabboti ayampi
attho dīpitoti gahetabbaṃ. Paṭhamam ekekasmīṃ upaṭṭhitepi upalakkhetvā
gaṇantasseva kamena ubhopi pākaṭā hontīti āha “assāsapassāsā pākaṭā hontī”ti.
Evaṃ sīghaṃ sīghaṃ gaṇetabbamevāti sambandho. Evaṃ sīghagaṇanārambhassa
okāsaṃ dassetuṃ imassāpi purimanayena gaṇayatotiādi vuttaṃ. Tattha
purimanayenāti dandhagaṇanāya, pākaṭā hutvāti iminā dandhagaṇanāya
āraddhakāle cittassa avisadatāya sukhumassāsādīnaṃ apākaṭataṃ, pacchā
visadakāle pākaṭataṅca tesu ca pākaṭesu dandhagaṇanaṃ pahāya sīghagaṇanā
kātābbāti dasseti. Sīghagaṇanāya nippariyāyato nirantarappavatti
appanāvīthiyameva, na kāmāvacare bhavaṅgantarikattāti āha “nirantarappavattaṃ
viyā”ti. Purimanayenevāti sīghagaṇanāya. Anto pavisaṇaṃ vātaṃ manasikaronto
anto cittaṃ paveseti nāma.

Etanti etaṃ assāsapassāsajātaṃ. Anugamananti phuṭṭhaṭṭhāne manasikaraṇameva,
na assāsapassāsānaṃ anuvattanaṃ, tenāha - “taṅca kho na
ādimajjhapariyosānānugamanavasenā”ti. Phusanāṭhapanāvasena visuṃ manasikāro

natthīti iminā yathā gaṇanāya phusanāya ca manasikaroti, evaṃ anubandhanam vinā kevalam ṭhapanāya ca phusanāya ca manasikāropi natthīti dassentena gaṇanam paṭisaṃharitvā yāva appanā uppajjati, tāva anubandhanāya ca phusanāya ca manasikaroti, appanāya pana uppannāya anubandhanāya ṭhapanāya ca manasikaroti nāmāti dīpitaṃ hoti, atthakathāyaṃ pana anubandhanāya vinā ṭhapanāya manasikāro natthīti dassanattam “anubandhanāya ca phusanāya ca ṭhapanāya ca manasikarotīti vuccatī”ti ettakameva vuttanti gahetabbam. Yā accantāya na minoti na vinicchanati, sā mānassa samīpeti upamānam siddhasādisena sādhyasāadhanam yathā go viya gavayoti. Paṅguḷoti pīṭhasappī. Dolāti peṅkhola. Kīlatanti kīlantānam. Upanibandhanatthambhamūleti nāsikaggaṃ mukhanimittaṃ sandhāya vuttaṃ. Ādito pabhutīti upameyyatthadassanato paṭṭhāya. Nimittanti upanibandhananimittam nāsikaggaṃ, mukhanimittam vā. Anārammaṇamekacittassāti assāsapassāsānam ekakkhaṇe appavattanato ekassa cittassa tayopi ārammaṇam na honti, nimittena saha assāso passāso vāti dveveva ekakkhaṇe ārammaṇam hontīti attho. Ajānato ca tayo dhammeti nimittam assāso passāsoti ime tayo dhamme ārammaṇakaraṇavasena avindantassa, ca-saddo byatireko, tena evaṃ sati ayaṃ anīṭṭhappasaṅgoti byatirekam dasseti. Bhāvanāti ānāpānassatibhāvanā.

Katham ime...pe... visesamadhigacchatīti idaṃ parihāragāthāya vuttamevattham kakacopamāya vivarituṃ pucchāṭṭhapanam. Tattha katham-saddo paccekam yojetabbo “kathamime aviditā...pe... katham visesamadhigacchatī”ti. Padhānanti bhāvanānipphādam vīriyam. Payoganti nīvaraṇavikkhambhakam bhāvanānuyogam. Visesanti arahattapariyosānavisesam. Padhānanti rukkhassa chedanavīriyam. Payoganti tasseva chedanakakiriyam. Kiñcāpettha “visesamadhigacchatī”ti upamāyam na vuttaṃ, tathāpi atthato yojetabbameva. Yathā rukkhotiādi upamāsaṃsandanam. Nāsikagge vā mukhanimittam vāti dīghanāsiko nāsikagge, itaro mukham nimiyati chādiyati etenāti mukhanimittanti laddhanāme uttarotṭhe.

Idam padhānanti yena vīriyārambhena kāyopi cittampi bhāvanākammassa araham idha padhānanti phalena hetuṃ dasseti. Upakkilesāti nīvaraṇā. Vitakkāti kāmavitakkādīmicchāvitakkā, nīvaraṇappahānena vā paṭhamajjhānādhigamam dassetvā vitakkūpasamāpadesena dutiyajjhānādinamadhigamamāha. Ayaṃ payogoti ayaṃ jhānādhigamassa hetubhūto kammaṭṭhānānuyogasaṅkhāto payogo. Saṃyojanā pahīyantīti dasapi saṃyojanāni maggapaapāṭiyā samucchadavasena pahīyanti. Byantī hontīti tathā sattapi anusayā bhaṅgamattassapi anavasesato vigatantā honti. Ayaṃ visesoti imaṃ samādhim nissāya anukkamena labbhamāno ayaṃ saṃyojanappahānādiko imassa samādhissa visesoti attho. Evaṃ ime tayo dhammātiādi nigamanavacanam. Paripuṇṇāti soḷasannam vatthūnam pāripūriyā sabbaso puṇṇā. Anupubbanti anukkamena. Paricitāti pariciṇṇā. Imaṃ lokanti khandhādilokam paññāpabhāsenā pabhāseti.

Idhāti imasmim ṭhāne. Assāti upamābhūtassa kakacassa. Ānayane payojananti yojetabbam. Nimittanti paṭibhāganimittam. Avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitāti vitakkādiavasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitāti vadanti. Vicārādīhīti pana vattabbam nippariyāyena vitakkassa appanābhāvato. So hi “appanā byappanā”ti niddiṭṭho. Evañhi sati avasesa-saddo upapanno hoti, vitakkasampayogato vā jhānaṅgesu padhānabhūto samādhi appanāti katvā “avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitā appanāsaṅkhātā ṭhapanā ca sampajjati”ti vuttaṃ. Kassaci pana gaṇanāvaseneva

manasikārakālato pabhutīti ettha “anukkamato...pe... pattam viya hoti”ti upari vakkhamāno gantho purāṇapotthakesu dissati, tasmā ayaṃ pāṭho etthāpi likhitabbo, lekhakānaṃ pana dosena gaḷitoti veditabbo.

Oḷārike assāsapassāse niruddhetiādi heṭṭhā vuttanayampi vicetabbākārappattassa kāyasaṅkhārassa vicayanavidhiṃ dassetuṃ ānītaṃ. Desatoti pubbe phusanavasena gahitaṭṭhānato. Nimittam paṭṭhapetabbanti pubbe gahitākāranimittaggāhikā saññā phusanaṭṭhāne paṭṭhapetabbā. Imameva hi atthavasanti imaṃ anupaṭṭhahantassa ārammaṇassa upaṭṭhānavidhisāṅkhātāṃ kāraṇaṃ paṭicca. Itoti ānāpānakammaṭṭhānato. Garukatā ca bhāvanādukkaratāyāti āha “garukabhāvana”nti. Caritvāti gocaraṃ gahetvā. Nimittanti uggahanimittam, paṭibhāganimittam vā. Ubhayampi hi idha ekajjhaṃ vuttaṃ. Tathā hi tūlapicuādiupamattayaṃ uggahe yujjati, sesaṃ ubhayattha.

Tārakarūpaṃ viyāti tārakāya sarūpaṃ viya. Saññānānatāyāti nimittupaṭṭhānato pubbe pavattasaññānaṃ nānatāya. Saññajanti bhāvanāsaññāya parikkappitaṃ, na uppāditaṃ avijjamānattā, tenāha “nānato upaṭṭhātī”ti. Evaṃ hotīti bhāvanamanuyuttassa evaṃ upaṭṭhātī. Evanti evaṃ sati, yathāvuttanayena nimitte eva cittassa ṭhapane satīti attho. Ito pabhutīti ito paṭibhāganimittuppattito paṭṭhāya. Nimitteti paṭibhāganimitte. Ṭhapayanti ṭhapanāvasena cittaṃ ṭhapanto. Nānākāraṇti “cattāro vaṇṇā”ti evaṃ vuttaṃ nānākāraṃ. Vibhāvayanti vibhāvento antaradhāpento. Nimittuppattito paṭṭhāya hi te ākāra aṃanasikaroto antarahitā viya honti. Assāsapassāseti assāse passāse ca yo nānākāro, taṃ vibhāvayaṃ assāsapassāsasambhūte vā nimitte cittaṃ ṭhapayaṃ sakaṃ cittaṃ nibandhati nāmāti yojanā. Keci pana vibhāvayanti etassa vibhāvento viditaṃ pākaṭaṃ karontoti atthaṃ vadanti, taṃ pubbabhāgavasena yujjeyya. Ayañhettha attho - assāsapassāse nānākāraṃ vibhāvento pajānanto tattha yaṃ laddhaṃ nimittam, tasmīṃ cittaṃ ṭhapento anukkamena sakaṃ cittaṃ nibandhati appetīti.

Kilesāti avasesakilesā. Sannisinnāyevāti aladdhanīvaraṇasahāyā olīnāyeva. Upacārabhūmiyanti upacārāvatthāyaṃ. Lakkhaṇatoti vikkhambhanādisabhāvato vā aniccādisabhāvato vā. Gocaroti bhikkhācāragāmo. Yattha dullabhā sappāyabhikkhā, so asappāyo, itaro sappāyo. Bhassanti dasakathāvatthunissitaṃ bhassaṃ, taṃ sappāyaṃ, itaramasappāyaṃ. Sesesu āvāsādīsu yattha yattha asamāhitaṃ cittaṃ samādhīyati, taṃ taṃ sappāyaṃ, itaramasappāyanti gahetabbaṃ. Yassa pana evaṃ sattavidhaṃ asappāyaṃ vajjetvā sappāyameva sevantassapi appanā na hoti, tena sampādetabbaṃ dasavidhaṃ appanākosallaṃ dassento vatthuvisadakiriyātiādīmāha. Tattha vatthuvisadakiriyā nāma kesanakhacchedanādīhi ajjhattikassa sarīravatthussa, cīvarasenāsanādīdhovanaparikkammādīhi bāhiravatthussa ca visadabhāvakaraṇaṃ. Evañhi ñāṇampi visadakiccanipphattikaraṃ hoti. Indriyasamattapaṭipādanatā nāma saddhādīnaṃ indriyānaṃ samabhāvakaraṇaṃ. Nimittakusalatā nāma bhāvanāya laddhanimittassa rakkhaṇakosallaṃ. Yasmiṃ samaye cittaṃ niggahetabbantiādīsu yasmiṃ samaye cittaṃ accāraddhatādīhi kāraṇehi uddhatatāya niggahetabbaṃ, tadā dhammavicayasambojjhaṅgādayo tayo abhāvetvā passaddhādīnaṃ tiṇṇaṃ bhāvanena cittassa niggāṇhanā hoti. Yadāssa cittaṃ atisithilavīriyatādīhi līnatāya paggaṇhanā hoti, tadā passaddhisambojjhaṅgādayo tayo abhāvetvā dhammavicayādīnaṃ tiṇṇaṃ bhāvanena cittassa paggaṇhanaṃ hoti. Yadāssa paññāpayogamandatādīhi nirassādaṃ cittaṃ hoti, tadā tassa cittassa aṭṭhasaṃvegavatthupaccavekkhaṇādīnā

sampahaṃsanasaṅkhātā saṃvejanā hoti. Yadā panassa evaṃ paṭipajjanato alīnaṃ anuddhataṃ anirassādaṃ ārammaṇe samappavattaṃ samathavīthipaṭipannañca cittaṃ hoti, tadā tassa paggahaniggahasampahaṃsanesu abyāpāratāsamāpajjanena ajjuhekkhanā hoti.

Tadadhimuttatā nāma samādhidhimuttatā, samādhininnapoṇapabbhāratāti attho. Etthāti etissaṃ kāyānupassanāyaṃ.

Pārisuddhiṃ pattukāmoti phalaṃ adhigantukāmo samāpajjitukāmo ca. Tattha sallakkhaṇāvivaṭṭanāvasena paṭhamaṃ maggānantaraphalaṃ adhigantukāmo. Tato paraṃ sallakkhaṇavasena phalasamāpattiṃ samāpajjitukāmopīti evamattho gahetabbo. Āvajjanasamāpajjana...pe... vasippattanti ettha paṭiladdhājhānato vuṭṭhāya vitakkādīsu jhānaṅgesu ekekaṃ āvajjayato bhavaṅgaṃ upacchinditvā uppannāvajjanānantaraṃ vitakkādīsu yathāvajjitajhānaṅgārammaṇāni kāmāvacarajavanāni bhavaṅgantaritāni yadā niranantaraṃ pavattanti, athassa āvajjanavasī siddhā hoti. Taṃ pana jhānaṃ samāpajjitukāmatānantaraṃ sīghaṃ samāpajjanasamatthataṃ samāpajjanavasī nāma. Accharāmatthaṃ vā dasaccharāmatthaṃ vā khaṇaṃ jhānaṃ ṭhapetuṃ samatthataṃ adhiṭṭhānavasī nāma. Tattheva lahuṃ khaṇaṃ jhānasamaṅgī hutvā jhānato bhavaṅguppattivāsena vuṭṭhātumaṃ samatthataṃ vuṭṭhānavasī nāma. “Ettakameva khaṇaṃ samāpajjissāmī”ti, “ettakameva khaṇaṃ jhānasamaṅgī hutvā jhānato vuṭṭhahissāmī”ti ca pavattapubbaparikkammabhedenettha adhiṭṭhānavuṭṭhānavasiyo bhinnā, na sarūpabhedenā, yā “samāpattikusalatā, vuṭṭhānakusalatā”ti vuccanti. Paccavekkhaṇavasī pana āvajjanavasīyā eva vuttā. Paccavekkhaṇavīthiyañhi sīghaṃ āvajjanupattiyā āvajjanavasī tadanantarānaṃ javanānaṃ samupattiyā paccavekkhaṇavasīti āvajjanavasīsiddhiyāva paccavekkhaṇavasī siddhā eva hotīti veditabbā. Jhānaṅgāni pariggahetvāti jhānacittasampayuttāni jhānaṅgāni lakkhaṇādivāsena pariggahetvā. Tesañca nissayanti tesaṃ vatthunissayānaṃ bhūtānaṃ nissayaṃ. Idañca karajakāyassa vatthudasakassa bhūtanissayattā suttantanayena vuttaṃ, na paṭṭhānanayena. Na hi kalāpantaragatāni bhūtāni kalāpantaragatānaṃ bhūtānaṃ nissayapaccayā honti, suttantanayena pana upanissayapaccayoti veditabbāni. Paṭṭhāne hi asaṅgahitā sabbe paccayā suttantikanayena upanissayapaccaye saṅgayhantīti veditabbaṃ. Taṃnissitarūpānīti upādārūpāni. Yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ vāti ettha yathāpariggahitakesādirūpārammaṇaṃ tato pubbe vuttanayavatthārammaṇaṃ tannissayakarajakāyapaaggahamukhena upaṭṭhitacakkhādīdvārañca sasampayuttadhammaviññānaṃ vāti yojetabbaṃ. Kammāragagarīti kammārānaṃ aggidhamanabhastā. Tajjanti tadanurūpaṃ. Tassāti nāmarūpassa. Taṃ disvāti avijjātaṇhādipaccayaṃ disvā. Kaṅkhaṃ vitaratīti ahoṣiṃ nu kho ahaṃ atītamaddhānantīādinayappavattaṃ soḷasavatthukaṃ vicikicchā atikkamati. Kalāpasammasanavasenāti yaṃ kiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannantiādinā pañcasu khandhesu atītādikoṭṭhāsaṃ ekekakalāpato gahetvā aniccādivāsena sammasanaṃ kalāpasammasanaṃ, tassa vasena. Pubbabhāgeti paṭipadāññadassanavisuddhipariyāpannāya udayabbayānupassanāya pubbabhāge. Obhāsādayoti obhāso ñānaṃ pīti passaddhi sukhaṃ adhimokkha paggaḥo upekkhā upaṭṭhānaṃ nikanti ca. Tattha adhimokkhoti saddhā. Upaṭṭhānanti sati. Upekkhāti tatramajjhataṃ. Ettha ca obhāsādayo nava nikantisāṅkhātataṇhupakkilesavatthutāya upakkilesā vuttā, nikanti pana upakkilesatāya tabbatthutāya ca. Nibbindanto ādīnavānupassanāpubbaṅgamāya

nibbidānupassanāya nibbindanto.

Muñcitukamyatāpaṭisaṅkhānupassanāsaṅkhārupekkhānulomaññānaṃ
ciṇṇapariyante uppannagotrabbhuññānantaraṃ uppannena maggaññāna
sabbasaṅkhāresu virajjanto vimuccanto. Phalakkhaṇe hi vimutto nāma vuccati,
maggakkhaṇe vimuccantoti. Ekūnavīsati bhedassāti catunnaṃ maggavīthīnaṃ
anantaraṃ paccekaṃ uppajjantassa maggaphalanibbānapahīnāvasiṭṭhakilesānaṃ
pañcannaṃ paccavekkhitabbānaṃ vasena ekūnavīsati bhedassa. Arahato hi
avasīṭṭhakilesābhāvena ekūnavīsati. Assāti ānāpānakammaṭṭhānikassa.

Sappīṭike dve jhāneti pītisahagatāni catukkanaye dve paṭhamadutiya jhānāni. Tassāti
tena yoginā. Samāpattikkhaṇeti samāpannakkhaṇe. Ārammaṇatoti
paṭibhāgārammaṇaggahaṇamukhena pīti paṭisaṃviditā hoti, ārammaṇassa
paṭisaṃviditattā. Ārammaṇe hi vidite tabbisayā cittacetasi kā dhammā sayā attano
paṭisaṃviditā nāma hoti salakkhaṇato sāmāññalakkhaṇato ca pacchā gahaṇe
sandehebhāvato. Vipassanākkhaṇeti vipassanāpaññāya visayato dassanakkhaṇe.
Evaṃ pītiṃ aniccādivasena gahaṇameva asammohato pīti paṭisaṃvedanaṃ nāma.

Dīghaṃ assāsavasenāti dīghassa assāsassa ārammaṇabhūtaṃ vasena, pajānato sā
pīti paṭisaṃviditā hotīti sambandho. Cittassa ekaggataṃ avikkhepaṃ pajānatoti
jhānapariyāpannaṃ avikkhepāpannaṃ nāma cittassekaggataṃ taṃsāmpayuttāya
paññāya pajānato. Yatheva hi ārammaṇamukhena pīti paṭisaṃviditā hoti, evaṃ
taṃsāmpayuttadhammāpi paṭisaṃviditā eva hontīti. Sati upaṭṭhitā hotīti dīghaṃ
assāsavaseṇa jhānasāmpayuttā sati tassa ārammaṇe upaṭṭhitā tadārammaṇajjhānepi
upaṭṭhitā nāma hotīti. Dīghaṃ passāsavasenāti ādīsupi imināva nayeṇa attho
veditabbo. Evaṃ dassitaṃ pīti paṭisaṃvedanaṃ ārammaṇato asammohato ca
vibhāgato dassetaṃ āvajjatoti ādī vuttaṃ. Tattha āvajjatoti jhānaṃ āvajjantassa. Sā
pīti sā jhānapariyāpannā pīti. Jānatoti samāpannakkhaṇe ārammaṇamukhena
jānato, tassa sā pīti paṭisaṃviditā hotīti sambandho. Passatoti dassanabhūteṇa
ñāṇena jhānato vuṭṭhāya passantassa. Paccavekkhatoti jhānaṃ paccavekkhantassa.
Cittaṃ adhiṭṭhahatoti “ettakaṃ velaṃ jhānasamaṅgī bhavissāmī”ti jhānacittaṃ
adhiṭṭhahantassa. Evaṃ pañcannaṃ vasibhāvānaṃ vasena jhānassa
pajānanamukhena ārammaṇato pītiyā paṭisaṃvedanā dassitā. Adhimuccatoti
saddahantassa, samathavipassanāvasenāti adhippāyo. Vīriyaṃ paggaṇhatoti ādīsupi
eseva nayo. Abhiññeyyanti viṣiṭṭhāya paññāya jānitabbaṃ catusaccaṃ
vipassanāpaññāpubbaṅgamāya maggapaññāya abhijānatoti ādī yojanā. Evaṃ
pariññeyyanti ādīsupi parijānatoti ādinā yojanā veditabbā. Tattha pariññeyyanti
dukkhasaccaṃ. Avasesapadānīti sukhapaṭisaṃvedī cittasaṅkhārapaṭisaṃvedīti
padāni.

Vedanādayoti ādi-saddena saññā gahitā, tenāha “dve khandhā”ti.

Vipassanābhūmidassanatthanti kāyikasukhādisīseṇa pakīṇṇakasaṅkhārā dassanato
vuttaṃ samathe kāyikasukhābhāvato. Soti passambhanapariyāyeṇa vutto nirodho.
Vuttanayeṇāti imassa hi bhikkhuno pubbe apariggahitakāletī ādinā kāyasaṅkhāre
vuttanayeṇa. Pītisīseṇa vedanā vuttāti pīti apadesena vedanā vuttā, sukhaggahaṇato
vedanānupassanāpasaṅgatoti adhippāyo. Dvīsu cittasaṅkhārāpadesūti
“cittasaṅkhārāpaṭisaṃvedī passambhayaṃ cittasaṅkhāra”nti imesu dvīsu
koṭṭhāsesu. Saññāsāmpayuttā vedanāti vedanānupassanābhāvato vuttaṃ.
Cittapaṭisaṃveditā veditabbāti ārammaṇato asammohatoti ādinā vuttanayaṃ

sandhāya vuttaṃ. Cittanti jhānasampayuttaṃ vipassanāsampayuttañca cittaṃ. Āmodetīti sampayuttāya pītiyā jhānavisayāya modeti. Vipassanākkhaṇetiādinā vuttabhāṅgānupassanakkhaṇe.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanāyaya niṭṭhito.

167. Yadi pi ariyā neva attanāva attānaṃ aññamaññaṃ vā jīvitā voropenti, nāpi parehi samādapenti, tathāpi yathāvuttehi tīhi pakārehi matānaṃ puthujjanānaṃ antare migalaṇḍikena mārītānaṃ ariyapuggalānaṃpi atthitāya “ariyapuggalamissakattā”ti vuttaṃ. Atha vā puthujjanakāle attanāva attānaṃ ghātetvā maraṇasamaye vipassanaṃ vaḍḍhetvā ariyamaggaṃ paṭilabhitvā matānaṃpi sabbhāvato evaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. Byañjane ādaraṃ akatvāti jānitvā sañjānitvātiādinā byañjanānurūpaṃ avuttattā vuttaṃ. Pāṇoti jānantoti idaṃ manusso ti ajānitvāpi kevalaṃ sattaṣaṇṇāya eva pārājikabhāvadassanattamaṃ vuttaṃ. Vadhakacetanāvasena cetetvāti “imaṃ māremī”ti vadhakacetanāya cintetvā. Pakappetvāti “vadhāmi na”nti evaṃ cittena paricchinditvā. Abhivitaritvāti sannitṭhānaṃ katvā, tenāha “nirāsaṅkacittaṃ pesetvā”ti. Sikhāppatto atthoti sañciccāti pubbakālakiriyāvasena vuttassapi vītikkamabhūtaṃ aparakālakiriyāyuttadassanena koṭippatto attho. Jātiunṇā nāma tadahujātaeḷakassa lomaṃ. Evaṃ vaṇṇappaṭibhāganti evaṃ vaṇṇasaṇṭhānaṃ. Tato vā uddhanti dutiyasattāhādīsu abbudādibhāvappattaṃ sandhāya vuttaṃ. Parihīnavegassa santānassa paccayo hotīti sahakārīpaccayo hoti, na janako. Kammameva hi khaṇe khaṇe uppajjamānānaṃ kammajarūpānaṃ janakapaccayo, tañca pavattiyāṃ pubbe uppajjitvā ṭhitāṃ anupahataṃ catusantatirūpaṃ sahakārīpaccayaṃ labhitvāva kātuṃ sakkoti, na aññathā, yena kenaci virodhipaccayena niruddhacakkhādippasādānaṃ puggalānaṃ vijjamānaṃpi kammaṃ cakkhādikaṃ janetuṃ na sakkotīti siddhameva hoti.

Atipātentoti atipātento vināsento. Vuttapakāramevāti jīvitindriyātipātanavidhānaṃ vuttapakārameva. Saraseneva patanasabhāvassa saṅikaṃ patituṃ adatvā atīva pātanaṃ sīghapātanaṃ atipāto, pāṇassa atipāto pāṇātipāto. Āthabbaṇikāti athabbaṇavedino. Athabbaṇanti athabbaṇavedavihitāṃ. Mantaṃ payojentīti aloṇabhojanadabbasayanasusānagamanādīhi payogehi mantaṃ parivattenti, tena yathicchitapāṇavadhādīphalaṃ upapajjati, tasmā taṃ kāyavacīkammesu pavitṭhaṃ. Itinti pīlaṃ. Upaddavanti tato adhiḱataraṃ pīlaṃ. Pajjarakanti visamajjaraṃ. Sūcikaṃ sūcīhi viya vijjhamānaṃ sūlaṃ. Visūcikaṃ sasūlaṃ āmātisāraṃ. Pakkhandiyanti rattātīsāraṃ. Vijjaṃ parivattetvāti gandhāravijjādikaṃ attano vijjaṃ katūpacāraṃ mantapaṭhanakkamena parijappitvā. Tehīti tehi vatthūhi. Payojananti pavattanaṃ. Aho vatāyanti ayaṃ taṃ kucchigataṃ. Gabbhanti idaṃ kucchigataṃ gabbhaṃ. Kulumbassāti gabbhassa, kulasseva vā, kuṭumbassāti vuttaṃ hoti. Bhāvanāmayiddhiyāti adhiṭṭhāniddhiṃ sandhāya vuttaṃ. Taṃ tesāṃ icchāmatṭanti suttatthato na sametīti adhippāyo. Athabbaṇiddhivaseneva hi sutte “iddhimā cetovasippatto”ti vuttaṃ, na bhāvanāmayiddhivasenāti daṭṭhabbaṃ.

Itarathāti pariyeseyyāti padassa gavesanamattameva yathārutavasena attho siyā, tadā pariyaṭṭhamattena pariyesitvā satthādīnaṃ laddhamattenāti attho. Sasanti hiṃsanti etenāti satthanti vadhopakaraṇassa pāsāṇarajjuādino sabbassāpi nāmanti

āha laguḷātiādi. Laguḷanti muggarassetam adhivacanam. Satthasaṅgahoti mātikāyaṃ satthahārakanti ettha vuttasatthasaṅgaho. Parato vuttanayattāti parato nigamanavasena vuttassa dutiyapadassa padabhājane vuttanayattā. Cittasaddassa atthadīpanattham vuttoti citta-saddassa vicittādiānekathavisayattā itarehi nivattetvā viññānattham niyametuṃ vutto.

174. Kammunā bajjhatīti pāṇātipātakammunā bajjhati, tam kammamassa siddhanti attho. Ubhayathāpīti uddisakānuddisakavasena. Pacchā vā tena rogenāti etena anāgatampi jīvitindriyaṃ ārabha pāṇātipātassa pavattiṃ dasseti. Evañca “yadā sakkoti, tadā tam jīvitā voropehī”ti āṇattiyā cirena samiddhiyampi āṇattikkhaṇeyeva pāṇātipāto. Opātakhaṇanādithāvarapayogesu payogakaraṇato pacchā gahitapaṭisandhikassāpi sattassa maraṇe pāṇātipāto ca anāgatārammaṇo upapanno hoti. Yam pana sikkhāpadavibhaṅge “pañca sikkhāpadāni paccuppannārammaṇāyevā”ti vuttam, tam pāṇātipātādito viratiṃ sandhāya vuttam, na pāṇātipātādinti gahetabbaṃ. Aññacittenāti amāretukāmatācittena. Dutiyappahārena maratīti paṭhamappahāram vinā dutiyeneva maratīti attho. Paṭhamappahārenevāti paṭhamappahārasamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyevāti attho. Kiñcāpi paṭhamappahāro sayameva na sakkoti māretuṃ, dutiyaṃ pana labhitvā sakkonto jīvitavināsaḥetu hoti, tasmā paṭhamappahāram vinā maraṇassa asiddhattā “payogo tena ca maraṇa”nti iminā saṃsandanato paṭhamappahāreneva kammabaddho yutto, na dutiyena tassa aññacittena dinnattā. Yathā cettha, evaṃ aññena puggalena dutiyappahāradānādīsu viya. Yadi pana dutiyappahāradāyakassāpi puggalassa vadhakacetanā atthi, tassāpi attano payogenāpi matattā payogakkhaṇe pāṇātipātoti veditabbaṃ.

Kammāpattibiyattibhāvatthanti ānantariyādikammavibhāgassa pārājikādiāpattivibhāgassa ca pākaṭabhāvattham. “Eḷakam māremī”ti viparītaggaṇepi “ima”nti yathānipannasseva paramatthato gahitattā yathāvatthukam kammabaddho hotiyevāti āha imaṃ vatthuntīdi. Ghātako ca hotīti pāṇātipātakammena baddhoti attho. Mātādiguṇamahante ārabha pavattavadhakacetanāya mahāsāvajjatāya vuttam “idha pana cetanā dāruṇā hotī”ti.

Lohitakanti lohitamakkhitaṃ. Kammaṃ karonteti yuddhakammaṃ karonte. Yathādhippāyaṃ gateti yodham vijjhivā pitari viddhe, yodham pana avijjhivā kevalam pitari viddhepi visaṅketo natthiyeva pitaripi vadhakacittassa atthitāya, kevalam yodhe viddhepi eseṇa nayo. Ānantariyaṃ pana natthīti pituvisayaṃ pāṇātipātakammaṃ natthīti attho.

Evaṃ vijjhāti evaṃ pādehi bhūmiyaṃ ṭhatvā evaṃ dhanuṃ gahetvā ākaḍḍhitvātiādinā vijjhanappakārasikkhāpanamukhena āṇāpetīti attho. Evaṃ paharāti daḷham asim gahetvā evaṃ pahara. Evaṃ ghātehīti evaṃ kammakāraṇam katvā mārehi. Tattakā ubhinnaṃ pāṇātipātāti anuddisitvā yesam kesañci māraṇatthāya ubhoḥi payogassa katattā vuttam. Sace hi āṇāpako “evaṃ viddhe asuko evaṃ maratī”ti saññāya “evaṃ vijjhā”ti āṇāpeti, niyamitasseva maraṇe āṇāpakassa kammabaddhoti vadanti. Sace āṇatto “asuka”nti niyametvā uddissa saram khīpati, āṇāpako aniyametvā āṇāpeti, āṇāpakassa yesam kesañci maraṇepi kammabaddho, āṇattassa pana niyamitamaraṇeyevāti veditabbaṃ. Majjheti hatthino piṭṭhino majjhe. Etenāti adhiṭṭhahitvā āṇāpetītiādiṭṭhivacanena. Tatthāti āṇattikapayoge.

Kiñcāpi kiriyāviseso aṭṭhakathāsu anāgato, pāḷiyaṃ pana “evaṃ vijjha, evaṃ pahara, evaṃ ghātehī”ti kiriyāvisesassa parāmaṭṭhattā ācariyaparamparā āgataṃ kiriyāvisesampi pāḷisaṃsandanaṭo gahetvā dassento aparō nayotiādīmāha. Vijjhananti ususattiādīhi vijjhanam. Chedananti asiādīhi hatthapādādicchedanam. Bhedananti muggarādīhi sīsādibhedanam dvidhākaraṇam. Saṅkhamuṇḍakanti sīsakaṭāhe cammaṃ saha kesehi uppāṭetvā thūlasakkharāhi sīsakaṭāham ghaṃsitvā saṅkhavaṇṇakaraṇavasena saṅkhamuṇḍakammakaraṇam. Evamādīti ādi-saddena biḷaṅgathālikādiṃ saṅgaṇhāti. Ure paharitvā piṭṭhiyaṃ paharitvā gīvāyaṃ paharitvātiādīnā sarīrāvayavappadesesu paharaṇavijjhanādiniyamopi kiriyāviseseyeva saṅgayhati aṭṭhakathāsu saṅkhamuṇḍakādisarīrappadesavisayāyapi ghātanāya tattha pavesitattā, yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ purato paharitvā mārehītiādikassa aṭṭhakathāpāṭhassa “purimapaṣṣādīnampi vatthusabhāgato vatthuggahaṇeneva gahaṇanti āha purato paharitvātiādī”ti evamadhippāyakathanam, taṃ saṅkhamuṇḍakādikassa sarīrappadesa kammakāraṇākaraṇassa aṭṭhakathāya kiriyāvisesavisaye vuttattā na yujjati. Yathāṇattaṃ muñcitvā puggalantaramāraṇameva hi vatthuvisaṃvādo, na paharituṃ āṇattaṃ sarīrappadesavisamvādanam, tenāha “vatthuṃ visaṃ vādetvā...pe... tato aññaṃ māreti. Purato paharitvā mārehīti vā...pe... natthi kammabaddho”ti, idaṃ pana yathāṇattavatthusmimpi kiriyāvisesavisāṅketena kammabaddhābhāvaṃ dassetuṃ vuttanti paññāyati. Tena “vatthuṃ avisaṃvādetvā mārentī”ti ettakameva avatvā “yathāṇattiyā”ti kiriyāvisesaniyamopi dassito, itarathā yathāṇattiyāti vacanassa niratthakatāpattito. Vatthuniddese ca “vatthūti māretabbo satto”ti ettakameva vuttaṃ, na pana “yathāṇattassa paharitabbasarīrappadesopī”ti vuttaṃ. Tasmā purato paharaṇādipi kiriyāvisese eva saṅgayhatīti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Vatthuvisesenāti mātuādimatasattavisesena. Kammavisesoti ānantariyādikammaviseso. Āpattivisesoti pārājikādiāpattiviseso.

Yadā kadāci pubbaṇheti āṇattadivasato aññassapi yassa kassaci divasassa pubbaṇhe. Etaṃ gāme ṭhīnti gāmo puggalanyamanatthaṃ vutto, na okāsaniyamanatthaṃ, tasmā “yattha katthaci māreti, natthi visaṅketo”ti vuttaṃ, etena kālokāsaāvudhaiyāpathakiriyāvisesānaṃ niyamicchāya asati yena kenaci pakārena maraṇameva icchantassa āṇāpakassa mukhāruḷhavasena vuttassa desakālādiniyamassa visaṅketepi kammabaddhoyevāti ñāpitaṃ hoti. Yo pana cittaṃ yattha katthaci yadā kadāci yena kenaci pakārena maraṇameva icchantopi kālādivisaṅketena akusalato codanato vā mucchitukāmo lesena kālādiniyamaṃ karoti, tassa manussaviggahapārājikato pariyāyena amuccanato kālādivisaṅketepi kammabaddhovāti gahetvā vicāraṇato gahetabbaṃ, keci panetaṃ na icchanti, vīmaṃsitabbaṃ. Tuṇḍenāti aggakoṭṭiyā. Tharunāti khaggamuṭṭhinā. Etaṃ gacchantanti gamanena puggalova niyamito, na iriyāpatho, tenāha “natthi visaṅketa”nti.

“Dīghaṃ mārehī”ti vuttepi dīghasaṇṭhānānaṃ bahubhāvato “itthannāmaṃ evarūpaṇca dīgha”nti aññesaṃ asādhāraṇalakkhaṇena aniddiṭṭhattā “aniyametvā āṇāpetī”ti vuttaṃ, tenevāha “yaṃ kiñci tādisaṃ māremī”ti. Ettha ca cittaṃ bahūsu dīghasaṇṭhānesu ekaṃ niyametvā vuttepi vācāya aniyamitattā aññasmiṃ tādise mārite natthi visaṅketoti vadanti. Attānaṃ muñcitvā parapāṇimhi pāṇasaññitālakkhaṇassa aṅgassa abhāvato nevatthi pāṇātipātoti āha “āṇāpako mucatī”ti. Attānaṃ uddissa “asukaṭṭhāne nisinna”nti okāsaniyame tasmim padese nisinnassa yassa kassaci jīvitindriyaṃ ārabha vadhakacittaṃ uppajjati vuttaṃ

“neva vadhako muccati na āṇāpako”ti. Okāsañhi niyametvā niddisanto tasmim okāse nisinnam māretukāmo hoti, sayam pana tadā tattha natthi, tasmā okāsenā saha tattha nisinnasseva jīvitindriyam ārammaṇam hoti, na attanoti gahetabbam. Sace pana sayam tattheva nisīditvā attano nisinnatthānameva niyametvā “mārehī”ti vuttepi añño tattha nisinno māriyati, tassāpi attanopi jīvitam ārabba vadhakacetanā pavattati, parasmim tattha mārite āṇāpakassa kammabaddhoti gahetabbam. Evarūpe tḥāne cittappavattiniyamo buddhavisayo, na aññesaṃ visayoti āha “tasmā ettha na anādariyam kātabba”nti.

Evam āṇāpentassa ācariyassa tāva dukkaṭanti sace āṇattiko yathādhippāyam na gacchati, ācariyassa āṇattikkhaṇe dukkaṭam. Sace pana so yathādhippāyam gacchati, yaṃ parato thullaccayaṃ vuttaṃ, āṇattikkhaṇe tadeva hoti. Atha so avassaṃ ghātetī, yaṃ parato “āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti vuttaṃ, tato imassa āṇattikkhaṇeyeva pārājikaṃ hoti, na dukkaṭathullaccayānīti gahetabbam. Tesampi dukkaṭanti buddharakkhitādīnampi ārocanapaccayā dukkaṭam, idañca yathāṇattivasena saṅgharakkhitassa jīvitā voropane asati yujjati, voropane sati tesampi ārocanakkhaṇeyeva pārājikaṃ. Paṭiggahitamatteti idaṃ avassaṃ paṭiggahaṇasabhāvadīpanattham vuttaṃ, na paṭiggahitakkhaṇeyeva thullaccayanti dassanattham. Sace hi so avassaṃ paṭiggahessati, kammaṃ pana na nipphādessati, tadā ācariyassa āṇattikkhaṇeyeva thullaccayaṃ hotīti datṭhabbam.

Mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti idaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ āgatanayadassanamattam, na panetaṃ attanā adhippetam, tenāha evaṃ santetiādi, evaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanayena atthe satīti attho. Paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyāti vadhakassa “sādhū suṭṭhū”ti maraṇapaṭiggahaṇe dukkaṭāpatti neva siyā, evaṃ anolārikavisayepi tāva dukkaṭam, kimaṅgaṃ pana maraṇapaṭiggahaṇeti dassanattham sañcarittapaṭiggahaṇādi nidassitam. “Aho vata itthannāmo hato assā”ti evaṃ maraṇābhinandanadassanattham sañcarittapaṭiggahaṇādibhinandane dukkaṭe sati pageva “ahaṃ taṃ māressāmī”ti maraṇapaṭiggahaṇeti adhippāyo. Paṭiggaṇhantassevetam dukkaṭanti avadhāraṇena saṅgharakkhitassa paṭiggahaṇapaccayā mūlaṭṭhassa nattheva āpattīti dasseti, visaṅketattā paṭhamam āṇattadukkaṭamevassa hoti. Keci pana “mūlaṭṭhassāpi dukkaṭamevā”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ ekena payogena dvinnam dukkaṭānam asambhavā. Purimanayeti samanantarātīte avisakkiyadūtaniddese. Etanti dukkaṭam. Okāsābhāvenāti mūlaṭṭhassa thullaccayassa vuccamānattā paṭiggaṇhantassa dukkaṭam na vuttaṃ okāsābhāvena, na pana āpattiabhāvatoti adhippāyo.

175. Sayam saṅghattherattā “upaṭṭhānakāle”ti vuttaṃ. Vācāya vācāya dukkaṭanti “yo koci mama vacanam sutvā imaṃ māretū”ti iminā adhippāyena avatvā kevalam maraṇābhinandanavaseneva vuttattā corāpi nāma taṃ na hanantītiādivācāyapi dukkaṭameva vuttaṃ. Dvinnam uddissāti dve uddissa, dvinnam vā maraṇam uddissa. Ubho uddissa maraṇam saṃvaṇṇentassa payogasamuṭṭhāpikāya cetanāya ekattepi “dve pāṇātipātā”ti vattabbatāsaṅkhātāṃ balavabhāvaṃ āpajjitvā paṭisandhipavattīsu mahāvīpākattā “akusalarāsi”ti vuttaṃ, bahū uddissa maraṇasaṃvaṇṇanepi eseva nayo. Tattakā pāṇātipātāti yattakā saṃvaṇṇanam sutvā marissanti, tattakānampi vattamānam anāgatañca jīvitindriyam sabbam ālambitvāva cetanāya pavattanato tattakā pāṇātipātā honti, tattakāhi cetanāhi dātabbam pavattivīpākam ekāva sā cetanā dātuṃ sakkotīti attho, paṭisandhivīpākam pana sayañca pubbāparacetanā ca ekekameva dātuṃ sakkotīti gahetabbam.

176. Yesaṃ hatthatoti yesaṃ ñātakapavāritādīnaṃ hatthato, idaṃca bhikkhuno rūpiyamūlassa abhāvaṃ sandhāya vuttaṃ, attanova dhanañce, sayameva mūlaṃ gahetvā muñcati, mūlaṃ pana aggahetvāpi potthakassa potthakasāmino santakattāpādanamevettha pamāṇanti gahetabbaṃ. Lekhādassanakotūhalakāti sundarakkharaṃ disvā vā “kīdisaṃ nu kho potthaka”nti vā oloketukāmā.

Pāṇātipātassa payogattāti sarīrato pāṇaviyojanassa niṭṭhāpakapayogattā. Opātakhaṇanattamaṃ pana kudālādiatthāya ayobījasamuṭṭhāpanattamaṃ akappiypathaviṃ vā kudāladaṇḍādīnaṃ atthāya bhūtagāmaṃ vikopentassa pācittiyameva. Pāṇātipātapayogattābhāvā adinnādānapubbapayaoge viya dutiypariyesanādīsipi ettha dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭaṃ, musāvādādipācittiyaṭṭhāne pācittiyamevāti gahetabbaṃ. Pamāṇeti attanā sallakkhite pamāṇe. Tacchetvāti unnatappadesaṃ tacchetvā. Paṃsupacchinti sabbantimaṃ paṃsupacchim. Ettakaṃ alanti niṭṭhāpetukāmatāya sabbantimapayaogasādhikā cetanā sannitṭhāpakacetanā, mahāaṭṭhakathāyaṃ “ekasmiṃ divase avūpasanteneva payogena khaṇitvā niṭṭhāpentaṃ sandhāya sabbantimā sannitṭhāpakacetanā vuttā, itarāsu pana aṭṭhakathāsu “imasmiṃ patitvā marantū”ti adhippāyena ekasmiṃ divase kiñci khaṇitvā aparasmimpi divase tato kiñci kiñci khaṇitvā niṭṭhāpentaṃ sandhāya vuttanti evaṃ aṭṭhakathānaṃ aññaṃaññavirodho ñātabbo. Attano dhammatāyāti ajānitvā, pakkhalitvā vā. Arahantāpi saṅghaṃ gacchantīti aññehi pātiyamānaṃ amaritukāmānampi arahantānaṃ maraṇaṃ sambhavatīti vuttaṃ. Purimanayeti “maritukāmā idha marissantī”ti vuttanaye. Visaṅketoti maritukāmānaṃ māretukāmānaṃca uddissa khatattā amaritukāmānaṃ maraṇe kammabaddho natthīti attho.

Tattha patitaṃ bahi nīharitvāti idaṃ tattha patanapaccayā maraṇassa pavattattā vuttaṃ. Āvāṇe patitvā thokaṃ cirāyitvā gacchantaṃ gahetvā mārite tattha patitarogena pīlitaṃ gacchato pakkhalitvā pāsāṇādīsū patanenāpi maraṇepi opātakhaṇako na muccatīti veditabbaṃ. Amaritukāmā vāti adhippāyassa sambhavato opapātike uttaritū asakkuṇitvā matepi pārājikaṃ vuttaṃ. “Nibbattitvā”ti vuttattā patanaṃ na dissatīti ce? Tatthassa nibbattiyeva patananti natthi virodho. Yasmā mātuyā patitvā parivattitāṅgāya matāya so mātughātako hoti, na kevalaṃ manussapurisaghātako, tasmā patitasseva vasena āpattīti adhippāyena “patanarūpaṃ pamāṇa”nti vuttaṃ, idaṃ pana akāraṇaṃ “līṅge parivattepi ekasantānattassa avigatattā. Manussabhūtaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā api parivattitāṅgaṃ jīvitā voropentassa kammaṃ ānantariya”nti hi aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Yena pana sabhāvena sattā jāyanti, teneva maranti, sova tesāṃ rūpantaraggahaṇepi sabhāvoti “maraṇarūpameva pamāṇaṃ, tasmā pācittiya”nti vutto. Pacchimo vādo pamāṇaṃ, evaṃ sante pāḷiyaṃ “yakkho vā peto vā tiracchānagatamanussaviggaho vā tasmīṃ patati, āpatti dukkaṭassa. Patite dukkhā vedanā uppajjati, āpatti dukkaṭassa. Marati, āpatti thullaccayassā”ti kasmā vuttanti ce? Nāyaṃ doso. “Yakkho vā peto vā”ti hi paṭhamaṃ sakarūpaṃ dassetvā rūpantaraṃ gahetvāpi ṭhiteyeva yakkhapete dassetuṃ “tiracchānagatamanussaviggaho vā”ti vuttaṃ. Tasmā tiracchānagataviggaho manussaviggaho vā yakkho vā peto vāti evamettha yojanā kātabbā. Keci pana “manussaviggahena ṭhitatiracchānagatānaṃ āveṇikaṃ katvā thullaccayaṃ vuttaṃ viya dissatī”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ tiracchāno vā manussaviggahoti vattabbato, aṭṭhakathāsu ca imassa visesassa avuttattā. Yakkhapetarūpena matepi eseva nayoti iminā maraṇarūpasseva pamāṇattā thullaccayaṃ atidisati.

Mudhāti amūlena. So niddosoti tena tattha katapayogassa abhāvato, yadi pana sopi tattha kiñci karoti, na muccati evāti dassento evaṃ patitātiādīmāha. Tattha evanti evaṃ mayā kateti attho. Na nassissantīti adassanaṃ na gamissanti, na palāyissantīti adhippāyo. Suuddharā vā bhavissantīti idaṃ gambhīrassa opātassa pūraṇe payoṇadassanaṃ. Uttāne kate opāte sīghaṃ amhehi gahetvā māretuṃ suuddharā bhavissantīti adhippāyo. Vipphaṇṇisāre uppanneti mūlaṭṭhaṃ sandhāya vuttaṃ. Yadi pana pacchimopi labhitvā tattha vuttappakāraṃ kiñci katvā puna vipphaṇṇisāre uppanne evaṃ karoti, tassāpi eseṇa nayo. Jātapathavī jātāti idise puna aññena opāte kate tadā muccatīti dassanattaṃ vuttaṃ, jātapathavīsadisaṃ katvā puna suṭṭhu koṭṭetvā dāḥataraṃ pūritepi muccatiyevāti gahetabbāṃ.

Thaddhataranti thirakaraṇattaṃ aparāparāya pāsayaṭṭhiyā saddhiṃ bandhitvā vā tameva vā sithilabhūtapāsaṃ thaddhatarāṃ bandhitvā ṭhapeti. Khāṇukanti pāsayaṭṭhibandhanakhāṇukaṃ. Tatthajātakayaṭṭhiṃ chinditvā muccatīti idaṃ araññe yathāṭṭhitameva daṇḍaṃ mūle acchinditvā pāsabandhanayoggaṃ katvā ṭhapitattā tattha aññopi koci pāsaṃ bandheyya, mūlaṭṭho na muccati, taṃ pana mūlepi chinditvā khaṇḍākhāṇḍaṃ katvā muccatīti dassanattaṃ vuttaṃ. Rajjuketi vākehi ekavāraṃ vaṭṭitarajjuke. Sayāṃ vaṭṭitanti tanukavaṭṭitaṃ diguṇatiguṇatāpādanena attanā vaṭṭitaṃ. Ubbāṭṭetvāti pākatiṃ katvā. Gopentopīti hīraṃ hīraṃ katvā gopentopi.

177. Ālambanarukkho vāti tatthajātakāṃ sandhāya vuttaṃ. Tadattameva katvāti māraṇattameva ayobījasamuṭṭhāpanādinā vāsīdiṃ satthaṃ kāretvā. Pākaticanti aññehi kataṃ pakatisattameva labhitvā mūlaṭṭhena ṭhapitaṃ hotīti attho. Muccatīti mūlaṭṭho muccati. Visamaṇḍalanti mañcapīṭhādīsu ālittaṃ visamaṇḍalaṃ.

Vatvā asimṃ upanikkhipatīti ettha mukhena avatvā manasāva cintetvā upanikkhipanepi eseṇa nayo. Purimanayenāti yesaṃ hatthato mūlaṃ gahitantiādinā. Visabhāgarogo nāma kuṭṭhādivirūpabhāvato, gaṇḍapīlakādi vā jīvitaṃ pavattiyā paccanīkattā.

178. Manāpiyepi eseṇa nayoti etena manāpiyaṃ rūpaṃ upasaṃharatīti ettha yaṃ vā manāparūpaṃ, tassa samīpe ṭhapeti, attanā vā manāpiyena rūpeṇa samannāgato tiṭṭhatītiādi yojetabbanti dasseti. Alaṅkaritvā upasaṃharatīti “alābhakena sussitvā maratū”ti iminā adhippāyena upasaṃharati, teneva “sace uttasitvā marati, visaṅketo”ti vuttaṃ. Alābhakena sussitvā maratīti ettha pārājikoti pāṭhaseso daṭṭhabbo. Mahākacchu nāma valliphalaviseso, yassa majjārapādasseeva saṅghānaṃ dukkhasamphassāni sukhumalomāni ca honti. Haṃsapupphanti haṃsādīnaṃ pakkhalomaṃ sandhāya vadanti. Attano dhammatāya marati, anāpattīti pārājikaṃ sandhāya vuttaṃ dukkaṭṭhā na muccanato.

179. Asañciccāti idaṃ maraṇasaṃvattanikaupakkamassa asallakkhaṇaṃ sandhāya vuttanti āha iminā upakkamenātiādi. Ajānantassāti idaṃ pana maraṇasaṃvattanikavisādiupakkamakaraṇassa ajānanaṃ sandhāya vuttanti āha iminā ayaṃ marissatītiādi. Na maraṇādhippāyassāti idaṃ dukkhuppādaṃ upakkamanti jānantassāpi maraṇādhippāyassa abhāvaṃ sandhāya vuttanti āha maraṇaṃ anicchantassātiādi. Anuppabandhābhāvāti domanassavīthīnaṃ nirantarappavattiabhāvā.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. Vohāravasenāti pubbabhāgavohāravasena, maraṇādhippāyassa sannitṭhāpakacetanākkhaṇe karuṇāya abhāvato kāruṇṇena pāse baddhasūkaramocanaṃ viya na hotīti adhippāyo. “Yathāyunā”ti vuttamevatthaṃ “yathānusandhinā”ti pariyāyantaarena vuttaṃ. Heṭṭhā kismiñci vijjamāne sāṭakaṃ valiṃ gaṇhātīti āha “yasmim vali na paññāyati”ti. Paṭivekkhaṇaṇcetaṃ gihīnaṃ santake evāti daṭṭhabbaṃ. Pāliyaṃ musale ussiteti aññamaññaṃ upatthambhetvā dvīsu musalesu bhittim apassāya ṭhapitesūti attho. Udukkhalabhaṇḍikanti udukkhalatthāya ānītaṃ dārubhaṇḍaṃ. Paribandhanti bhojanaparibandhaṃ, bhojanantarāyanti vuttaṃ hoti.

181. Aggakārikanti ettha kārika-saddassa bhāvavacanattā “aggakiriya”nti atthaṃ vatvāpi yasmā kiriyaṃ dātuṃ na sakkā, tasmā dānasaṅkhātāya aggakiriyaṃ yuttapiṇḍapātameva idha upacārayuttīyā aggakiriyaṃ gahetabbanti āha paṭhamam laddhapiṇḍapātantiādi.

182-183. Daṇḍamuggaranikhādanavemādīnaṃ vasenāti ettha daṇḍo nāma dīghadaṇḍo. Muggaro nāma rasso. Vemaṃ nāma tantavāyānaṃ vatthavāyanaupakaraṇaṃ, yena vītaṃ tantaṃ ghaṭṭenti. Vibhattibiyattayenāti vibhattivipariṇāmena. Visesādhigamoti samādhī vipassanā ca. Visesādhigamanti lokuttaradhammapaṭilābhaṃ. Byākaritvāti ārocetvā, idaṃca visesassa adhigatabhāvadassanattaṃ vuttaṃ. Adhigatavisesā hi diṭṭhānugatiāpajjanattaṃ lajjibhikkhūnaṃ avassaṃ adhigamaṃ byākaronti, adhigatavisesena pana abyākaritvāpi āhāraṃ upacchindituṃ na vaṭṭati, adhigamantarāyavinodanattameva āhārūpacchedassa anuññātattā tadadhigame so na kātabbova. Kiṃ panādhigamaṃ ārocetuṃ vaṭṭatīti āha sabhāgānantiādi. Bhaṇḍakaṃ vā dhovantāti cīvaraṃ vā dhovantā. Dhovanadaṇḍakanti cīvaradhovanadaṇḍaṃ.

185. Maddāpetvā pātetī, visaṅketoti yathāṇattiyā akatattā vuttaṃ, yadi pana āṇāpako maddanampi maddāpanampi sandhāya vohāravasena “madditvā pātehī”ti vadati, visaṅketo natthīti veditabbaṃ. “Maraṇavaṇṇaṃ vā saṃvaṇṇeyyā”ti vuttattā āha “pariyāyo nāma natthī”ti, pariyāyena āpattimokkho na hotīti adhippāyo. Avijāyanatthāya gabbhaggahaṇato puretameva bhesajjaṃ dentassa kucchiyaṃ uppajjitvā gabbho vinassatīti iminā adhippāyena dinne tathāmarantānaṃ vasena kammabaddho, kucchiyaṃ na uppajjissatīti iminā adhippāyena dinne uppajjitvā maratu vā mā vā, nevatti kammabaddho.

Sahadhammikanānti ekassa satthu sāsane sahasikkhamānadhammānaṃ, sahadhamme vā sikkhāpade sikkhanabhāvena niyuttānaṃ. Samasīlasaddhānantiādinā dussīlānaṃ bhinnaladdhikānaṃca akātumpi labbhatīti dasseti. Nātakapavāritaṭṭhānatoti attano tesam vā nātakapavāritaṭṭhānato. Ariyehi akatā ayuttavasena akatapubbā viññatti akataviññatti.

Paṭiyādiyatīti sampādiyatī. Akātuṃ na vaṭṭatīti ettha dukkaṭaṃ vadanti, ayuttatāvaseneva panettha akaraṇapaṭikkhepo yutto, na āpattivāsenāti gahetabbaṃ. Yāva nātakā passantīti yāva tassa nātakā passantī.

Pitubhaginī pitucchā. Mātubhātā mātulo. Nappahontīti kātuṃ na sakkonti. Na yācantīti lajjāya na yācanti. “Ābhogaṃ katvā”ti vuttattā aññathā dentassa āpattiyeva. Keci pana “ābhogaṃ akatvāpi dātuṃ vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ

bhesajjakaraṇassa pāḷiyaṃ “anāpatti bhikkhu pārājikassa, āpatti dukkaṭassā”ti evaṃ antarāpattidassanavasena sāmāññato paṭikkhittattā, aṭṭhakathāyaṃ avuttappakārena karontassa sutteneva āpatti siddhāti daṭṭhabbā, teneva aṭṭhakathāyampi “tesaññeva santaka”ntiādi vuttaṃ. Aññesanti asālohitānaṃ, tenāha etesaṃ puttaparamparāyātiādi. Kulaparivaṭṭoti kulasmim̐ ñātiparamparā. Bhesajjaṃ karontassāti yathāvuttavidhinā karontassa, “tāvakālikāṃ dassāmī”ti ābhogaṃ akatvā dentassāpi pana antarāpatti dukkaṭaṃ vinā micchājīvaṃ vā kuladūsaṇaṃ vā na hotiyeva, tenāha - “vejjakammaṃ vā kuladūsakāpatti vā na hotī”ti. Ñātakānañhi santakaṃ yācitvāpi gahetuṃ vaṭṭati, tasmā tattha kuladūsaṇādi na siyā. Sabbapadesūti “cūḷamātuyā”tiādīsu sabbapadesu.

Upajjhāyassa āharāmāti idaṃ upajjhāyena “mama ñātakānaṃ bhesajjaṃ āharathā”ti āṇattehi kattabbavidhidassanattamaṃ vuttaṃ, iminā ca sāmaṇerādīnaṃ apaccāsāyapi parajanassa bhesajjakaraṇaṃ na vaṭṭatīti dasseti. Vuttanayena pariyesitvāti iminā “bhikkhācāravattena vā”ti iminā, “ñātisāmaṇerehī”ti iminā ca vuttamatthaṃ atidisati. Apaccāsīsantenāti āgantukacorādīnaṃ karontenāpi “manussā nāma upakārakā hontī”ti attano tehi lābhaṃ apatthayantena. Paccāsāya karontassa pana vejjakammakuladūsaṇādidoso hotīti adhippāyo. “Evaṃ upakāre kate sāsanaḡuṇaṃ ñatvā pasīdanti, saṅghassa vā upakārakā hontī”ti karaṇe pana doso natthi. Keci pana “apaccāsīsantena āgantukādīnaṃ paṭikkhittapuggalādīnampi dātuṃ vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ kattabbākattabbatṭhānavibhāgassanirattakattappasaṅgato “apaccāsīsantena sabbesaṃ dātuṃ kātuṇca vaṭṭatī”ti ettakamattasseva vattabbato. Apaccāsīsanañca micchājīvakuladūsaṇādidosanisedhanattameva vuttaṃ bhesajjakaraṇasaṅkhatāya imissā antarāpattiyā muccanatthaṃ āgantukacorādīnaṃ anuññātānaṃ dāneneva tāya āpattiyā muccanatoti gahetabbaṃ. Teneva apaccāsīsantenāpi akātabbatṭhānaṃ dassetuṃ saddhaṃ kulantiādi vuttaṃ. Pucchantīti iminā diṭṭhaditṭharogīnaṃ pariyāyenāpi vatvā vicaraṇaṃ ayuttanti dasseti. Pucchitassāpi pana paccāsīsantassa pariyāyakathāpi na vaṭṭatīti vadanti.

Samullapesīti apaccāsīsanto evaṃ aññamaññaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesi. Ācariyabhāgoti vinayācāraṃ akopetvā bhesajjācikkhaṇena vejjācariyabhāgoti attho. Pupphapūjanatthāya sampatīcchiyamānaṃ rūpiyaṃ attano santakattabhajanena nissaggiyamevāti āha “kappiyavasena gāhāpetvā”ti, “amhākaṃ rūpiyaṃ na vaṭṭati, pupphapūjanatthaṃ pupphaṃ vaṭṭatī”tiādīnā paṭikkhipitvā kappiyena kammena gāhāpetvāti attho.

Yadi “parittaṃ karoṭhā”ti vutte karonti, bhesajjakaraṇaṃ viya gihikammaṃ viya hotīti “na kātabba”nti vuttaṃ. “Parittaṃ bhaṇathā”ti vutte pana dhammajjhisanattā anajjhīṭṭhenapi bhaṇitabbo dhammo, pageva ajjhīṭṭhenāpīti “kātabba”nti vuttaṃ. Cāletvā suttaṃ parimajjitvāti idaṃ “parittāṇaṃ ettha pavesemī”ti cittaṇa evaṃ kate parittāṇā tattha pavesitā nāma hotīti vuttaṃ. Vihārato...pe... dukkaṭanti idaṃ aññātakagahaṭṭhe sandhāya vuttanti vadanti. Pādesu udakaṃ ākiritvāti idaṃ tasmim̐ dese cārittavasena vuttaṃ. Vuttañhi “tattha pāḷiyā nisinnānaṃ bhikkhūnaṃ pādesu rogavūpasamanādiatthāya udakaṃ siṅcitvā parittaṃ kātuṃ suttañca ṭhapetvā ‘parittaṃ bhaṇathā’ti vatvā gacchanti. Evañhi kariyamāne yadi pāde apanenti, manussā taṃ avamaṅgalanti maññanti, rogo vā na vūpasamissatī”ti. Tenāha “na pādā apanetabbā”ti. Matasarīradassane viya kevalaṃ susānadassanepi “idaṃ jātānaṃ sattānaṃ khayagamanaṭṭhāna”nti maraṇasaññā uppajjatīti āha

“sīvathikadassane...pe... ‘maraṇassatiṃ paṭilabhissāmā’ti kammaṭṭhānasīsenā gantum vaṭṭatī’ti. Lesakappaṃ akatvā samuppannasuddhacittena “parivāratthāya āgacchantū’ti vuttepi gantum vaṭṭati.

Anāmaṭṭhapiṇḍapātoti aggahitaaggo, aparibhuttoti attho. Kahāpaṇagghanako hotīti iminā dāyakehi bahubyañjanena sampādetvā sakkaccaṃ dinnabhāvaṃ dīpeti. Thālaketi saṅghike kaṃsādimaye thālake, pattopi ettha saṅgayhati. Na vaṭṭatīti iminā dukkaṇṭanti dasseti. Dāmarikacorassāti rajjaṃ patthentassa pākaṭacorassa. Adīyamānepi “na denti’ti kujjhantīti sambandho. Āmisassa dhammassa ca alābhena attano parassa ca antare sambhavantassa chiddassa ca vivarassa paṭisantharaṇaṃ pidhanaṃ paṭisanthāro, so pana dhammāmisavasena duvidho. Tattha āmisapaṭisanthāraṃ sandhāya “kassa kātabbo, kassa na kātabbo’ti vuttaṃ. “Āgantukassa vā...pe... kattabbo yevā’ti saṅkhepato vuttamatthaṃ pākaṭaṃ katum āgantukaṃ tāvātiādīmāha. Khīṇaparibbayanti iminā agatibhāvaṃ kāruṇṇabhājanatañca dasseti, tena ca tabbidhurāṇaṃ samiddhāṇaṃ dāyakādīnaṃ āgantukattepi dātum na vaṭṭatīti siddhaṃ hoti. Taṇḍulādimhi dātabbe sati “avelāyaṃ...pe... na vattabbo’ti vuttaṃ. “Apaccāsīsentenā’ti vatvā paccāsīsanappakāraṃ dassetum manussā nāmātiādi vuttaṃ. Ananuññātāṇaṃ pana apaccāsīsentenāpi dātum na vaṭṭati saddhādeyyavinipātattā, paccāsīsāya pana sati kuladūsanampi hoti.

Ubbāsetvāti samantato tiyojanaṃ vilumpante manusse palāpetvā.

Varapothhakacittattharaṇanti anekappakāraitthipurisādiuttamarūpaviccitaṃ attharaṇaṃ.

187. Sattarasavaggiyesu pubbe ekassa aṅgulipatodakena māritattā sesesu soḷasajanesu udaraṃ āruhitvā nisinnaṃekaṃ ṭhapetvā “sesāpi pannarasa janā’ti vuttaṃ. Adūhalapāsāṇā viyāti adūhale āropitapāsāṇā viya. Kammādhippāyāti tajjanīyādikammakaraṇādhippāyā.

Āvāhetvāti āvisāpetvā. Rūpaṃ katvā hatthapādādīni chindantīti tasmim piṭṭhādimaye rūpe amanussaṃ āvāhetvā tassa hatthapādādīni chindanti. Sakkaṃ devarājānaṃ māreyyāti idaṃ sambhāvanavasena vuttaṃ. Na hi tādisā mahānubhāvā yakkhā satthaghātārahā honti devāsura yuddhepi tesam satthappahārena maraṇābhāvā.

188. Pahāro na dātabboti sambandho. Amanussaṃ kodhacittena paharantassa dukkaṭameva. Cikkicchādhippāyena paharantassa anācāroti gahetabbo. Tālapaṇṇaṃ...pe... bandhitabbanti amanussā tālapaṇṇabandhanena palāyantīti katvā vuttaṃ, idaṃca gihīnaṃ vejjakammavasena katum na vaṭṭati.

189. Yo rukkhena otthatopi na maratītiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ bhūtagāmasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ sayameva vakkhati, taṃ tattheva gahetabbaṃ.

190. Dabbūpakaraṇānīti kehici chinditvā ṭhapitāni sapariggahitāni sandhāya vuttaṃ. Tattha hi ṭhānācāvanābhāvena vināsādhippāyassa dukkaṭaṃ vuttaṃ. Khiddādhippāyenāpi dukkaṇṭanti sukkhatiṇādīsu aggikaraṇaṃ sandhāya vuttaṃ, allesu pana kīlādhippāyenapi karontassa pācittiyameva. Paṭipakkhabhūto, paṭimukhaṃ gacchanto vā aggi paṭaggi, tassa allatiṇādīsipi dānaṃ anuññātaṃ, taṃ dentena dūrato āgacchantam dāvaggiṃ disvā vihārassa samantato ekakkaṇe adatvā ekadesato paṭṭhāya vihārassa samantato saṅikaṃ jhāpetvā yathā mahantopi aggi vihāraṃ pāpuṇitum na sakkoti, evaṃ vihārassa samantā abbhokāsaṃ katvā paṭaggi

dātabbo, so dāvaggino paṭipathaṃ gantvā ekato hutvā tena saha nibbāti.
Parittakaraṇanti samantā rukkhatiṇādicchedanaparikhākhaṇanādiārakkhakaṇaṃ,
tenāha tiṇakuṭikānaṃ samantā bhūmitacchanantiādi.

191. Khetameva otiṇṇattā pārājikanti dvīsu ekassāpi antogadhattā “dvīhi”ti
vuttakhette ekassāpi otiṇṇattā pārājikaṃ, “dvīhi eva mārehi na ekenā”ti niyamite
pana ekeneva mārite natthi pārājikanti vadanti, evaṃ dve eva purisātiādīsupi. Pubbe
katasīsacchedapayogato añño payogo jīvitindriyupacchedako na upalabbhati,
paṭhamena payogenassa jīvitindriyaṃ upacchijjati “sīsacchedakassā”ti vuttaṃ, yaṃ
pana sārattadīpaniyaṃ “jīvitindriyassa avijjamānattā”ti kāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ
akāraṇaṃ jīvitindriyasannissitacittasantatiṃ vinā
ukkipanasannirujjhanādivasappavattassa gamanassa asambhavato. Na hi
vāyuegena paṇṇapaṭādayo viya kāyo gacchati, na ca ukkipane pavattāva
cittajaviññattiādayova nikkhipanādinopi hetubhūti sakkā vuttaṃ vicchinditvā
pavattanato. Pubbe anāhitavegāpi hi kāci sarīsapajāti dvidhā chinnā chedanamattā
dvīhi vibhāgehi katipayakkhaṇaṃ dvīsu disāsu gacchati, tattha ca yasmiṃ bhāge
hadayavatthu tiṭṭhati, tatraṭṭhaṃ pañcadvārāvajjanacittaṃ dvīsupi bhāgesu
kāyappasāde ghaṭṭitaṃ phoṭṭhabbaṃ ālambitvā uppajjati, tato tadārammaṇameva
yathārahamekaṃ bhāge ekadā aññasmaṃ aññadāti evaṃ pariyāyena
kāyaviññāṇaṃ uppajjati, tato hadayavatthusmiṃyeva sampaṭicchanādivithicittāni
bhavaṅgantariṭṭāni manodvāravīthiviññāṇāni ca viññattijjanakāni uppajjanti, ye hi
ubhayabhāgā gacchanti vā calanti vā phandanti vā. Cittassa pana lahuparivattiyā
ekakkhaṇe ubhayabhāgāpi calantā viya upaṭṭhahanti, seyyathāpi nāma
kukkuḷādinarakesu nimuggasakalasarīrassa sattassa ekaṃ yasmiṃ khaṇe sakalasarīrepi
kāyaviññāṇadukkhaṃ uppajjamānaṃ viya upaṭṭhāti, evaṃ sampadamidaṃ
daṭṭhabbaṃ, tato pana yasmiṃ bhāge jīvitindriyaṃ sasesakammajārūpaṃ nirujjhati,
tattha kāyaviññāṇaṃ nappavattati, hadayavatthusahitabhāgeyeva yāva
jīvitindriyanirodhā pavattati.

Nanu narakādīsu ekābaddhe sarīre sabbattha pariyāyena kāyaviññāṇasamuppatti
yuttā hotu, dvidhā hutvā vicchinne pana bhāgadvaye kathanti? Nāyaṃ doso. Sarīre hi
ekābaddhatā nāma paramatthadhammabyatirittā kāci natthi paravādīnaṃ avayavīdi
viya, kammādiekakāraṇapuñjāyattatāya bahūnaṃ sahuppattiyeva ekābaddhatā.
Tattha ca satthappahārādiviruddhapaccayopanipātena vibhinnānampi
kammādiekakāraṇaṃ puñjāyattatā na vigacchati, yāva sā na vigacchati, tāva
avicchinnāva tattha viññāṇappavatti. Vibhinnānaṃ pana kammajārūpānaṃ
aññesañca sesatisantatirūpānañca upatthambhanabhāvena ciraṃ pavattituṃ na
sakkonti, yāva ca dharanti, tāva viññāṇapaccayā honti, viññāṇena ca tesāṃ
calanagamanādidesantaruppatti. Tasmā kabandhassapi dhāvakkhaṇe
saviññāṇajīvitindriyaṃ attheva, tañca sīsacchedakappayogeneva sīghaṃ patati, tato
aññappayogassa sarīre visesuppādanato puretameva paṭhameneva
kiccanipphattito sīsacchedakasseva kammabaddhoti gahetabbo. Evarūpānīti
kabandhavatthusadisāni. Imassa vatthussāti āghātanavatthussa. Atthadīpaneti ekena
purisena payogena vā māritatāsaṅkhātassa atthassa dīpane.

192. Pānaparibhogena vaṭṭatīti sambandho. Evaṃ pana vuttattā “loṇasovīraṃ
yāmakālīka”nti keci vadanti, keci pana “gilānānaṃ pākātikameva, agilānānaṃ pana
udakasambhinna”nti vuttattā “guḷaṃ viya sattāhakālīka”nti.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

4. Catutthapārājikaṃ

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. Adhiṭṭhemāti saṃvidahāma. Iriyāpathaṃ saṇṭhapetvāti padhānānurūpaṃ katvā. Anāgatasambandhe pana asatīti bhāsito bhavissatīti pāṭhasesaṃ katvā anāgatasambandhe asati. Bhāsitoti atītavacanaṃ kathaṃ anāgatavacanena sambandhamupagacchatīti āha lakkhaṇaṃ panātiādi. Īdise hi ṭhāne dhātusambandhe paccayāti iminā lakkhaṇena dhātvatthasambandhe sati ayathākālavihitāpi paccayā sādhave bhavanti saddasatthavidū vadanti.

194. Vaṇṇavāti iminā abhinavuppannavāṇṇatā vuttā. Pasannamukhavaṇṇāti iminā mukhavaṇṇassa atipaṇītatā vuttā. Vipprasannacchavivaṇṇāti iminā pakatisarīravaṇṇasseva yathāvuttanayena vipprasannatā vuttā. Yasmā indriyānaṃ upādārūpattā nissayavaseneva pīṇananti āha “abhiniviṭṭhokāsassa paripuṇṇatā”ti. Pañcappasādānaṃ viya hadayarūpassāpi paripuṇṇatā vuttāyevāti āha “manacchatṭhānaṃ indriyāna”nti. Uddesaṃ paripucchaṃ anuyuñjantā imaṃ sarīrasobhaṃ neva pāpuṇṇimsūti sambandho. Yathā tanti ettha tanti nipātamattaṃ. Catucakkanti ettha pavattanaṭṭhena iriyāpathova cakkanti vutto.

195. Upalabbhantīti dissanti, ñāyantīti attho. Pacantoti pīḷento, gehādīni vā sayāṃ ḍahanto, aññehi vā pācento. Uddhateti uddhaccapakatike. Unnaḷeti uggatanaḷasadisena uggatatucchamānena sahite. Capaleti pattacīvaramaṇḍanādinā cāpallena yutte. Mukhareti kharavacane. Pākatindriyeti asaṃvutattā gihikāle viya pakatiyaṃ ṭhitindriye. Iriyāpathasaṇṭhapanādīnīti ādi-saddena paccayapaṭisevanasāmantajappānaṃ gahaṇaṃ veditabbaṃ. Paramasallekhavuttīhi mahāariyavaṃsehi bhikkhūhi nivutthasenāsanāni lokasammatasenāsanāni nāma. Paripācetunti vimhāpanavasena pariṇāmetuṃ. Bhikkhācāre asampajjamāneti idaṃ janapadacārikaṃ carantīti iminā sambandhitabbaṃ, na pana pālīṃ vācentotiādīhi, tāni pana padāni attano nirantaravāsaṭṭhānēpi janapadesupi kattabbakiccadassanavasena vuttāni, tāni ca te vattasīsena karonti, na lābhanimittaṃ, tenāha tantītiādi. Kicchenāti imasseva vevacanaṃ kasirenāti. Tadubhayampi pāramīpūraṇavāyāmaṃ sandhāya vuttaṃ. Sādhāraṇaparikkhārabhāvenāti saṅghikaparikkhārabhāvena. Tathābhāvato thenetvāti avissajjiyaavebhaṅgiyabhāvato thenetvā, na ṭhānācāvanavasenāti adhippāyo, tenāha “kuladūsakadukkaṭaṃ āpajjati”ti. Asantanti imassa abhūtanti idaṃ kāraṇavacanaṃ, anuppannatā avijjamānanti attho. Kitavassevāti kitavassa sakuṇagahaṇamiva. Kerāṭikassāti saṭṭhassa. Samaṇoti gottamattaṃ anubhonti dhārentīti gotrabhuno, nāmamattasamaṇāti attho. Dujjānaparicchedanti anantadukkhattā “ettakaṃ dukkha”nti saṅkhyāvasena paricchinditvā ñātuṃ sabbaññutaññāṇenāpi dukkaraṃ, na pana sarūpavasena ñātuṃ buddhaññāṇassa avisayabhāvā.

Adhimānavatthuvaṇṇanā

196. Arahatteti aggaphale. Ñāṇacakkhunāti paccavekkhaṇaṇāṇasaṅkhātena cakkhunā, atha vā phalacittasampayutteneva ñāṇacakkhunā. Attanā sampayuttenāpi hi ñāṇena asammohato sayāṃ diṭṭhaṃ nāma hoti, tathā tasmīṃ adiṭṭheti attho. Sabbesaṃ kilesānaṃ pahāyakavasena ājānāti, samantato sabbena vā pakārena jānātīti “aññā”ti aggamaggo vuccati, tadupacārena pana tapphalampīti āha “aññaṃ

byākarimsūti arahattaṃ byākarimsū”ti. Antarā t̥hapetīti sekhabhūmiyaṃ adhimāno t̥hapeti. Kilesasamudācāraṃ apassantoti purimamaggattayavajjhānaṃyeva kilesānaṃ vasena vuttaṃ, na bhavarāgādīnaṃ.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. Pakatimanussehi uttaritarānaṃ buddhādiuttamapurisānaṃ adhigamadhammo uttarimanussadhammoti āha uttarimanussānantiādi. Pāḷiyaṃ “atthi ca me ete dhammā mayi”ti ettha meti idaṃ padapūraṇamattaṃ. Adhigantabbato adhigamasaṅkhātassa jhānādino pucchā adhigamapucchā, sā ca jhānādīsu sāmāññato pavattāti idāni tattha paṭhamajjhānaṃ vā dutiyādīsu aññataraṃ vā tatthāpi kasiṇādīraṃmaṇesu kataramāraṃmaṇaṃ jhānaṃ vā lokuttaresu ca sotāpattimaggā vā sakadāgāmimaggādīsu aññataraṃ vā tatthāpi suññatavimokkhaṃ vā appaṇihitavimokkhādīsu aññataraṃ vāti evaṃ paccekaṃ bhedaniddhāraṇavasena pucchanākāraṃ dassetuṃ pāḷiyaṃ “puna katamesaṃ tvaṃ dhammānaṃ lābhī”ti ayaṃ pucchā dassitāti datṭhabbā, tenāha paṭhamamaggādīsūtiādi. Yāya anukkamaapaṭipattiyā lokuttaro adhigamo āgacchati, sā pubbabhāgaapaṭipatti āgamanapaṭipadā. Na suj̣jhatīti pucchiyamāno paṭipattikkamaṃ ullaṅghitvā katheti. Apanetabboti tayā vuttakkamenāyaṃ na sakkā adhigantunti adhigatamānato apanetabbo. Sannihitesu kappiyesupi catūsū paccayesu alaggattā “ākāse pāṇisamena cetasā”ti vuttaṃ. Vuttasadisāṃ byākaraṇaṃ hotīti yojanā. Khīṇāsavapaṭipattisadisā paṭipadā hoti suvikkhambhitakilesattā. Idañca arahattaṃ paṭijānantassa vasena vuttaṃ, tenāha khīṇāsavassa nāmātiādi. Evaṃ suvikkhambhitakilesassa vattanasekkhadhammapaṭijānaṃ iminā bhayuppādanena, ambulādīdassane kheluppādādīnā ca na sakkā vīmaṃsitū, tasmā tassa vacaneneva taṃ saddhātappaṃ. Ayaṃ bhikkhu sampannabyākaraṇoti idaṃ na kevalaṃ abhāyanakameva sandhāya vuttaṃ ekaccassa sūrajātikassa puthujjanassāpi abhāyanato, rajjanīyāraṃmaṇānaṃ badarasālavādiambilamaddanādīnaṃ upanayanepi kheluppādādītaṇhāpavattarahitaṃ sabbathā susodhitameva sandhāya vuttanti gahetappaṃ.

Asantaḡuṇasambhāvanalakkhaṇā pāpicchāti āha yā sā idhekaccotiādi. Ādi-saddena assaddhotiādīpāṭhaṃ saṅgaṇhāti. Sāmāññaṃ dupparāmaṭṭhanti samaṇadhammasaṅkhātāṃ sāmāññaṃ khaṇḍasīlādītāya dupparāmaṭṭhaṃ duṭṭhu gahitaṃ nirayāya nirayadukkāya taṃ puggalaṃ tattha niraye upakaḍḍhati nibbattāpetīti attho. Sithiloti olīyitvā karaṇena sithilagāhena kato, sathena vā sāṭheyyena ādiṇṇo sithilo. Paribbajoti samaṇabhāvo. Bhiyyoti pubbe vijjamaṇānaṃ rāgarajādīnaṃ upari aparaṃpi rajaṃ ākiratīti attho. Bhikkhubhāvoti adhammikaapaṭiññāmatasiddho bhikkhubhāvo. Ajānamevāti ettha eva-saddo avadhāraṇe ajānanto evāti, “ajānameva”ntipi pāṭho, tattha pana evaṃ jānāmi evaṃ passāmīti yojetappaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. Evanti ca paṭhamajjhānādīparāmasanaṃ paṭhamajjhānaṃ jānāmi dutiyādījhānanti. Asubhajjhānādīnīti ādi-saddena kāyagatāsatiijjhānaṃ kasiṇajjhānaṃ kasiṇamūlakāni āruppajjhānāni ca saṅgaṇhāti. Vimokkhoti catubbidho maggo, tassa saḡuṇato suññatādīnāmaṃ dassento āha so paṇāyantiādi. Maggo hi nāma pañcahi kāraṇehi nāmaṃ labhati sarasena vā paccanīkena vā saḡuṇena vā āraṃmaṇena vā

āgamanena vā. Sace hi saṅkhārupekkhā aniccato saṅkhāre sammāsītṽ vuṭṭhāti, maggo animittavimokkhena vimuccati. Sace dukkhato sammāsītṽ vuṭṭhāti, appaṇihitavimokkhena vimuccati. Sace anattato sammāsītṽ vuṭṭhāti, suññatavimokkhena vimuccati, idaṃ sarasato nāmaṃ nāma. Yasmā panesa saṅkhāresu aniccānupassanāya niccanimittaṃ pajahanto āgato, tasmā animitto. Dukkhanupassanāya sukhasaññaṃ paṇidhiṃ patthanam pahāya āgatattā appaṇihito. Anattānupassanāya attasaññaṃ pahāya attasuññatādassanavasena suññatā hoti, idaṃ paccanīkato nāmaṃ nāma. Rāgādīhi panesa suññatattā suññato, rūpanimittādīnam, rāganimittādīnam eva vā abhāvena animitto, rāgapañidhiādīnam abhāvato appaṇihitoti vuccati, idaṃ assa saguṇato nāmaṃ. Rāgādisuññaṃ animittaṃ appaṇihitaṇca nibbānaṃ ārammaṇaṃ karotīti suññato animitto appaṇihitoti vuccati, idamassa ārammaṇato nāmaṃ. Āgamaṇaṃ pana duvidhaṃ vipassanāgamaṇaṃ maggāgamaṇaṇca. Tattha magge vipassanāgamaṇameva, phale pana maggānantare maggāgamaṇaṃ, phalasamāpattiyaṃ vipassanāgamaṇampi. Anattānupassanāvasena maggo suññato aniccadukkhanupassanāhi animitto appaṇihitoti evaṃ vipassanā attano nāmaṃ maggassa deti, maggo phalassāti idaṃ āgamanato nāmaṃ.

Suññattāti vivittattā. Rāgādayova patitṭhānaṭṭhena paṇidhīti āha “rāgadosamohapaṇidhīna”nti. Imissā vijjāyāti dibbacakkhuvijjāyātiadinā ekekavijjaṃ sandhāya vadanti. Evaṃ ekissāpi nāmaṃ aggahetvāpi tā eva sandhāya “vijjānaṃ lābhimi”ti bhaṇantopi pārājiko hotīti saṅkhepaṭṭhakathāyaṃ adhippāyo. Vatthuvijjādīni pana sandhāya vadanto na hoti. Ekekakoṭṭhāsavasenāti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanayena lokuttaravisesaṃ akatvā kevalaṃ “satipaṭṭhānānaṃ lābhī”ti ekekakoṭṭhāsavasenāti adhippāyo. Tatthāti tesu koṭṭhāsesu. Kilesānaṃ pahānaṃ nāma abhāvamattampi lokuttarakiccattā lokuttaranti samatthetuṃ taṃ paṇātiādi vuttaṃ. Rāgā cittaṃ vinīvaraṇatāti rāgato cittassa vinīvaraṇatā, tato rāgato vimuttattā eva vītarāganīvaraṇatāti attho, yā ca pañca vijjāti yojetabbaṃ. Na āgatāti idha padabhājane “ñāṇanti tisso vijjā”ti vuttattā sesā pañca vijjā na āgatāti attho. Nibbattitalokuttarattāti lokiyadhammasādhāraṇasaṅkhatassāpi abhāvā lokiyeḥi sabbathā asammissalokuttarattā. Aññanti saṅkhepaṭṭhakathādiṃ vadanti, tampi tattheva paṭikkhittanti sambandho.

200. Puna ānetvā paṭhamajjhānādīhi na yojitanti ettha “paṭhamajjhānenāti pāṭho”ti keci vadanti, taṃ yuttameva ādi-saddena gahetabbassa jhānassa abhāvā. Paṭhamajjhānamūlakaṇhi ekameva khaṇḍacakkaṃ. Kattusāadhanopi bhaṇita-saddo hotīti āha atha vātiādi. Yena cittaṇa musā bhaṇati, teneva cittaṇa na sakkā “musā bhaṇāmī”ti jānitum, antaranārā pana aññāhi manodvāravīthīhi “musā bhaṇāmī”ti jānātīti vuttaṃ “bhaṇantassa hoti musā bhaṇāmī”ti. Ayamettha attho dassitoti tīhi aṅgehi samannāgato musāvādoti ayamattho dassito. Davāti sahasā. Ravāti aññaṃ vattukāmassa khalitvā aññabhaṇanaṃ. Taṃ jānātīti taṃñānaṃ, tassa bhāvo taṃñānatā, ñāṇassa visayavisayībhāvena attasaṃvedananti attho. Ñāṇasamodhānanti bahūnaṃ ñāṇānaṃ ekasmiṃ khaṇe samodhānaṃ, sahuppattīti attho. Yena cittaṇa “musā bhaṇissa”nti jānātīti idaṃ pubbabhāgacetanaṇca sannitṭhānacetanaṇca ekato katvā vuttaṃ. Yena cittaṇa pubbabhāgacetanābhūtena sannitṭhānacetanābhūtena ca viśamvāditabbasattasaṅkhāre jānāti, yena cittaṇa musā bhaṇissanti attho. Teneva...pe... paricajitabbāti teneva cittaṇa “evaṃ ahaṃ musā bhaṇāmī”ti vā “bhaṇita”nti vā tadeva musāvādacittamārammaṇaṃ katvā bhikkhu jānātīti evaṃ pubbāparasannitṭhānacetanākkhaṇesu tīsu ekeneva cittaṇa

ñāṇavisayañca ñāṇañcāti ubhayampi ekakkhaṇe puggalo jānātīti ayaṃ taṃñāṇatā pariccajitabbā visayasappa tadā pakāsanatoti adhippāyo, tenāha na hītiādi. Yadi ñāṇassa attano sarūpaṃ na ñāyati, kathaṃ pacchimaṃ cittaṃ jānātīti āha purimaṃ purimantiādi. Tattha bhaṇissāmītiādinā tīsu kālesu uppannaṃ purimapurimacittaṃ attānaṃ visayaṃ katvā uppajjamānassa pacchimassa pacchimassa cittassa tathā uppattiyā paccayo hotīti attho. Tenāti yena kāraṇena tīsu khaṇesu cittāni tadaññeheva cittehi jānitabbāni, tāni ca purimapurimacitteneva avassaṃ uppajjanti, tena kāraṇenāti attho. Tasmiṃ satīti bhaṇissāmīti pubbabhāge satī. Sesadvayanti bhaṇāmi, bhaṇitanti idaṃ dvayaṃ na hessatīti etaṃ natthīti yojanā hotiyevāti attho. Ekaṃ viya pakāsatīti bhinnakkhaṇānampi nirantaruppattiyā “tadeveda”nti gaheṭṭabbataṃ sandhāya vadati.

Balavadhammavinidhānavasenaṭi balavagāhassa vinidhānavasena.
Dubbaladubbalānanti dubbaladubbalānaṃ gāhānaṃ. Sakabhāvapariccajanavasenaṭi attano santakabhāvassa pariccajanavasena.

207. Uttāsītattāti bhayaṃ janetvā viya palāpitattā. Evaṃ palāpito na puna taṃ ṭhānaṃ āgacchatīti āha “puna anallīyanabhāvadassanavasena”ti. Kheṭṭa-saddaṃ saddatthavidū uttāsatthe paṭhantīti āha svāyamatthotiādi. Aṇu eva aṇusahagataṃ, aṇuttana vā yuttanti attho.

Vattukāmaṇāvakathāvaṇṇanā

215. Kevalaṇhiyanti kevalaṇhi ayaṃ vāroṭi ajjhāharitabbāṃ. Taṃkhaṇaṇñeva jānātīti pakatiyā vacanānantaraṃ vijānanaṃ sandhāya vuttaṃ. Evaṃ pana vacībhedaṃ akatvā “yo imamaṃ āvāsā paṭhamaṃ pakkamissati, naṃ mayaṃ ‘arahā’ti jānissāmā”ti evaṃ katasaṅketā vihārā paṭhamaṃ pakkamanena tasmiṃ khaṇe avītiatthepi nikkhantamatthepi pārājikaṃ aññataro bhikkhu “maṃ ‘arahā’ti jānantū”ti tamhā āvāsā paṭhamaṃ pakkāmīti āgatavattumhi viya. Viññattipatheti kāyavacīviññattīnaṃ gahaṇayogge padese, tena viññattipathaṃ atikkamitvā ṭhito koci dibbena cakkhunā kāyavikāraṃ disvā dibbāya sotadhātuyā vacībhedañca sutvā jānāti, na pārājikanti dīpeti. Pāḷiyaṃ “paṭivijānantassa āpatti pārājikassā”ti imasmiṃ paṭivijānanavāre yasmiṃ akkhare vā uccārite kāyappayoge vā kateyeva ayaṃ paṭhamajjhānaṃ samāpannotiādiattham paro vijānāti, tato purimesu akkharuccāraṇādippayogesu thullaccayaṃ āpajjitvā pacchimeva paṭivijānanapayogakkhaṇe pārājikaṃ āpajjatīti veditabbāṃ thullaccayasappa ettha sāmāntattā, teneva buddhadattācariyena -

“Dukkaṭṭaṃ paṭhamasappa, sāmāntamiti vaṇṇitaṃ;
Sesānaṃ pana tiṇṇampi, thullaccayamudīrita”nti -

Vuttaṃ, ayaṇcattho “na paṭivijānantassa āpatti thullaccayassā”ti iminā suttana saṅgahitoti daṭṭhabbo. Uggahaparipucchādivasenaṭiādinā jhānasamādhīdisaddānamatthesu pubbe akataparicayattā sutvā “atthaṃ īdisa”nti ajānitvā kevalaṃ “visiṭṭho koci samaṇaguṇo anena laddho”ti parena ñātepi pārājikamevāti dasseti.

Anāpattibhedakathāvaṇṇanā

220. Anullapanādhippāyassāti “evaṃ vutte uttarimanussadhammo mayā pakāsito hotī”ti amanasikatvā “nāhaṃ, āvuso, maccuno bhāyāmī”tiādikaṃ kathentassa. Evaṃ kathento ca vohārato aññaṃ byākaronto nāma hotīti vuttaṃ “aññaṃ byākarontassā”ti. Bhāyantoti “ñatvā garahanti nu kho”ti bhāyanto.

Padabhājanīyavaṇṇanāyaya nīṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

223. Sekkhabhūmiyanti iminā jhānabhūmimpi saṅgaṇhāti. Tiṇṇaṃ vivekānanti kāyacittaupadhivivekānaṃ. Piṇḍāya caraṇassa bhojanapariyosānatāya vuttaṃ “yāva bhojanapaayosāna”nti. Antaraghare bhutvā āgacchantassāpi vuttanayeneva sambhāvanicchāya cīvarasaṇṭhāpanādīni karontassa dukkaṭameva, pāḷiyaṃ pana dukkarādivatthūsu “anāpatti anullapanādhippāyassā”ti idaṃ thullaccayenāpi anāpattidassanattaṃ vuttaṃ. Ullapanādhippāyassāpi hi “nāvuso, dukkaraṃ aññaṃ byākātu”nti vutte thullaccayameva attupanāyikattābhāvatoti daṭṭhabbaṃ.

227. Na dānāhaṃ tattha gamissāmīti puna tattha vasitaṭṭhāne na gamissāmi, evaṃ sati paṭhamam gato ayaṃ puna ca nāgato, tasmā arahāti maññissantīti adhippāyo. Taṃ ṭhānanti āvāsaṃ vātiadinā pubbe paricchinnatṭhānaṃ. Padasā gamanaṃ sandhāya katikāya katattā yānenātiādi vuttaṃ. Vijjāmayiddhiṃ sandhāya “iddhiyā”ti vuttaṃ ullapanādhippāyassa abhiññiddhiyā asambhavato. Aññaṃaññaṃ rakkhantīti ullapanādhippāye satipi ekassāpi paṭhamagamaṇābhāvā rakkhanti. Sace pana katikaṃ katvā nisinnesu ekaṃ dve ṭhapetvā avasesā ullapanādhippāyena ekato gacchanti, gatānaṃ sabbesaṃ pārājikameva. Tesu yassa ullapanādhippāyo natthi, tassa anāpatti. Etanti heṭṭhā vuttaṃ sabbaṃ katikavattaṃ. Nānāverajjakāti nānājanapadavāsino. Saṅghalābhoti yathāvuḍḍhaṃ pāpuṇanakakotṭhāso. Ayañca paṭikkhepo avisesetvā karaṇaṃ sandhāya kato, visesetvā pana “ettako asukassā”ti paricchinditvā apaloketvā dātum vaṭṭati.

228. Dhammadhātūti sabbaññutaññānaṃ, dhammānaṃ sabhāvo vā. Upapattīti attabhāvaṃ sandhāya vadati. Dussaddhāpayā hontīti puthujjane sandhāya vuttaṃ, na lakkhaṇattherādiḃ ariyapuggale. Vituḍentīti vinivijjhivā ḍenti gacchanti, phāsuḷantarikāyo chiddāvachiddaṃ katvā tāhi gacchantīti nissakkavasena attho. Vituḍentīti pāṭhe phāsuḷantarikāhīti ādhāratthe nissakkavacanaṃ. Lohatuṇḍehīti kāḷaḷohamayehi tuṇḍehi. Acchariyaṃ vatāti garahitabbatāya accharaṃ paharituṃ yuttarūpaṃ. Cakkhubhūtāti lokassa cakkhu viya bhūtā sañjātā, cakkhusadisātīpi attho. Tasseva kammassāti yena goghātakakammeneva niraye nibbatta, tassevāti atthe gayhamāne ekāya cetanāya bahupaṭisandhiyo hontīti āpajjati, na cetam yuttaṃ ekassa ambādibījassa anekaṅkuruppatti viyāti taṃ pariharanto āha tassa nānācetanāhi āyūhitassātiādi, tena goghātakakammakkhaṇe pubbacetanā aparacetanā sannīṭṭhāpakacetanāti ekasmimpi pāṇātipāte bahū cetanā honti, nānāpāṇātipātesu vattabbameva natthi. Tattha ekāya cetanāya narake pacitvā tadanācetanāsu ekāya aparāpariyacetanāya imasmim petattabhāve nibbattoti dasseti, tenāha “avasesakammaṃ vā kammanimittaṃ vā”ti. Ettha ca kammasarikkhaviṇṇakuppattim sandhāya kammakammanimittānameva gahaṇaṃ kataṃ, na gatinimittassa, tenāha “atṭhirāsiyeva nimittaṃ ahosi”ti. Pāḷiyaṃ vitacchentīti tuṇḍehi tacchento viya luṅcanti. Virājentīti vilikhanti.

229. Vallūravikkayenāti sukkhāpitamaṃsavikkayena. Nippakkhacammeti vigatapakkhalomacamme. Ekaṃ miganti dīpakamigaṃ. Kāraṇāhīti ghātanāhi. Ñatvāti kammaṭṭhānaṃ ñatvā.

230. Maṅganavasena ulatīti maṅguli, virūpabībhacchabhāvena pavattatīti attho. Cittakeḷinti cittaruciyaṃ anācārakīḷaṃ.

231. Nissevālapaṇakakaddamoti tilabījakādisevālena nīlamaṇḍūkapiṭṭhivaṇṇena udakapiṭṭhe udakaṃ nīlavaṇṇaṃ kurumānena paṇakena kaddamena ca virahito. Uṇhabhāvena tapanato tapaṃ udakaṃ assāti tapodakāti vattabbe ka-kāralopaṃ katvā “tapodā”ti vuccati. Petalokoti pakatṭhena akusalakammena sugatito duggatiṃ itānaṃ gatānaṃ loko samūho, nivāsaṭṭhānaṃ vā. Katahatthāti dhanusippe suṭṭhu sikkhitahatthā, avirajjhanalakkhavedhāti attho. Sippadassanavasena rājakulādīsu rājasamūhaṃ upecca kataṃ asanaṃ sarakkhepo etesanti katupāsana, sabbattha dassitasippāti attho. Pabhaggoti pabhañjito, parājītoti attho.

232. Āneñjasamādhinti arūpasamāpattiyaṃ niruddhe satipi saddakaṇṭakena uṭṭhānāraho rūpāvacarasamādhiyeva idha vattabboti āha anejaṃ acalantiādi. Samādhiparipanthaketi vitakkādi sandhāya vadati, idaṃ pana paṭhamabodhiyaṃ uppannampi vatthuaṃ anācāramattavasena bhikkhūhi coditepi bhagavatā “anāpatti, bhikkhave, moggallānassā”ti evaṃ āyatiṃ attanā paññapiyamānapārājikānugunaṃ tadā eva vinītanti dhammasaṅgāhakattherehi pacchā paññattassa imassa sikkhāpadassa vinītavatthubhāvena saṅghamaṃropitanti daṭṭhabbaṃ. Sāvakaṇaṃ uppaṭipāṭiyaṃ anussaraṇābhāvaṃ dassetuṃ “na uppaṭipāṭiya”ti vuttaṃ. Dukkaraṃ katanti anantare pañcakappasatike kāle viññāṇasantatiṃ adisvāpi asammuyhitvā parato tatiyattabhāve diṭṭhacuticittena saddhiṃ vattamānabhavapaṭisandhiyā anumānenāpi kārīyakāraṇābhāvagahaṇaṃ nāma sāvakaṇaṃ dukkarattā vuttaṃ. Paṭividdhāti paṭividdhasadisā. Yathā nāma sattadhā phālītassa cāmaravālalomassa ekāya aggakoṭiyaṃ aparassa vālalomamaṃsuno koṭiṃ dūre ṭhatvā vijjheyya āvunanto viya paṭipādeyya, evameva imināpi dukkaraṃ katanti vuttaṃ hoti. Etadagganti eso aggo. Yadidanti yo ayaṃ.

Nigamanavaṇṇanā

233. Idhāti bhikkhuvibhaṅge. Uddiṭṭhapārājikaparidīpananti sikkhāpadesu pātimokkhuḍdesavasena uddiṭṭhapārājikaparidīpanaṃ, na pana sabbasmiṃ pārājikavibhaṅge āgataāpattiparidīpanaṃ tattha thullaccayādīnampi āgatattā teneva uddiṭṭha-saddena vuttavibhaṅgassa niddesattā. Bhikkhunīnaṃ asādhāraṇāni cattārīti ubbhajāṇumaṇḍalikā vajjappaṭicchādikā ukkhittānuvattikā aṭṭhavatthukāti imāni bhikkhūhi asādhāraṇāni bhikkhunīnaṃ eva paññattāni pārājikānīti attho. Vatthuvipannāti pabbajjupasampadānaṃ vatthubhāvo vatthu nāma, tena vatthumattena vipannā, vipannavatthukāti attho. Ahetukapaṭisandhikāti maggānuppattikāraṇamāha. Kiñcāpi duhetukānampi maggo nuppajjati, te pana pabbajjupasampadāsu ṭhatvā āyatiṃ maggahetuṃ sampādetuṃ sakkonti, ahetukā pana parisuddhe catupārisuddhisīle ṭhatvā sampādetuṃ na sakkonti, tasmā te tampi paṭicca vatthuvipannāvatī veditabbā. Pārājikāti kammavipattiyā paṭisandhikkhaṇeyeva parājayaṃ āpannā. Theyyasamvāsakādīnaṃ gihibhāve ṭhatvā vipassanāya vāyamantānampi tasmīṃ attabhāve magguppattiabhāvato “maggo pana vārito”ti vuttaṃ. Dīghatāya lambamānaṃ aṅgajātaṃ lambaṃ nāma, taṃ yassa atthi so lambī. So ettāvatā na pārājiko, taṃ pana dīghaṃ aṅgajātaṃ attano mukhe vā

vaccamagge vā sevanādhippāyena pavesentova pārājiko, idha pana vaccamagge pavesentova adhippeto mudupiṭṭhikeneva mukhe pavesanassa vuttattā. Sopi hi kataparikkammatāya mudubhūtāya piṭṭhiyā onamitvā attano aṅgajātaṃ mukhena gaṇhantova pārājiko hoti, na kevalo. Yo pana mukhena attano vaccamaggaṃ vā paresaṃ vaccamaggamukhaṃ vā itthīnaṃ passāvamaggaṃ vā gaṇhāti, tassa ca purisanimittena purisanimittaṃ chupantassa ca maggena maggapaṭipādanepi pārājikaṃ na hoti purisanimittena taditaramaggasamapaṭipādaneneva methunadhammavohārato. Parassa aṅgajāte abhinisīdatīti parassa uttānaṃ sayantassa kammaniye aṅgajāte attano vaccamaggaṃ pavesento tassūpari nisīdati, idaṃca upalakkhaṇamattaṃ paresaṃ aṅgajātaṃ vaccamagge pavesento sādiyantopi pārājikova, balakkārena pana vaccamagge vā mukhe vā parena pavesiyamāno yadi na sādiyati, anāpattikova. Ettha asādiyanaṃ nāma dukkaraṃ virajjitabbato. Ettha ca anupasampannabhāve ṭhatvā mātupituarahantesu aññataraṃ ghātento bhikkhuniṃ dūsento ca sāmaṇerapabbajjampi na labhatīti dassanattaṃ visuṃ gahitattā mātughātakādīnaṃ catunnaṃ tatiyapaṭhamapārājikesu antogadhatā veditabbā. Yathā ettha, evaṃ gihibhāve ṭhatvā lohituppādaṃ karonto lohituppādakovāti gahetabbam. Etena pariyāyenāti ubhinnaṃ rāgapariyuṭṭhānasaṅkhātena pariyāyena. Dutiyavikappe kacci atthāti padacchedo veditabbo.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Catutthapārājikavaṇṇanāyaya niṭṭhito.

Niṭṭhito ca pārājikakaṇḍavaṇṇanāyaya.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

*PaliVerse (2026). Subcommentaries. 2. The Canon of Discipline - Subcommentaries. 09. Subcommentary on the Vimativinodanī-
1. 1. Pārājikakaṇḍo Retrieved from paliverse.org*

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org